

Black Hawk Down als propaganda na 11 September 2001

Naam: Rutger Bruil

Studentnummer: 9745963

Scriptiebegeleider: Prof. dr. Frank E. Kessler

Tweede Lezer: dr. Andre W.T. van der Velden

Datum: 25-6-2007

Opleiding: Theater-, Film- en Televisiewetenschap

Specialistatie: Film- en Televisiewetenschap

Universiteit Utrecht

Samenvatting

In dit bronnenonderzoek wordt onderzocht hoe de ontvangst van een film beïnvloed wordt door grote politieke en culturele gebeurtenissen. Tevens wordt gekeken hoe een waargebeurd incident is verfilmd. Door de film *Black Hawk Down* als case-study te nemen kan gekeken worden hoe een film die voor 11 september 2001 is geproduceerd, en na de aanslagen van 11 september 2001 in de bioscopen kwam, wordt ontvangen op het Internet, in kranten en in filmtijdschriften. In veel besprekingen van de film wordt de film geassocieerd met de politieke koers van Washington na 11 september 2001. In het onderzoek wordt gekeken naar mogelijke wijzen waarop de film met de aanslagen van 11 september geassocieerd kan worden. In dit onderzoek wordt de ontwikkeling van verschillende incarnaties van het verhaal van *Black Hawk Down* betrokken, recensies en besprekingen van de film geraadpleegd, aandacht in de media rond de film en de gebeurtenissen in Mogadishu op 3 oktober 1993 en verschillende artikelen aangaande film en televisie na 11 september aangehaald.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Hoofdstuk 1: De geschiedenis van Black Hawk Down.....	8
1.1: De artikelen.....	8
1.2: De Website.....	10
1.3: Multimediale Content van de Site en Vragenrondes (Q&A).....	11
1.4: Het Boek.....	17
1.5: Het script.....	18
1.6: Het Boek en de Film.....	20
1.7: Conclusie.....	25
Hoofdstuk 2: “The Battle of the Black Sea” in relatie tot 11 september 2001.....	27
2.1: Documentaires.....	27
2.1.1: Somalia: “Good Intentions, Deadly Results.”.....	28
2.1.2: The True Story of Black Hawk Down door The History Channel.....	29
2.1.3: Frontline: Ambush in Mogadishu door zender PBS.....	32
2.2: Dramatiek in de documentaires.....	36
2.3: Inzicht Impact “Battle of the Black Sea”.....	37
2.4: De makers over de film: Interviews en kritische vragen.....	39
2.4.1: Mark Bowden over de film.....	39
2.4.2: Rascisme en eenzijdigheid.....	41
2.4.3: Tragedie of Spektakel?.....	45
2.5: Het Leger, Politiek en de Film.....	46
2.5.1: Tragedie wordt succes.....	46
2.5.2: Tijd voor Pro-Oorlog films.....	48
2.5.3: Realisme.....	49
2.6: Marketing.....	50
2.6.1: Première Black Hawk Down na 11 september 2001.....	50
2.6.2: Trailers en Posters.....	52
2.7: Patriotisme en Heldendom.....	53
2.8: Beeldenstorm: gelijkenissen in media aandacht 11 september 2001 en 3 oktober 1993.....	56
2.9: Conclusie.....	57
Hoofdstuk 3: Ontvangst, Visuele en Symbolische overeenkomsten en het Cultureel geheugen.....	60
3.1: Ontvangst in Amerika en Nederland.....	60
3.2: Vraag om uitleg in recensies: “Why do they hate us so much?”.....	63
3.3: Achtergronden en representatie van de “Ander” in de film Black Hawk Down.....	65
3.4: Melodrama of Defeat.....	67
3.5: Melodrama of Defeat en invloed leger maakt Black Hawk Down tot propaganda?.....	70
3.6: 11 september, Black Hawk Down en het Cultureel Geheugen.....	71
3.7: Presentatie in de media, verandering van symboliek: “Beeldenstorm”.....	75
3.8: Melodrama of Defeat en Cultureel geheugen: Herschrijven van de geschiedenis?.....	79
3.9: Conclusie.....	81
Conclusie: Black Hawk Down als propaganda film?.....	83
Het onderzoek samengevat.....	84
Concluderend.....	86
Literatuurlijst.....	91
Geraadpleegde werken:.....	91
Elektronische Bronnen:.....	92
Dankwoord:.....	93

Inleiding

In 1992, kort na de oorlog in Irak, was Amerika in de roes van de “overwinning”. In Somalië heerste een burgeroorlog, tussen de twee grootste lokale stammen. Rebellen stootten, onder leiding van Mohammed Farah Aidid, president Mohammed Siad Barre van de troon en namen de macht over.

De Verenigde Naties stuurden een vredesmissie naar Somalië, die geleid werd door een contingent van de Amerikaanse Marine. Aanvankelijk werd de interventie op humanitaire gronden opgestart. Het plan was om Generaal Aidid gevangen te nemen en een democratische regering de macht te geven. Tijdens deze actie werd een deel van de vredesmacht overrompeld door de rebellen en werden 24 Pakistaanse vredessoldaten gedood. Later werden er ook gerichte strategische militaire acties ondernomen door de Amerikaanse strijdkrachten.

Op 3 oktober 1993, gingen de United States Army Rangers en Delta Force op pad met als missie het gevangen nemen van twee van Generaal Mohammed Farrah Aidid's belangrijkste officieren. Het doel van de missie werd bereikt, maar tijdens deze missie werd een aantal helikopters, welke als luchtsteun meegezonden waren, neergeschoten. Mede hierdoor kwamen ongeveer 100 US Army Rangers vast te zitten in vijandelijk gebied. Hierop volgde een enorme veldslag, waarbij de US Army Rangers 19 Amerikaanse soldaten verloren en één Maleisische soldaat omkwam, voordat zij veilig met behulp van een Maleisisch mobiel bataljon uit het gebied konden worden geëscorteerd. De Habr Gidr, de clan van Mohammed Farrah Aidid, die slechts deels bewapend was met vuurwapens, heeft tijdens deze gebeurtenissen volgens conservatieve schattingen vijfhonderd mensen verloren en incasseerde ruim duizend gewonden (Bowden 2002, 484).

Voor Amerika leverde dit een traumatisch moment op met betrekking tot de verslaggeving van de moderne oorlog: Het lichaam van een dode Amerikaanse soldaat die was achtergelaten, omdat er te weinig tijd of manschappen waren om het lichaam mee te nemen, werd door een woeste menigte door de straten van Mogadishu gesleept. De schokkende beelden hiervan werden uitgezonden op de Amerikaanse televisie.

Dit was een zware klap voor de Amerikaanse moraal. Er ontstond een enorme afkeer tegen de betrokkenheid van het Amerikaanse leger in Somalië. President Clinton trok onmiddellijk alle aanwezige troepen terug.

In 2001 wordt een film geproduceerd naar aanleiding van deze gebeurtenissen. Het script hiervoor komt tot stand in samenwerking met journalist Mark Bowden. In zijn boek *'Black Hawk Down: A Story of Modern War'* brengt hij aan de hand van interviews en verslagen de aanleidingen en de

1 Zie literatuurlijst:

Bowden, Mark. *Black Hawk Down: A story of Modern War*. Reading, Birkshire: Corgi Books, 2002.

omstandigheden m.b.t. bovenstaand incident in kaart. De film wordt geregisseerd door Ridley Scott.

Op 11 september 2001 vliegt om 8:46:30 uur 's ochtends American Airlines Flight 11 het World Trade Center binnen. De terroristische aanslag wordt opgeëist door Al-Qaeda. Amerika is in shock en sterk verontwaardigd, Amerikaanse politici willen wraak. Een van de eerste reacties in Hollywood is alle recente films waarin de Twin Towers in beeld zijn snel terug te halen uit de bioscoop om deze digitaal uit het beeld te verwijderen. “Terreurfilms” waren niet langer gewenst in de bioscoop. Jos van der Burg beschrijft deze gebeurtenissen in zijn artikel over oorlogsfilm na 11 september 2001.² Al snel keert het tij in Hollywood en wordt er naar aanleiding van een toespraak door Jack Valenti, toenmalig directeur van de Motion Picture Association of America, weer meer aandacht besteed aan pro-Amerikaanse, promilitaire films.

De film *Black Hawk Down* opent eerder dan gepland op 28 december 2001. Een mogelijke kwalificatie voor de Oscar uitreikingen wordt als reden gegeven voor het verplaatsen van de première datum. De film doet het goed in haar “opening weekend”. Door politici en critici wordt de film gezien als een propagandistisch paradepaardje voor het leger en de Amerikaanse acties in het Midden-Oosten. Bij sommige critici schiet de boodschap van de film in het verkeerde keelgat, zoals bij bovengenoemde Jos van der Burg. Eigenlijk beoordelen zij de film op een gebeurtenis die compleet los staat van de film zelf. De context waarin de film wordt uitgebracht is namelijk anders dan de context ten tijde van de productie van de film.³ Hoewel deze film gemaakt is met steun van het Amerikaanse leger, is deze niet bewust geproduceerd met 11 september 2001 in het achterhoofd. De gebeurtenissen van 11 september 2001 (ook wel 9/11) hadden immers nog niet plaatsgevonden toen de daadwerkelijke opnames van de film *Black Hawk Down* al waren afgerond.

In dit onderzoek wil ik kijken naar het effect van de aanslagen van 11 september 2001 op de ontvangst van de film *Black Hawk Down*, zowel in de media als in de politiek. Mijn probleemstelling is als volgt:

Hoe verandert de interpretatie van een film in het licht van een ingrijpende politieke gebeurtenis?

Aan de hand van de Case Study *Black Hawk Down*, wil ik kijken wat voor antwoord ik kan geven op de vraagstelling. Ik wil er achter komen in welke mate de film door de critici geassocieerd wordt met de gebeurtenissen van de Twin Towers aanslagen. Tevens wil ik in dit onderzoek kijken naar de verschillen in discours ten opzichte van deze film in Amerika en Nederland. Is er een verschil te

² Burg, Jos van der. *Hollywood na 11-9/Black Hawk Down* - de Filmkrant net-versie van maart 2002, nr 231. 20 dec 2006. Laatst geraadpleegd 18 juni 2007.

<<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk231/hollywoo.html>>

³ Ibidem

zien in receptie tussen het Nederlandse en Amerikaanse publiek, en zo ja, waarom? Kan gezegd worden dat *Black Hawk Down*, waarin het incident in Mogadishu wordt uitgebeeld, de pro-Amerikaanse gemoederen aanwakkert ten tijde van de aanslagen in New York? Wat zorgt ervoor dat twee zo verschillende gebeurtenissen elkaar versterken in het meegeven van een promilitaire, patriottische indruk op sommige critici en kijkers? Houden critici überhaupt rekening met het feit dat de film al was geproduceerd vóór 11 september 2001? Zijn er misschien nog testvoorstellingen van de film geweest voor 11 september 2001? Zo ja, hoe werd de film toen ontvangen?

Zoals de probleemstelling al suggereert, denk ik dat een dergelijk onderzoek inzicht kan geven in de mate van invloed die externe factoren hebben op de interpretatie van een film. De interpretatie van een film wordt vaak grotendeels bepaald door de tijd, de maatschappelijke omstandigheden, of het politieke klimaat waarin de film wordt uitgebracht. Ik wil onderzoeken in hoeverre dit van invloed was op de receptie van de film *Black Hawk Down*.

De specifieke vraagstelling voor dit onderzoek is de volgende:

*Hoe verschuift de interpretatie van de film **Black Hawk Down** naar aanleiding van de aanslagen op 11 september 2001?*

Hieronder volgen een aantal deelvragen en onderwerpen waar ik in de loop van mijn onderzoek op in zal gaan om tot een antwoord op bovengenoemde vraag te komen:

- Hoe komt het dat de film verschuift van een negatieve Somalië ervaring naar een “positieve” of “wij moeten ingrijpen” post 9/11 film?
- Hoe werd de film vóór 9/11 neergezet en gepromoot, in de media en door de producers naar de studio en het publiek toe? Wat is hierover terug te vinden in de nieuwsberichten van de studio's? Zijn er persvoorstellingen of test voorstellingen geweest voor 11 september 2001?
- Wat waren Ridley Scotts ideeën over de film *Black Hawk Down*. Wat zegt hij hierover in Interviews?
- Wat wordt in de filmpers, dus in bladen als *Variety* en de *Filmkrant*, gezegd over de film?
- Wat in de film zelf geeft aanleiding voor een eventuele verandering in het discours van de film?

Dit onderzoek wordt een bronnenonderzoek. Ik zal dus voornamelijk naar de ontvangst kijken aan de hand van recensies die over de film *Black Hawk Down* zijn geschreven. Tevens zal ik gebruiken wat ik kan vinden aan bronnen in de vorm van promotie materiaal, nieuws over de productie, interviews met de cast, de producenten en natuurlijk de regisseur. Daarna zal ik kijken hoe het boek,

de interviews en de recensies zich verhouden tot 11 september 2001. Waar mogelijk zal ik een vergelijking maken van het materiaal van ná 11 september 2001 met dat van vóór 11 september 2001.

Tevens zal dit deels een literatuurstudie omvatten. Ik zal kijken wat er aan wetenschappelijke artikelen te vinden zijn die zich richten op het effect van 11 september 2001 met betrekking tot het waarnemen en ontvangen van Amerikaanse films. Daarbij zal ik zowel kijken naar Nederlandse als Amerikaanse artikelen.

De bronnen die ik voor dit onderzoek zal raadplegen zijn:

Primaire bronnen: het boek, de film, interviews, artikelen, nieuws bronnen, posters, reclame, documentaires, etc.

Secundaire bronnen: reviews, artikelen op het Internet, etc.

De literatuur die ik in de loop van dit onderzoek zal raadplegen zijn wetenschappelijke teksten die zich richten op de effecten van 9/11 met betrekking tot de media en de hedendaagse cultuur.

Hoofdstuk 1: De geschiedenis van *Black Hawk Down*

In dit eerste hoofdstuk zal ik ingaan op het ontstaan en de geschiedenis van respectievelijk de artikelen, de site van de *Philadelphia Inquirer: Black Hawk Down: An American War Story*, het boek *Black Hawk Down: A story of Modern War* en de film ***Black Hawk Down***. In het kader van het onderzoek naar het verband tussen de aanslagen van 11 september 2001 en de associatie door veel mensen ervan met de film ***Black Hawk Down***, is het interessant om te kijken naar de ontstaansgeschiedenis van het verhaal van de film.

Door te kijken naar de geschiedenis waarop het verhaal gebaseerd is, en op welke manieren het verhaal in de loop der tijd gepresenteerd en geverifieerd is, wil ik het proces aantonen welke het verhaal van de film heeft doorlopen. Tevens wil ik zo aantonen dat het verslag van de “*Battle of the Black Sea*” zeer accuraat is. “*The Battle of the Black Sea*” is de naam die schrijver Mark Bowden gebruikt in zijn boek *Black Hawk Down: A story of Modern War* om naar het schietgevecht in Mogadishu op 3 oktober 1993 te verwijzen (Bowden 2002, 481).⁴ Wanneer in dit artikel “*The Battle of the Black Sea*” wordt genoemd, wordt dus verwezen naar de gebeurtenissen van die dag.⁵ Op deze manier kan ik een aantal feiten vaststellen, welke ik in het onderzoek kan aanhalen wanneer ik zal ingaan op de overeenkomsten tussen de film ***Black Hawk Down*** en de “beeldenstorm” van 11 september 2001. Ik wil uiteindelijk aan de hand van deze informatie in de conclusie een onderbouwde mening kunnen geven over waarom de film ***Black Hawk Down*** in zowel positieve als negatieve recensies geassocieerd wordt met de aanslagen van 11 september 2001.

1.1: De artikelen

In oktober 1993 werd de wereld geschokt door de beelden van dode Amerikaanse soldaten die door de straten van Mogadishu werden gesleept.⁶ Het nieuws hield de wereld enkele dagen in zijn greep,

-
- 4 De voor dit onderzoek gebruikte druk van het boek *Black Hawk Down: A story of Modern War* stamt uit 2002. Het boek is origineel in 1999 voor het eerst gepubliceerd door Atlantic Monthly Press: Bowden, Mark. *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. Atlantic Monthly Press (March 1999). Berkeley, California (USA). In dit artikel zal indien nodig naar de druk door het Engelse Corgi Books worden verwezen. Deze staat vermeld onder de literatuurlijst.
- 5 In het artikel komt de titel “Black Hawk Down” meerdere keren voor, en wordt op verschillende manieren genoteerd om de verschillende incarnaties van de “*The Battle of the Black Sea*” te beschrijven. “*Philadelphia Inquirer: Black Hawk Down: An American War Story*” verwijst naar de serie artikelen van de hand van Mark Bowden die op het internet zijn verschenen. “*Black Hawk Down: A story of Modern War*” verwijst naar het boek door Mark Bowden. ***Black Hawk Down*** verwijst naar de verfilming van dit boek. Op andere plaatsen wordt cursieve annotatie gebruikt om artikelen, kranten of boeken aan te geven.
- 6 Belangrijke bronnen welke ten grondslag liggen aan dit hoofdstuk zijn de epiloog in het boek *Black Hawk Down: A Story of Modern War* door Mark Bowden, en de Q&A rondes op de site *Black Hawk Down: An American War Story* van de Amerikaanse krant de *Philadelphia Inquirer*. Deze bronnen worden aangegeven door middel van voetnoten of paginaverwijzingen.

maar een coup in Rusland nam al snel de plek op de voorpagina in, en berichtgeving over het incident verschoof naar de achtergrond. Desondanks, het Amerikaanse volk was geschokt en Washington wilde zo snel mogelijk de resterende troepen uit Somalië terugtrekken (Bowden 2002, 484). Mark Bowden, destijds journalist voor de *Philadelphia Inquirer*, raakte geïnteresseerd en vroeg zich af welk verhaal er schuil ging achter deze beelden. Hij wilde weten hoe het zover had kunnen komen. Het zou echter nog ruim tweeënehalf jaar duren voordat hij daadwerkelijk een begin zou maken aan het schrijven van stukken over het incident.

Toen Mark Bowden door zijn krant, de *Philadelphia Inquirer*, werd gevraagd om een artikel te schrijven over President Clinton ten tijde van de herverkiezingen, kwam hij op het idee om te praten met de ouders van de gevallen soldaten. Hij had gelezen dat een aantal van de ouders kritiek hadden geuit op President Clinton, omdat hij in hun ogen, door zijn slechte leiderschap als President, mede verantwoordelijk was voor de dood van hun kinderen. Zo kwam hij in contact met Jim Smith, vader van Jamie Smith, een van de Rangers welke in Mogadishu was overleden. Jim Smith was een van de ouders die kritiek had geuit op President Clinton. Jim wist niet hoe en waarom zijn zoon was omgekomen, en dit deed Mark Bowden besluiten om op zoek te gaan naar antwoorden (Bowden 2002, 499).

Mark Bowden had, zoals hij in zijn boek beschrijft, al eerder met het idee gespeeld om een dramatische reconstructie te maken van het incident. Nu zou hij er werk van maken. Zijn eerste gedachte was dat hij slechts een verslag van de missie, wat vast wel opgetekend zou zijn, zou dramatiseren, om zo tot een interessant verhaal te komen. Tot zijn verbazing bleek dat hij zich daarin vergistte. Hij kwam er achter dat er inderdaad heel veel data over de missie en de vuurgevechten waren, maar dat niemand hier een samenhangend verslag over had geschreven. Mark Bowden vroeg bij het leger en het Pentagon om beschikbare informatie, maar uiteindelijk duurde het nog lang voordat het Pentagon Mark Bowden daadwerkelijk ter wille zou zijn (Bowden 2002, 482).

De eerste belangrijke doorbraak kwam dankzij Jim Smith. Mark Bowden werd door Jim uitgenodigd om aanwezig te zijn bij het openen van een gebouw ter ere van zijn overleden zoon Jamie. Op deze bijeenkomst bleken een aantal van de Rangers aanwezig te zijn die samen met Jamie Smith in Mogadishu hadden gevochten. De Rangers legden hem uit hoe hij via officiële weg in contact met ze kon komen. Dit leidde tot de eerste interviews, welke Mark Bowden in de herfst van 1996 afnam. Een aantal van de soldaten hadden ook nog contact met andere mannen die bij het gevecht op 3 oktober 1993 betrokken waren geweest (Bowden 2002, 500). Tevens kon hij door

meerdere getuigenissen met elkaar te vergelijken, zoveel mogelijk feiten verifiëren. Wanneer getuigen iets niet zeker wisten, en het niet al door iemand anders gemeld was, of wanneer iemand iets beweerde, maar het niet ondersteund werd door getuigenissen van andere aanwezigen tijdens het incident, nam hij het niet op in zijn artikelen (Bowden 2002, 505). Het was het begin van de reconstructie van het schietgevecht.

In de zomer van 1997 werd Mark Bowden door de *Philadelphia Inquirer* naar Mogadishu gestuurd, om de Somalische kant van het verhaal te horen. Daar sprak hij met Somaliërs die bij het gevecht betrokken waren geweest en tegen de Amerikanen hadden gevochten. Uit de gesprekken bleek dat veel Somaliërs dachten dat de wereld nog vol interesse naar de gebeurtenissen in Somalië keken, iets wat op dat moment helaas niet minder waar had kunnen zijn. Tevens waren een aantal Somaliërs van mening dat ze die dag een belangrijke overwinning hadden behaald op de Verenigde Staten, ondanks de vele verliezen tijdens het gevecht. Veel mannen en vrouwen waren omgekomen of zwaar verwond. De stad lag al in puin na jaren oorlog, maar er waren ook veel tekenen van de strijd die op 3 oktober 1993 was geleverd, evenals schade geleden tijdens eerdere Amerikaanse missies, buiten de missies om die de Amerikaanse troepen in samenspraak met de VN uitvoerden.

Eenmaal terug in de Verenigde Staten bleken veel mensen werkzaam in het leger interesse te hebben in de informatie die Mark Bowden tot dan toe had verzameld. Dit leidde tot hulp bij het verkrijgen van officiële documenten over de opzet van de missie, 15 uur videomateriaal en opnames van alle radiocommunicatie tijdens de missie. Aan de hand van deze opnames kon Mark Bowden een bijzonder nauwkeurige reconstructie maken.

Met de steeds groter wordende berg informatie ging Mark Bowden aan de slag, en zo kwam het dat op 16 november 1997 zijn eerste van een serie artikelen in de *Philadelphia Inquirer* verscheen.

1.2: De Website

Deze artikelen zijn ook verzameld op een speciale website van de *Philadelphia Inquirer: Black Hawk Down: An American War Story*⁷. De verzamelde artikelen op de website geven al een zeer goed beeld van de gebeurtenissen, maar het uiteindelijke boek is nog veel gedetailleerder en grondiger uitgewerkt. De informatie welke op de site is verzameld is dus niet compleet. Sommige details die in het boek en het script voorkomen staan daarom dus ook niet altijd op deze site. De verschillen tussen de site en het boek laat zien dat het verhaal op de site nog een work in progress was. Dit wordt zowel in het boek vermeld als op de speciale uitgave van de film op DVD.

⁷ Bowden, Mark. *Philadelphia Inquirer: Black Hawk Down: An American War Story*. Laatst geraadpleegd 5 april 2007.

<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/>

Mark Bowden was nog bezig met het interviewen van een aantal van de mannen die hadden deelgenomen aan het gevecht. Ook meldden zich via de site (zie de Q&A rondes) mensen die direct of indirect met het gevecht te maken hadden gehad. Zij konden mede via de site aangeven wat er wel en niet klopte. Tevens kwam Mark Bowden zelf via de site weer in contact met meer mensen die mogelijk nog iets konden toevoegen aan de reconstructie van de gebeurtenissen. Dit is ook te lezen in de Q&A (vraag en antwoord) rondes op de site. Soms vraagt Mark Bowden zelf in reactie op een vraag of de persoon in kwestie contact met hem kan opnemen voor een uitgebreider verhaal.⁸ Dankzij deze reacties van zowel getuigen als militaire experts, en het verkrijgen van meer informatie over de gebeurtenissen, kon hij een steeds gedetailleerder verslag schrijven over het incident, en de informatie op de site bijna direct aanpassen. Dit werd dan ook uiteindelijk de grondslag voor zijn boek.

1.3: Multimediale Content van de Site en Vragenrondes (Q&A)

Een voordeel dat de site ten opzichte van de artikelen had, was dat er multimediale content toegevoegd kon worden aan de tekst. Zo zijn er op de site foto's te vinden van Somalië gemaakt in 1993 door daar gestationeerde soldaten, foto's van Somalië gemaakt in 1997 door fotograaf Peter Tobia, videobeelden en geluidsopnames van interviews met verschillende soldaten, videobeelden van het begin van de missie opgenomen vanuit overvliegende helikopters, geluidsopnames van de radiocommunicatie tussen de verschillende legereenheden, videobeelden gemaakt door Somaliërs tijdens het gevecht in een van de nabijgelegen wijken, videobeelden van de crashsite van de eerste helikopter in 1997, en een interview met de toenmalige Minister van Propaganda, Abdullahi "Firimbi" Hassan. De diversiteit aan informatiedragers vergroot het multimediale aspect van de site, en zal er zeker voor gezorgd hebben dat men eerder geneigd is terug te keren voor updates, of om deel te nemen aan de Q&A rondes. Tevens vergroot de aanwezigheid van interviews en videobeelden van zowel de Amerikaanse als de Somalische kant, de door de lezer waargenomen objectieve waarde van de site, en dus de betrouwbaarheid van de beschrijvingen van de gebeurtenissen op de site.

De interesse in het onderwerp en de vragen erover op de site in de Q&A rondes inspireerde Mark Bowden weer meer om er een boek over te schrijven.

Het multimediale aspect van het verhaal van de "*Battle of the Black Sea*" (een serie artikelen in de krant, gelijktijdig uitgebracht met een website, gevolgd door een boek en een film) is belangrijk

⁸ Ask the Author: Q&A Round 1, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op "Joseph F. Burns, Atco, NJ 08004". Laatst geraadpleegd 5 april 2007.
<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask1.asp>>

voor het verschil tussen de ontvangst in Nederland en de Verenigde Staten. In de VS was het een aantal dagen een belangrijk nieuwsitem, maar de verslaggeving was lang niet zo uitgebreid en groot als bij de aanslagen van 11 september 2001. Wel werd het besproken in het Congres, en werden de troepen uiteindelijk teruggetrokken, maar het was zeker geen voorpagina nieuws. In 1997 kwam het verhaal van het incident in Mogadishu weer in de publieke sfeer naar de voorgrond door de artikelen van Mark Bowden en de tegelijkertijd geopende website. In Nederland is dit onopgemerkt gebleven. Daarom is er een groot verschil tussen de beleving van en ervaring met de geschiedenis van het verhaal bij de Amerikaanse recensenten en de Nederlandse recensenten. Deze geschiedenis leeft daardoor meer onder de Amerikaanse burgers. In Hoofdstuk 2 zal ik hier uitvoeriger op in gaan.

In het nu volgende stuk wil ik een aantal voorbeelden geven van hoe de site en de Q&A rondes hebben geholpen bij het verifiëren en verbeteren van de informatie die Mark Bowden had verzameld. Dit droeg bij aan de accuraatheid van het in het boek gepresenteerde verhaal.

In de eerste Q&A ronde geeft Mark Bowden antwoord op de vraag waarom hij vindt dat het publiek bekend moet zijn met de oorzaken en de gevolgen van het incident:

“I feel it's important for the public to know what happens when we commit troops, for too many reasons to list them all here. The reality of war ought to give the public and our leaders appropriate pause before risking the lives of American soldiers. For instance, one reaction I've heard a lot is how surprised people are at the youth of the soldiers. With the advent of a smaller volunteer military, the public has less and less of an accurate picture of our armed forces every day. One reason I think troops were committed in Mogadishu was the heady feeling that followed the Gulf War, which looked nice and antiseptic on all those videos on CNN. It is also important for soldiers to know that the world is watching them, that the actions they take will be examined and scrutinized, debated, etc. Just like any other institution, the military can profit by some independent oversight and criticism, just as it often deserves our praise and admiration. These things can only happen honestly when people know what's going on. MB”⁹

Hier geeft Mark Bowden duidelijk aan dat hij vindt dat net na de Golfoorlog zowel in de politiek als het publiek te makkelijk werd gedacht over het sturen van troepen naar verre oorden. Wat je op CNN ziet geeft een scheef beeld. Het is niet hetzelfde als wat er daadwerkelijk buiten het zicht van

9 Ask the Author: Q&A Round 1, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Someone who was there. Ft. Benning/GA”. Laatste geraadpleegd 7 april 2007.
<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask1.asp>>

de camera gebeurt, daar waar de camera's niet aanwezig zijn. Ook zou het kunnen dat men beelden in de montage achterwege heeft gelaten om het succes van een missie te benadrukken. Ten tijde van de Golfoorlog was er overigens zo weinig militaire weerstand aan de kant van het Iraakse leger dat er inderdaad weinig negatiefs over de missies in het nieuws te melden was. Dit zal zeker bijgedragen hebben aan een gevoel van onverslaanbaarheid, en later invloed gehad hebben op de politieke beslissingen aangaande uitzending van troepen op volgende missies in andere landen. Mark Bowdens boek is niet alleen een verslag van het incident, maar ook een kritische noot aangaande de politieke beslissingen die gemaakt zijn in de aanloop naar de missie op 3 oktober 1993. Hiervan kan geleerd worden, en Mark Bowden benadrukt dat het belangrijk is om altijd kritische vragen te stellen.

Over hoe Mark Bowden aan zijn onderzoek begon, zijn ontmoeting met een van de ouders en de aankondiging van het boek:

“Research for something like this kind of starts out slow and gathers steam. I was interested in the battle as a potential story from the first day I heard about it, but assumed that someone who specializes in military writing would probably do it up well. In the spring of 1996, working on another story, I met the father of one of the Rangers killed on Oct. 3rd, and over a long afternoon he told me what he knew of the fight. After that talk I checked out what had been written and was, frankly, surprised to find so little. So I started working on it. I've explained already how it went from there. I have been working on the story exclusively since February. I'm not sure how much it's costed. That's not my department. Yes, it will be a book. Look for it in fall of next year. MB”¹⁰

In de epiloog van zijn boek beschrijft Mark Bowden op eenzelfde manier hoe hij in contact kwam met Jim Smith, de vader van een van de gevallen soldaten (Bowden 2002, 499). Bovenstaande post is gemaakt op 20 oktober 1997. De website vormde de grondslag voor een groot deel van het boek. Verderop in de eerste vragenronde geeft Mark Bowden nogmaals aan dat het boek in de herfst van 1998 gepubliceerd zal worden. Er zijn verschillende uitgeverij die het boek hebben gepubliceerd. De eerste uitgave was door Atlantic Monthly Press in maart 1999. Ook zijn er uitgaven door Bantam Press in 1999, Penguin Books in 2000 en Corgi Books in 2002. Alle drukken zijn vrijwel exact hetzelfde. Aan de posts is te zien hoe het verhaal zich geleidelijk ontwikkelde van een serie artikelen op het Internet tot het uiteindelijke boek. De data bij de posts en het verscheidene malen noemen van een boek over het incident in de “herfst van het volgende jaar” geven inzicht in de

¹⁰ Ask the Author: Q&A Round 1, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Sean Naylor. Washington, D.C.”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask1.asp>>

ontwikkeling van de artikelen tot een boek. De druk die voor dit onderzoek gebruikt is, is de uitgave door Corgi Books uit 2002 en wordt ook zo geannoteerd in de literatuurlijst.

Op de site geeft Mark Bowden aan hoe hij te werk is gegaan en hoe hij aan zijn informatie kwam: Dit wordt zowel op de site als in het boek vermeld.

“My first interviews were with Rangers at Ft. Benning and pilots at Ft. Campbell, arranged through your command. From them I learned the names and numbers of former Rangers, each of whom had kept up with three or four buddies (in and out of the service). Eventually my list of men who had fought that day in Mogadishu was too long for me to keep up. I've interviewed about 70 now ... and counting. I also spoke with Air Force PJs down in Florida. I interviewed brass from Gen. Colin Powell on down, and along the way accumulated lots of helpful documents -- like official battle accounts, timelines, etc. -- and got to watch videotapes and listen to audiotapes of the battle. MB”¹¹

Mark Bowden laat in de Q&A rondes duidelijk blijken dat hij graag wordt verbeterd in zijn beschrijvingen, of geattendeerd wordt op het bestaan van andere getuigen en verhalen over het incident.

Een voorbeeld van hoe Mark Bowden via de site nog in contact is gekomen met getuigen:

“I have heard much about the very heroic Staff Sgt. Burns and would like very much to talk to him. I don't know his address or phone number and haven't been able to find it. Would you please ask him to contact me at 215-854-2400. MB”¹²

Dit is een goed voorbeeld van hoe belangrijk de Q&A rondes waren voor het compleet maken van het verhaal. Dankzij deze opmerking komt het verhaal van John Burns in het boek drie maal aan bod.

In de Q&A rondes is vaak ook te zien hoe Mark Bowden op kleine fouten werd gewezen in zijn reconstructie van het verhaal:

“Great story so far... just a quick note, SGT. Houston didn't die in the firefight, he died in Landstuhl Germany a few days later a result of his wounds. Also, Phil was a specialist, not a Cpl. Convoy Medic”

“Thanks. We'll fix it. MB”¹³

11 Ask the Author: Q&A Round 1, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Ward. Ft. Benning,GA”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.
<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask1.asp>>

12 Ask the Author: Q&A Round 1, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Joseph F. Burns. Atco, NJ 08004”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.
<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask1.asp>>

13 Ask the Author: Q&A Round 11, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Convoy Medic”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

Mark Bowden wordt ook gewezen op het feit dat hij soms mensen door elkaar haalt:

“Superlatives, Mark! Nitpick, though: At end of Chp 15 you state "A humvee driven by SEAL John Gay" encountered a flaming roadblock where "Gay shouted to the driver to just ram through it." Was Gay driving or wasn't he? Only noticed this on re-reading. Best emotional combat narrative since "The Killer Angels."”

“Thanks for the correction, Mike. Must have been writing cross-eyed. Homer Nearpass was driving. We've made the fix. MB”¹⁴

Er waren niet alleen opmerkingen over feiten en details, ook werd er door de lezers goed opgelet en zonodig commentaar geleverd wanneer Mark Bowden de gedachtegang van een personage beschreef. Als schrijver sprak Mark Bowden nu dus voor de mensen die hij geïnterviewd had, en niet iedereen vond dat hun getuigenissen en gedachtes goed op papier werden gezet. In Q&A Ronde 11 wordt Mark Bowden daar twee maal op aangesproken:

“I love the way you can accurately interpret the emotions of all present even though you weren't even there or even talked to half these people. While it does shed some light on the issue, you have managed to make those in charge that day appear as irrational, uncaring, and blind. No one but those in charge can say for sure what they were feeling and what they could do. Those there that day were some of the bravest and finest soldiers ever to serve our nation. Also, will you discuss the events on Oct. 6th?”

“Any of the thoughts or emotions expressed in the story are taken directly from interviews with the men, or, in some cases, from their own written accounts of the battle. If I have inadvertently attributed something to anyone that is not correct, I will change it if so informed. I have no desire or need to supplement the wealth of detail in the interviews I've done, and will redouble my efforts, certainly in the book, to avoid straying a word from the record. I will not be writing at length about the events of Oct. 6th in the newspaper series, but may in the book. MB”¹⁵

Hier werd Mark Bowden op een indringende wijze aangesproken op de manier waarop sommige mensen in het verhaal gerepresenteerd werden. Mark Bowden belooft plechtig dat hij zijn best zal doen om het verhaal en de getuigenissen zo objectief mogelijk weer te geven in zijn boek.

In dezelfde Q&A ronde wordt Mark Bowden op een vriendelijkere manier gewezen op het feit dat sommige getuigen het idee hebben dat hun getuigenissen worden verdraaid.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask11.asp>>

14 Ask the Author: Q&A Round 13, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Mike Dollenger. Washington, DC”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask13.asp>>

15 Ask the Author: Q&A Round 11, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “FYI, NC”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007. <<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask11.asp>>

“Mr. Bowden, misquotes and trains of thought that are questionable are constantly being pointed out and talked about by the men you mention here at RHQ. It might do you and the article some good if you attempt to communicate to these guys again.”

“I will be happy to speak to any of the men, those who I have already interviewed and those who I have not. I have informed USSOC that I would like to speak to any man who was there who wants to talk to me, and arrangements have already been made for one of the men I was unable to interview the first time. You have been telling me now for two weeks about "misquotes" and "questionable" trains of thought. I am not hiding. Call me at 215-854-2400 or message me here with any mistakes. I will correct them. As I said above, I have such a wealth of material I have no need, none, to make up a thing. The material is drawn directly from my interviews (all of them from Ft. Benning taped) sometimes word for word -- especially in the trains of thought. If I have inadvertently put words in someone's mouth, I will take them out. I promise. MB”¹⁶

Wederom belooft Mark Bowden dat hij in het geval van fouten daar graag op gewezen wordt en dat men altijd contact met hem kan opnemen. Mark Bowden laat zien dat hij open staat voor kritiek. Hij wil zijn verhaal zo accuraat en compleet mogelijk maken. Uit de verschillende reacties blijkt dat Mark Bowden krediet probeert op te bouwen bij de mensen die belangrijk zijn voor het controleren van zijn informatie en hem dus kunnen behoeden voor het schrijven van onjuistheden. Hij scheidt een vertrouwensband om mensen te laten zien dat hij goede bedoelingen heeft met het boek.

Bovenstaande quotes zijn onderdeel van de Q&A rondes. Deze open vragenrondes waren open van 16 november 1997 tot 2 februari 1998.¹⁷

Uit de hierboven gebruikte quotes blijkt het belang van de Q&A rondes. Veel feiten en details werden door lezers aangedragen. Mark Bowden had het verhaal al globaal af, maar dankzij de opmerkingen in de Q&A rondes werd het verhaal veel duidelijker en gedetailleerder. Ook werd er commentaar geleverd op hoe soldaten werden gerepresenteerd in de reconstructie. Dit zal Mark Bowden zeker gestimuleerd hebben om zijn reconstructie nog grondiger uit te werken. Mark Bowden reageert in de vragenrondes, afgezien van specifieke vragen of commentaar welke meer aandacht krijgen, voornamelijk op vragen over gebeurtenissen of personen welke ook in het boek gedetailleerder beschreven worden. Mark Bowden vraagt ook meerdere malen mensen om contact met hem op te nemen, reageert op vragen over de medewerking van het leger, de mensen wie hij

16 Ask the Author: Q&A Round 11, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “gordon. ft benning, ga”. Laatst geraadpleegd 27 maart 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask11.asp>>

17 Ask the Author: Final notes on Q&A. Laatst geraadpleegd 28 maart 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/askend.asp>>

geïnterviewd heeft, en fouten in de terminologie of accuraatheid van zijn informatie. In de vragenrondes is zelfs de reactie van een inwoner van Mogadishu te vinden,¹⁸ en van een Somaliër welke aan de kant van de Amerikanen stond ten tijde van de gebeurtenissen en inmiddels in Amerika woonachtig is.¹⁹

1.4: Het Boek

Mark Bowden begon eind 1997 met het schrijven van het boek. Nergens wordt specifiek aangegeven wanneer hij begon met het schrijven van de artikelen, of met het schrijven van het boek. Het eerste artikel in de serie verscheen echter op 16 november 1997. Al in de eerste ronde van de Q&A wordt de publicatie van het boek aangekondigd: herfst van het volgende jaar. Er kan dus vanuit gegaan worden dat Mark Bowden al geruime tijd bezig was geweest met het ordenen van de informatie waaruit de artikelen en het boek volgden.

De artikelen welke in de krant verschenen en zoals gepresenteerd op de website dienden als ruggengraat voor de uiteenzetting van het verhaal, en de lijn van het boek volgt in veel gevallen ook de lijn van de site. Het boek is dus eigenlijk een veel uitgebreidere en beter opgebouwde uiteenzetting van de gebeurtenissen. Ook dit geeft Mark Bowden al in de Q&A rondes aan.

Met name de epiloog van het boek is een interessante toevoeging aan de reconstructie van de “*Battle of the Black Sea*”. In de epiloog beschrijft Mark Bowden hoe hij aan zijn verhaal begon en zijn ervaringen met het zoeken en vinden van mensen die interesse hadden in het delen van hun belevenissen met het publiek. Tevens worden in het boek gedetailleerde lijsten van bronnen, geïnterviewden en artikelen gegeven, evenals aantekeningen met verdere uitleg bij elk hoofdstuk. Dit toont de precisie van de reconstructie, en versterkt het idee van de betrouwbaarheid van de informatie die Mark Bowden in zijn boek heeft verwerkt.

Wanneer je de artikelen op de site en de Q&A rondes vergelijkt met het boek en de epiloog, wordt duidelijk dat de Q&A rondes heel belangrijk waren voor het uitwerken van het verhaal voor het boek. Het wordt niet heel specifiek genoemd in de epiloog van het boek, maar de Q&A rondes zorgden voor veel verduidelijking en uitwerking van het verhaal dat hij al had.

De epiloog en de Q&A rondes van de website waren een belangrijk startpunt voor dit hoofdstuk. Het geeft een duidelijk beeld van de processen welke het verhaal van de “*Battle of the Black Sea*” heeft doorlopen.

18 Ask the Author: Q&A Round 14, *Philadelphia Inquirer*, 1997. “My Hero is Gen.Aideed. Mogadisho”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask14.asp>>

19 Ask the Author: Q&A Round 7, *Philadelphia Inquirer*, 1997. “Abdi. Alex, VA”. Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask7.asp>>

1.5: Het script

Het succes van het boek leidde uiteindelijk tot een verfilming van het incident. Jerry Bruckheimer kocht de rechten voor de film. Ridley Scott gaf in september 2000 aan deze te willen regisseren.²⁰ Interesse vanuit het militaire apparaat was eveneens hoog, en Jerry Bruckheimer vroeg het leger om steun in de vorm van het lenen van daadwerkelijke “Black Hawk's” (helikopters) en troepen voor de productie van de film. Het boek werd binnen het leger al snel bekend en als les materiaal gebruikt, en stond op verscheidene “recommended reading” lijstjes.²¹

Wederom is in de Q&A rondes een interessante opmerking over een mogelijke verfilming van het boek te vinden. In ronde 20 wordt een vraag gesteld over Mark Bowdens gevoelens met betrekking tot een film. De steller van de vraag, “Captain Brad”, drukt echter eerst zijn bewondering uit voor Mark Bowdens attentie voor detail. Dit is een goed voorbeeld van hoe er binnen het militaire apparaat over Mark Bowdens boek gedacht werd.

Cpt Brad:

“I'm very excited for you and your phenomenal series. It goes without saying, at this point, that your attention to detail, unswerving adherence to the facts and dogged determination to "get it right" have won over the support and adoration of a great deal of the military community. This is no small task (as I'm sure you well know). We ache to have reporters, writers, and movie producers "get it right" and generally just laugh and shake our heads when they don't. You've transcended an emotional barrier WE'VE constructed to protect ourselves from those who've never served and don't care to understand what we go through. Let it be known we appreciate your efforts to "get it right". I have one unsolicited request. The movie deal will reach a much broader audience and, unfortunately, is potentially where the trust you've developed could go sour with the military...please, please, pursue accuracy with that account as well...do everything in your power to hold the producers, directors, and actors to your exceptional standard. Perhaps the warriors of the battle of Mog will act as technical advisors (who knows, maybe the military will support the effort...and really complicate your efforts :) You have a monumental task ahead Mr. Bowden... good luck! Congratulations on your success. And again, Thank You. P.S. I'd like to e-mail you (I know, I know, you won't have time until the year 2001) and ask some writing questions.”

Mark Bowden:

“Thank you very much, Brad. I will do my best with the movie. The producer and director

20 Brake, Scott. *Ridley Scott Eyes Black Hawk Down As His Next Project*. IGN. 8 september 2000. Laatst geraadpleegd 3 maart 2007.

<<http://movies.ign.com/articles/036/036513p1.html>>

21 *Production*. Black Hawk Down - Military.com Special Feature. ©2001 Military Advantage, Inc. Laatst geraadpleegd 22 maart 2007.

<<http://www.military.com/ContentFiles/BHDmoviePR>>

have said they want to be accurate, and have hired me to write the screenplay, which means I'll at least start out with a shot at some control. But movies are the ultimate collaborative art form, and I can't promise I will even be happy with what is ultimately done. The good news is that whenever a big movie is made about a book, it promotes sales of the book like nothing else in this world. So it's kind of a Faustian bargain. Even if the movie gets it wrong, more people end up reading the book, which I can stand fully behind. Any mistakes there will be my very own fault. You can reach me by email through jmusser@phillynews.com. MB²²

Mark Bowden geeft hier dus al aan dat hij uitkijkt naar een mogelijke verfilming van zijn boek, maar is zich ook bewust van het feit dat hij een deel van de controle uit handen geeft.

In 1999 werd begonnen aan een script voor de film *Black Hawk Down*. Mark Bowden zelf werd benaderd om een eerste versie van het script te schrijven. Vervolgens heeft scriptschrijver Ken Nolan er twee jaar aan gewerkt. Tevens werden er nog een aantal aanpassingen in de dialogen gemaakt door schrijver en regisseur Steven Zaillian.²³ Zowel Ken Nolan als Mark Bowden hebben een deel van de opnames bijgewoond op de set, om daar ter plekke delen te kunnen herschrijven. Op het audiocommentaar van de speciale uitgave van de DVD melden zowel Ken Nolan als Mark Bowden dat er op de set nog wat details aangepast werden. Verschillen tussen de eerste versies van het script en de uiteindelijke film zijn dus te verwachten. Daarnaast is het herschrijven van scènes op de set redelijk gebruikelijk. Ook zijn feiten zoals beschreven in het boek voor het script soms aangepast om verschillende redenen. Sommige locaties of personages zijn aangepast om bepaalde scènes of de verhaallijn voor de kijker overzichtelijker te maken, sommige namen zijn aangepast omdat het leger of personen zelf hebben gevraagd om deze voor de uiteindelijke versie te wijzigen.

Op het Internet zijn verschillende recensies te vinden van vroege versies van het script. Zo is er een recensie te vinden van een versie welke dateert van 28 oktober 2000 (het bericht is gedateerd 18 mei 2001)²⁴, en een recensie van het uiteindelijke Shooting Script (welke op de set werd gebruikt).²⁵

In beide recensies wordt gesteld dat er zoveel personages in het script aan bod komen, en de actie

22 Ask the Author: Q&A Round 14, *Philadelphia Inquirer*, 1997. "Capt. Brad. U.S. Army". Laatst geraadpleegd 7 april 2007.

<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask14.asp>

23 Stax. *The Stax Report: Script Review of Black Hawk Down*. IGN. 18 mei 2001. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<http://movies.ign.com/articles/200/200237p1.html>

24 Ibidem

25 Wehner, Christopher. *Script Review: BLACK HAWK DOWN (Shooting Script)*. screenwritersutopia.com. 22 maart 2004. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<http://www.screenwritersutopia.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=93>

zo lang onophoudelijk door gaat, dat dit de kijker zou kunnen uitputten en verwarren. In beide gevallen wordt echter ook benadrukt dat dit waarschijnlijk wordt gedaan om de gebeurtenissen zo realistisch mogelijk te presenteren.

In de recensie van de versie van 28 oktober 2000 wordt ingegaan op de politieke gevolgen. Ook wordt kort ingegaan op hoe de ouders van de overleden soldaten verschillen van mening met een aantal van de veteranen die zelf het gevecht hebben overleefd. De ouders houden de Clinton administratie verantwoordelijk voor de doden van hun zoons, en vinden dat deze soldaten daar niets te zoeken hadden, aangezien er uiteindelijk ook niets opgelost was. De veteranen van het gevecht zijn van mening dat zij hun taak goed hebben volbracht terwijl alles tegen zat, en dat ze met waardigheid voor hun land en hun medesoldaten hebben gevochten. Eigenlijk wordt er weinig concreets gezegd over het script wat nog niet bekend was voor de lezers van het boek. Interessant aan deze bespreking is dus vooral dat er wordt ingegaan op aspecten van het incident die niet in het script en de uiteindelijke film worden gepresenteerd, maar wel in het boek behandeld worden, en in de Amerikaanse media zijn behandeld in de jaren na het gevecht.

Tevens worden een aantal verschillen tussen het boek en de film besproken, waar ik nu verder op in zal gaan.

1.6: Het Boek en de Film

Zoals hierboven genoemd, zijn er verschillen tussen het boek en de film. Veel van de verschillen worden behandeld in de besprekingen van de verschillende versies van het script. Verder zijn er feiten aangepast, verhaallijnen van verschillende personages samengevoegd, locaties aangepast om het overzichtelijker te maken voor de kijker, en namen veranderd om persoonlijke redenen of op verzoek van het leger.

In de film verloopt de opbouw van het verhaal chronologisch. In de eerste 20 minuten worden de personages geïntroduceerd en wordt een schets gegeven van de situatie waar de soldaten zich in bevinden. In het boek begint de lezer vanaf de eerste pagina midden in het gevecht.

In beide gevallen komen de gepresenteerde handelingen en feiten toch overeen. We zien in deze eerste 20 minuten film hoe het leven van de verschillende eenheden op de basis was in Mogadishu, iets wat in het boek veelal als terzijdes of in de overdenkingen van de personages wordt beschreven. De verschillen tussen de film en het boek zijn te verwachten, aangezien een film een bepaalde tijdsduur heeft waarin je een verhaal kwijt kan, en een boek veel meer ruimte biedt om in te gaan op bepaalde gebeurtenissen of overdenkingen van verschillende personages. Ondanks de hecktie, het aantal personages, de snelheid en opeenvolging van de gebeurtenissen, wordt in de film toch zo

goed mogelijk een soort van inleiding van het verhaal en introductie van de verschillende personages gegeven.

Naar het schijnt werd in een van de eerdere versies van het script veel van de relatief summiere karakterontwikkeling achterwege gelaten, maar aangepast in het uiteindelijke shooting script:

“... unlike the early draft I read the shooting script does a much nicer job of capturing some of the main characters for us. What I mean is, we get better visceral references of the different characters before the action starts.”²⁶

Een aantal personages zijn voor de film aangepast om het verhaal voor de kijker duidelijker te maken. Een goed voorbeeld hiervan is de hoofdpersoon in de film, Sergeant Matt Eversmann. Het personage van Sergeant Matt Eversmann in de film is een composiet van twee personages uit het boek, namelijk Sergeant Matt Eversmann en Lieutenant Tom DiTomasso. Dit werd gedaan om de kijker een personage te geven om te volgen, die zich altijd in het midden van de actie bevindt.

“... unlike the early draft, the shooting script has a focus, a center. The character of "Eversmann" (Josh Hartnett) is more dominant in the story and is fleshed out more. There's more substance to him and during the action we follow him more than anyone else. This gives the audience a character that they can focus on no matter how confusing any of the other storylines might be. And in this draft the battle sequences are tightened up and the confusion should be minimal for the audience.”²⁷

Naast het composiet karakter van Sergeant Matt Eversmann zijn ook de soldaten “Grimes” en “Hoot” aangepaste personages:

“For example, this draft included a very intense D-boy named John “Mace” Macejunas but I didn't see him listed on the Inquirer's list of participants. It may be possible that “Mace” is a composite character or that he's a genuine (but super-secret) soldier. If he were a composite character, though, I wonder how that creative license will go over with the survivors and the victims' families. Also, The Hollywood Reporter stated that Ewan McGregor's character is a company clerk named Grimes but in this draft he was the real deal, John Stebbins. I wonder if there were legal reasons why the characters' names might have been changed (if indeed they were)?”²⁸

Wat blijkt uit het audiocommentaar van de DVD en uit het boek is dat het personage “Hoot” in de film een samenvoeging is van Delta leden John Macejunas en Norm Hooten. Beide soldaten waren

26 Wehner, Christopher. *Script Review: BLACK HAWK DOWN (Shooting Script)*. screenwritersutopia.com. 22 maart 2004. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<<http://www.screenwritersutopia.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=93>>

27 Ibidem

28 Stax. *The Stax Report: Script Review of Black Hawk Down*. IGN. 18 mei 2001. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<<http://movies.ign.com/articles/200/200237p1.html>>

nog in actieve dienst ten tijde van de productie, en mochten daarom niet genoemd worden. Het personage van Ranger Grimes is gebaseerd op John Stebbins, een soldaat welke veroordeeld is tot 30 jaar gevangenisstraf voor het verkrachten van zijn dochter. Dientengevolge werd door het leger gevraagd om de naam Stebbins niet te noemen in de film.²⁹

Het personage “Grimes” zorgt soms ook voor een vorm van comic relief (grappige gebeurtenissen in de film om het publiek even op adem te laten komen). Ranger Grimes is praktisch zijn hele diensttijd op kantoor werkzaam geweest, en nu mag hij dan eindelijk toch mee op een missie. Tijdens de missie wordt hij echter zo vaak beschoten met RPG's (Rocket Propelled Grenades) zonder ook maar gewond te raken, dat het bijna ongeloofwaardig wordt. In het boek overkomt John Stebbins inderdaad hetzelfde, en ook in het boek lijkt het bijna ongeloofwaardig, maar de gebeurtenissen zijn door verschillende getuigen bevestigd. Ook is er in de film een scène toegevoegd ten opzichte van het boek. In deze scène zet Ranger Grimes koffie op de avond dat ze vastzitten in de stad, een handeling die dient om de kijker af te leiden van het continue geweld en drama dat zich in de film afspeelt.

Ook de belevenissen van Rangers Nelson en Twombly zijn in de film een vorm van comic relief, en hun verhaallijn in de film wijkt duidelijk af van die in het boek. In de film worden Nelson en Twombly achtergelaten terwijl het merendeel van de Rangers en Delta's zich richting de eerste neergestorte helikopter begeven. In de film hebben ze dan een tweetal scènes alleen voordat ze weer contact maken met andere Rangers. Dit brengt wat rust in het verhaal. In het boek verliezen Nelson en Twombly nergens echt contact met de rest van hun “chalk” (een chalk is een team van Rangers, voor deze missie waren er vier ingezet). Waar in het boek het tijdelijk doof (en ook zelfs kortstondig blind) worden van Ranger Nelson tijdens het vuurgevecht als een onfortuinlijk maar uiteindelijk overkomelijk voorval wordt gepresenteerd, wordt in de film het voorval als een grappig incident uitgebeeld (Bowden 2002, 252). Ken Nolan geeft in het audiocommentaar aan dat dit echt nodig was, omdat de kijker anders de actie niet meer kon volgen en het geweld te veel zou worden. Tevens voegt Mark Bowden daar aan toe dat ook onder de soldaten af en toe gelachen werd om bepaalde incidenten, ondanks de ernst van de situatie.

Het is dus duidelijk dat veel van de personages voor de film zijn aangepast of verenigd met andere personages, mede omdat in het boek bijna twee keer zoveel personages aan bod komen, en dit in de film te onoverzichtelijk zou worden. Uitspraken en teksten zijn aangepast, veranderd of aan andere personages toebedeeld:

²⁹ *U.S. v. Stebbins*. U.S. Court of Appeals for the Armed Forces. 9 september 2005. Laatst geraadpleegd 6 maart 2007. <<http://www.armfor.uscourts.gov/opinions/2005Term/03-0678.htm>>

“The Frontline documentary interviewed one surviving Ranger who recalled how he thought during the battle about how peaceful things were at home right then, about how his loved ones had no idea how much trouble he was in. This draft instead makes those comments the dying words of one slain Ranger. Something else I caught was Gen. Garrison complaining to the National Security Council agent Tasker about “what’s the point of having this big military if we can’t use it (to go after Aidid)?”. I believe those words were actually spoken years later by Secretary of State Madeleine Albright to the Joint Chiefs. The military brass present in that meeting felt her attitude underscored their overall problem with the Clinton administration. I found it ironic then that those words would now be given to Garrison to say rather than Tasker. Perhaps that’s been changed since this draft.”³⁰

Op het audiocommentaar van de DVD blijkt dat Ridley Scott al bang was dat het aantal personages dat in de film gevolgd wordt te veel zou zijn. Om het publiek een handje te helpen wilde hij de namen van de Rangers op de helmen schrijven. Het leger was het hier aanvankelijk niet mee eens. Alle beslissingen aangaande representatie van het leger moesten eerst goedgekeurd worden door het leger. Ondanks dat het inmiddels niet meer gebruikelijk was om namen op helmen te schrijven werd dit toch toegestaan voor de film.

Sommige geografische locaties zijn ook aangepast voor de film. De eerste Black Hawk komt in de film op een groot plein naar beneden, in plaats van in een smalle steeg (Bowden 2002, 125).

De tweede Black Hawk stort neer in een wijk met voornamelijk hutten als onderkomen van de locale bevolking. Piloot Michael Durant verstoppt zich tussen een boom en het frame van de neergestorte helikopter nadat hij er uit is gehaald door Delta's Ray Shughart en Gary Gordon. In de film wordt Michael Durant naar een muur in een half ingestort huis gesleept.

De precieze reden waarom dit voor de film verandert is wordt nergens genoemd, maar waarschijnlijk was dit omdat in het boek beide helikopters in nauwe ruimtes neerstorten. Wanneer men shots van beide locaties achter elkaar zou monteren zou dit kunnen leiden tot verwarring bij de kijkers. Een mogelijke oplossing daarvoor is om de twee sets duidelijk met elkaar te laten verschillen zodat de kijker beide locaties beter van elkaar kan onderscheiden. In de film zijn de visuele verschillen dan ook groter dan men uit het boek zou kunnen afleiden.

Duidelijk is dus dat tijdens de productie van de film veel feiten zijn aangepast. Zowel Ken Nolan als Mark Bowden benadrukken wel dat de film een redelijk accurate vertaling is van het boek. Wat je ziet is niet altijd exact zo gebeurd, en wat de personages overkomt is vaak een samenvoeging van

³⁰ Wehner, Christopher. *Script Review: BLACK HAWK DOWN (Shooting Script)*. screenwritersutopia.com. 22 maart 2004. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<<http://www.screenwritersutopia.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=93>>

wat meerdere personages hebben meegemaakt, maar het is daadwerkelijk gebeurt, en dat is wat de film laat zien. In de film worden meer dan 10 hoofdpersonen gevolgd, en zijn er nog een stuk of 20 personages waar we af en toe wat van te zien krijgen. Voor een film is dit heel veel. In feite overkwam het echter 140 elitetroepen. Het is onmogelijk om al deze verhaallijnen in de film weer te geven. In het boek komen ook lang niet alle soldaten aan bod, maar toch is het boek de meest uitvoerige beschrijving beschikbaar van het incident.

Wat wèl een duidelijk verschil is tussen het boek en de website tegenover de film, is dat er in het boek veel meer geschreven is over de Somalische kant van het verhaal, dan in de film gepresenteerd wordt. In het boek zijn in totaal 14 hoofdstukken gewijd aan beschrijvingen van Somalische ooggetuigen, en nog eens 4 hoofdstukken waarin ingegaan wordt op de ervaringen van Pilot Michael Durant tijdens zijn gijzelneming en zijn overhandiging en verzorging door zijn bewaker Abdullahi "Firimbi" Hassan (de toenmalige minister van propaganda voor Aidid).

In de film komt hiervan slechts een fractie in beeld. We volgen ongeveer 4 personages van Somalische kant, namelijk wapenhandelaar Osman Atto, "Firimbi", een militia leider en een informant. De laatste twee daarvan zijn zeer oppervlakkig en stereotiep. Hier wordt geen gebruik gemaakt van compositie karakters. Tevens wordt in de film niet genoemd dat Michael Durant eerst door bendeleden werd meegenomen, en een paar dagen later pas voor geld aan Aidid's mannen werd overgeleverd. Hoe het afliep met Durant wordt ook niet getoond in de film.

In het boek wordt tussen de bedrijven door, in de overdenkingen van de personages en in de epiloog, veel meer aandacht besteed aan de politieke oorzaken en gevolgen van dit incident. De makers hebben duidelijk gekozen om het in de film puur bij het gevecht te houden. Gezien de tijdsduur en de wens om er een actiefilm van te maken was dit te verwachten. Ondanks dat veel van wat in de film uitgebeeld wordt op waarheid gebaseerd is, maakt het de film wel een stuk eenzijdiger.

Een ander punt is dat door deze eenzijdige benadering in de film, de acties van de Amerikaanse soldaten veel heldhafter overkomen dan in het boek. In het boek wordt duidelijk een reconstructie gegeven van de gebeurtenissen, en wordt er geen oordeel geveld. Ook stelt Mark Bowden zelf in de epiloog dat eigenlijk niemand de "*Battle of the Black Sea*" echt heeft gewonnen (Bowden 2002, 485).

De recensent van het script van oktober 2000 denkt hier ook zo over. Tevens gaat hij in op politieke activiteiten voor een staakt het vuren voorafgaand aan de missie.

“There are two ways of viewing the Somalia debacle. First, this is a story about soldiers who defy the odds and made it out of a potentially Alamo-like situation with lighter losses than what might have been. These men fought and died for their honor and their buddies. The other viewpoint is that the U.S. shouldn't have been in this mess to begin with, that our servicemen died for nothing since the Clinton administration neither removed Aidid from power nor alleviated the suffering of the Somali people. The latter viewpoint is held by some of the families of the slain soldiers while the former seems to be the consensus amongst those troops that survived the battle and have publicly discussed it since. It should be noted that in the weeks preceding the Oct. 3rd battle, Clinton had agreed to let former President Jimmy Carter, who had a prior relationship with Aidid, intervene diplomatically and bring Aidid to the table for peaceful negotiations. If overtures were being made to Aidid to settle things through diplomacy then why was the Oct. 3rd mission allowed to proceed since it had a conflicting agenda? Unfortunately, Mr. Nolan's draft makes no mention of this; it would've been nice to have seen this bit included, even in the coda, since it adds a bitterly ironic twist to the whole affair.”³¹

1.7: Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien hoe het verhaal van de film *Black Hawk Down* verschillende stappen heeft doorlopen. Van een serie artikelen in de krant, ondersteund door een interactieve website met ruimte voor commentaar, tot een gedetailleerd en nauwkeurig uitgeschreven boek, en uiteindelijk een grote filmproductie ondersteund vanuit het leger. Het boek *Black Hawk Down: A story of Modern War* is het meest accurate verslag van de gebeurtenissen van 3 oktober 1993. De film geeft een goede indruk van wat de Rangers en de Delta's is overkomen tijdens de “*Battle of the Black Sea*”. Echter door beperkingen als duur van de film, het aantal personages welke een kijker kan volgen en zich mee kan identificeren, een ietwat eenzijdige representatie van het verhaal en de nadruk op de slag zelf, komt niet alles aan bod.

Wat kunnen we met deze wetenschap doen met betrekking tot de onderzoeksvraag? Allereerst kan gezegd worden dat de film *Black Hawk Down* inderdaad probeert om een zo getrouw mogelijk beeld te geven van de gebeurtenissen op 3 en 4 oktober 1993. Wat men ziet is niet puur vermaak of propaganda. Het verhaal is als het ware vanzelf tot stand gekomen. Het is een verslag. Het is gebeurd, niet bedacht. Wel wordt duidelijk dat het leger een bepaalde mate van invloed heeft gehad op de ontwikkeling van het verhaal en de film, zowel direct als indirect. Voor de film werd

31 Wehner, Christopher. *Script Review: BLACK HAWK DOWN (Shooting Script)*. screenwritersutopia.com. 22 maart 2004. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<<http://www.screenwritersutopia.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=93>>

bijvoorbeeld op verzoek van het leger de naam van een personage aangepast. Via de website konden veel mensen met een militaire achtergrond hun commentaar leveren, en hadden zodoende ook invloed op hoe het de reconstructie van Mark Bowden tot stand kwam. Mark Bowden geeft echter in het boek aan dat hij getuigenissen alleen heeft opgenomen in het boek als het door meerdere mensen bevestigd kon worden. De website heeft dus vooral geholpen bij het controleren van details in de reconstructie (Bowden 2002, 505).

In hoofdstuk twee zal ik ingaan op wat het maakt dat mensen de film associëren met 11 september 2001 en soms zelfs zien als propaganda voor het leger. Aan bod komt de invloed van het leger op de productie, redenen waarom er met de première datum is geschoven, patriottische aspecten in zowel het boek als in de film, de marketing van de film, de positie van onder andere Mark Bowden en Ridley Scott ten opzichte van de film en wat in de film zelf aanleiding geeft tot een verandering van het discours van de film. Hierbij zal ik ook gebruik maken van wetenschappelijke artikelen waarin ingegaan wordt op hoe 11 september 2001 in films en de hedendaagse cultuur gepresenteerd wordt. Verder is van belang dat wanneer ik in hoofdstuk drie ga beginnen met het bespreken van recensies van de film met betrekking tot de gevolgen van 11 september 2001, de film zoveel mogelijk los gezien moet worden van de aanslagen. Het verhaal was een feit in 1993. In 1997 werd het weer naar voren gehaald in de krant. De film was al ruim voor 11 september 2001 in productie, en het monteren was al bijna klaar op de dag van de aanslagen.

Hoofdstuk 2: “*The Battle of the Black Sea*” in relatie tot 11 september 2001.

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de volgende vraag: Hoe komt het dat het publiek en critici de film *Black Hawk Down* associëren met 11 september 2001?

Na 11 september 2001 was er een verhoogd gevoel van patriottisme in Amerika, waren er incidenten van discriminatie richting Islamitische burgers en stond er een militaire campagne op stapel in Afghanistan. Ik wil in dit hoofdstuk kijken hoe aspecten in de productie en de media aandacht rond de film *Black Hawk Down* aansluiten op deze gevoelens en gebeurtenissen. Op welke manieren kunnen er verbanden worden gelegd? Wat zorgt er voor dat *Black Hawk Down* met 11 september 2001 kan worden geassocieerd?

Om hier achter te komen zal ik onder andere ingaan op de documentaires, de marketing, kritische vragen in interviews en recensies, en de makers zelf aan het woord laten.

2.1: Documentaires

Rondom de gebeurtenissen van 3 oktober 1993 zijn een drietal documentaires gemaakt.

- *The History Channel: The true story of Black Hawk Down*³²
- *Frontline: Ambush in Mogadishu*³³
- *Somalia: “Good intentions, Deadly Results”*³⁴

Allen gaan in meer of mindere mate in op de politieke situatie welke leidde tot het vuurgevecht in Mogadishu, en stellen vragen over de zin van de missie. Twee van de documentaires zijn opgenomen voor 11 september 2001, één is erna geproduceerd. Om te kijken of en hoe in deze documentaires een verband gelegd kan worden met de aanslagen van 11 september 2001, zal ik de documentaires hier bespreken.

Twee van de documentaires, *The History Channel: The true story of Black Hawk Down* en *Frontline: Ambush in Mogadishu*, heb ik in Nederland zelf kunnen bemachtigen en zelf bekeken. De derde documentaire, *Somalia: “Good intentions, Deadly Results”*, kan ik alleen bespreken aan de hand van beschrijvingen en recensies op het Internet.

32 *The True Story of Black Hawk Down*. 44 Blue productions in association with wild eye productions for the history channel. 2002 A&E Television Networks. All Rights Reserved. Uitgebracht op video May 9, 2002. ASIN: B0000687J5.

33 *Frontline: Ambush in Mogadishu*. A Frontline coproduction with InVision Productions, Ltd. in association with BBC-2 © 1998. PBS Home Video. Uitgebracht op video November 6, 2001. ASIN: B00005R85N.

34 *Somalia: “Good intentions, Deadly Results”*. Knight Ridder Video. February 1, 1998. Runtime 57 minutes. ASIN: 0970636601.

2.1.1: *Somalia: “Good Intentions, Deadly Results.”*

Dit is de eerste van de documentaires die was geproduceerd naar aanleiding van de artikelen door Mark Bowden in de *Philadelphia Inquirer*. Deze documentaire is geschreven en geregisseerd door David Keane, de neef van Mark Bowden. De documentaire komt volgens beschrijvingen op het Internet overeen met wat er in het boek geschreven staat, en toont zowel interviews van soldaten als Somalische getuigen. De documentaire kwam in januari 1998 op televisie in Philadelphia, en werd geproduceerd door het bedrijf KR Video.

De video was zeer gewild door de lezers van het boek. In de Q&A rondes van de *Philadelphia Inquirer* site werd meerdere malen gevraagd of het mogelijk was om een kopie te bemachtigen. Op de site van de *Philadelphia Inquirer* wordt dientengevolge een pagina gemaakt waar men links kan vinden waar men de video kan bestellen. Eén link leidt naar de producent van de video, KR Video³⁵, een andere naar webshop The News Stand³⁶. Op de site van KR video zelf staat weer een link naar webshop Amazon.com.

Deze zelfde documentaire is later ook door CNN uitgezonden.³⁷ Er is dus te spreken van een klein succes aangaande de documentaire. Dat niet alleen, de documentaire heeft zelfs een Emmy gewonnen. Van de site van KR Video:

“Winner of the 1998 Mid-Atlantic Emmy for Outstanding Documentary Program, this is the companion documentary for the Inquirer series "Blackhawk Down" and the book *Blackhawk Down: A Story of Modern War* by Mark Bowden. It tells the story of how US aid efforts in Somalia went terribly wrong. Aired on CNN's Perspectives in April 1999.”³⁸

De documentaire wordt een “companion documentary” genoemd, hiermee wordt bedoeld dat het een aanvulling is op de serie artikelen door Mark Bowden. Veel van de beelden van de missie en de interviews die op de site voorkomen van *Black Hawk Down: An American War Story*³⁹, zijn uit de documentaire van KR Video.

35 Knight Ridder Video. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.

<<http://www.krvideo.com/>>

36 Black Hawk Down (video). *Somalia, Good Intentions, Deadly Results*. The News Stand. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.

<https://newsstand.pnionline.com/store/newsstand_viewitem.asp?idproduct=25>

37 *Black Hawk Down*. CNN Programs – Presents. © 2001 Cable News Network LP, LLLP. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.

<<http://www.cnn.com/CNN/Programs/presents/index.blackhawk.html>>

38 *Broadcast Programming*. KR Video. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.

<<http://www.krvideo.com/broadcast.html>>

39 Bowden, Mark. *Philadelphia Inquirer: Black Hawk Down: An American War Story*. Laatst geraadpleegd 5 april 2007. Laatst geraadpleegd 19 april 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/>>

Op Amazon.com wordt een beschrijving van de documentaire gegeven:

“This documentary, which is something of a companion piece to the book *Black Hawk Down* by *Philadelphia Inquirer* reporter Mark Bowden, chronicles the American military intervention in Somalia. In the waning days of the first Bush Administration, in 1992, American troops were sent to Somalia to assist in distributing food during a famine. Film clips from early in the operation, including scenes of President Bush in fatigues visiting the troops, show the altruistic enthusiasm of that period. But soon things turned bad, as skirmishes with Somali warlords and their followers turned increasingly bloody. True disaster struck when a unit of elite Army Rangers was attacked and surrounded in a disastrous raid on October 3, 1993. Veterans of that bloody action, including Rangers, a member of the secret Delta Force (who is filmed in shadow to hide his identity), and even Somalis, provide their recollections. Also shown are films shot from U.S. helicopters during the lengthy urban firefight, during which the encircled Rangers waited for hours for United Nations ground troops to reach them. This video, which was produced in association with the *Philadelphia Inquirer*, was not elaborately produced, but it does a fine job of telling the story of the fierce fight the Rangers found themselves in and the increasingly muddled policy that placed them in a hellish predicament.” --Robert J. McNamara ((niet te verwarren met Robert S. McNamara, oud minister van defensie))⁴⁰

In de video worden beelden getoond van een enthousiaste President Bush senior. De beelden geven de impressie dat men zonder problemen de verschillende missies zou kunnen volbrengen, van het distribueren van voedsel tot het gevangennemen van de handlangers van Mohamed Farrah Aidid. Sommige van de beelden uit deze documentaire worden ook op de site van de *Philadelphia Inquirer* gebruikt. Ook wordt in de documentaire gezegd dat men na de Golfoorlog het idee had dat het Amerikaanse leger dit soort missies zonder slag of stoot zou kunnen uitvoeren.

Later zou David Keane de kans krijgen om voor *The History Channel* zijn documentaire opnieuw te produceren en regisseren. Deze documentaire is een stuk uitgebreider en laat ook Mark Bowden zelf aan het woord.

2.1.2: *The True Story of Black Hawk Down* door *The History Channel*

The History Channel Documentaire *The True Story of Black Hawk Down* uit 2002 is evenals de documentaire *Somalia: “Good Intentions, Deadly Results”* geregisseerd door de neef van Mark Bowden, David Keane. Ook deze documentaire gaat meer in op dat wat in het boek besproken

⁴⁰ *Somalia - Good Intentions, Deadly Results* (Black Hawk Down Official Companion): Video. Amazon.com. Laatst geraadpleegd 19 april 2007.

<http://www.amazon.com/exec/obidos/ASIN/0970636601/>

wordt maar niet in de uiteindelijke film aan bod komt.⁴¹

In beide documentaires wordt een genuanceerder verslag gegeven van het incident in Mogadishu dan in de film *Black Hawk Down*. De documentaires volgen veel meer de lijn van het boek, en geven een minder eenzijdig beeld dan de film. Mark Bowden komt zelf ook aan het woord, evenals verschillende Rangers en Delta Unit veteranen en een aantal Somalische getuigen van het gevecht.

In de documentaire wordt veel achtergrond informatie gegeven over de aanloop naar het gevecht. Zo wordt veel meer duidelijk over de gebeurtenissen welke leidden tot het schietgevecht, iets wat in de film nauwelijks aan bod komt.

De documentaire begint het verhaal bij de hongersnood in Somalië in 1992. Amerika voelt zich genoodzaakt om er iets aan te doen. De humanitaire missie “Restore Hope” in Somalië was een van de laatste besluiten van president George Bush senior, voordat de Clinton Regering zou overnemen. De missie was in samenwerking met de VN, waarbij 20.000 Amerikaanse mariniers zouden helpen bij het verdelen en transporteren van voedsel. Aanvankelijk hielp dit en werden de troepen met open armen onthaald.

Later veranderde dit in ontevredenheid. Mohamed Farrah Aidid, destijds de grootste “warlord” in Somalië, wilde Amerika weg hebben. Hij was bang dat zijn macht in het land aangetast zou worden. Hij begon campagne te voeren in Somalië tegen de Amerikanen, en zei dat de VN troepen een onderdrukkende macht was welke was gekomen om de Islamitische bevolking te bekeren naar het christendom. De onvrede groeide en leidde tot gewelddadige confrontaties tussen verschillende clans en de VN. Na een incident waarbij 24 Pakistaanse VN soldaten om het leven werden gebracht na een huiszoeking bij een radiostation, werd besloten met militaire macht in te grijpen. Amerika zou de Task Force Rangers sturen om in te grijpen in de politieke situatie van het land. De Rangers zouden de belangrijkste leden van de clan van Mohamed Farrah Aidid, de Habr Gidr clan, gevangennemen. Dit was het begin van de militaire missies van de Task Force Rangers.

De missies zouden kort zijn en in drie weken zou er stabiliteit en orde heersen in Mogadishu. Dit was het plan. Maar na zes weken werd Washington ongeduldig. Het ging niet zoals verwacht. Een groot aantal van de missies werd afgeblazen omdat de informatie van het lokale spionnen netwerk niet betrouwbaar was. Ook werden er fouten gemaakt. Zo werden er VN medewerkers opgepakt omdat ze werden aangezien voor leden van de clan van Mohamed Farrah Aidid.

41 *The True Story of Black Hawk Down*. 2002. 44 Blue productions in association with wild eye productions for the history channel. 2002 A&E Television Networks. All Rights Reserved.

Zowel in deze documentaire als in Mark Bowdens boek komt naar voren dat de grootste fout werd gemaakt op 12 juli 1993. Task Force Ranger kreeg het bericht binnen dat Mohamed Farrah Aidid en zijn belangrijkste officieren aanwezig zouden zijn bij een bijeenkomst van de Habr Gidr clan. De Amerikanen zagen dit als een perfecte kans om Aidid uit te schakelen. De bijeenkomst werd opgebroken door raketten het gebouw in te schieten. De ironie was dat de bijeenkomst door gematigde leden binnen de clan was opgezet om Mohamed Farrah Aidid te overtuigen om toch te luisteren naar de voorstellen van de VN en de VS. Mark Bowden vertelt in de documentaire zelf over deze bijeenkomst:

Mark Bowden:

“Present at this meeting were all the intellectuals and elders of the Habr Gidr Clan, some of whom were opposed to the militant posture that Aidid had taken against the UN.”

Anonieme Somalische man:

“They were actually meeting there to try and get Aidid to comply with all UN and US demands. And Aidid was in a bind.”

Mark Bowden:

“They were hashing out what to do about the relationship with the UN when a number of Cobra helicopters from the UN peace keeping force surrounded the building from the air and began pumping TOW missiles into it, killing fifty to seventy people, basically slaughtering them.”⁴²

In de epiloog van het boek en in verschillende hoofdstukken welke gewijd zijn aan de Somalische kant van het verhaal wordt hier eveneens op ingegaan. Later bleek dat er onderhandelingen gaande waren over eventuele samenwerking tussen Mohamed Farrah Aidid en de VN, bemiddeld door de VS. De Task Force Rangers waren hier niet van op de hoogte gesteld, en hielden zich aan het originele plan. Bij de bijeenkomst vielen veel doden, en na deze aanslag was de hele clan tegen pogingen tot bemiddeling van de VN (Bowden 1999, 110-114).

Dit is een van de verklaringen waarom de inwoners van Mogadishu zich met geweld gingen verzetten tegen de komst van de Amerikanen, en waarom er zo ontzettend fel gevochten werd in oktober 1993. Er waren veel missies in deze periode, en de Somaliërs waren alert op naderende helikopters of konvoien. Door middel van brandende autobanden werd de lokale militia gesignaleerd waar ze moesten zijn en zo konden de Somaliërs zich snel mobiliseren.

⁴² *The True Story of Black Hawk Down*. 2002. 44 Blue productions in association with wild eye productions for the history channel. 2002 A&E Television Networks. All Rights Reserved. Laatst geraadpleegd 18 april 2007. 21 minuten 20 seconden.

Tegen het eind van de documentaire wordt ook ingegaan op de politieke koers in Amerika na het incident in Mogadishu. Er wordt gezegd dat Amerika zich bij volgende conflicten liet afschrikken en minder bereid was om in te grijpen, mede dankzij de beelden welke het Amerikaanse volk zo schokten. Zo heeft de uitkomst van de "*Battle of the Black Sea*" invloed gehad op de beslissing om niet naar Rwanda te gaan, en om in Kosovo slechts in te grijpen door met precisie bombardementen oorlog te voeren. Met andere woorden, de reactie op het incident heeft het buitenlandse politieke beleid van Amerika een te voorzichtige houding doen aannemen.

De zin van het beleid van de militaire top na het incident wordt ook door de soldaten zelf in twijfel getrokken. In deze documentaire wordt door een van de soldaten de vraag gesteld:

"Als we zo hard hebben moeten knokken voor een overwinning met zoveel verliezen, waarom wordt dan de missie na dit incident opeens afgeblazen? Waarom waren we er dan überhaupt?" Onder de soldaten heerst een gevoel van teleurstelling. Na de missie werd een enorm leger naar Somalië gestuurd, slechts als "show of force". Mohamed Farrah Aidid werd duidelijk gemaakt dat als hij in deze periode niet zou meewerken, Amerika met geweld zou ingrijpen. Aidid was wijs genoeg en deed dat dus ook niet, maar hij kreeg ondertussen wel alle gevangenen terug die in de afgelopen missies ontvoerd waren, inclusief die gevangenen die tijdens de missie van 3 oktober gevangen waren genomen. Dit was nog wel het enige duurbetaalde succes van de missie, iets waarvoor de soldaten hun leven op het spel hadden gezet. Na een aantal maanden werden alle troepen teruggetrokken, en werd Somalië weer aan haar lot overgelaten.

Veel veteranen van het gevecht geven president Clinton de schuld van het niet halen van de gestelde doelen in Somalië, omdat de campagne na het incident vroegtijdig werd afgebroken. Speciaal afgezant van de president Robert Oakley, welke naar Somalië gestuurd werd om Pilot Michael Durant terug te eisen, heeft in deze documentaire daar een weerwoord op. Oakley stelt dat als Clinton toch had besloten om door te gaan met de missies in Somalië, dit nooit door het Congres geaccepteerd zou zijn. Het Congres was zelf al vastbesloten om alle troepen terug te trekken en was bereid om een motie aan te nemen om dit te doen gebeuren. Ook op verschillende sites op het Internet wordt bevestigd dat het voornamelijk het Congres was die de troepen onmiddellijk wilden terugtrekken.⁴³

43 Greenwald, Glenn. *Who wanted to "cut and run" from Somalia?* Unclaimed Territory. 25 september 2006. Laatste geraadpleegd 15 april 2007.
<<http://glenngreenwald.blogspot.com/2006/09/who-wanted-to-cut-and-run-from-somalia.html>>

2.1.3: *Frontline: Ambush in Mogadishu door zender PBS*

De documentaire van PBS (Public Broadcasting Service) is zeer interessant, vooral omdat de documentaire Osama Bin Laden noemt in verband met het schietgevecht in Mogadishu. De documentaire is in 1998 geproduceerd en de aanslagen hebben dus nog niet plaatsgevonden. Echter, de documentaire is na 11 september 2001 aangepast en opnieuw uitgezonden.

Ter begeleiding van de documentaire is er een bijbehorende site gemaakt op de website van PBS. Deze site is vergelijkbaar met de site van de *Philadelphia Inquirer*, omdat het een zeer uitgebreid verslag van de gebeurtenissen geeft. Daarnaast zijn hier ook alle interviews na te lezen van alle mensen die zijn geïnterviewd voor de documentaire.⁴⁴ Dit zijn woord voor woord uitgeschreven "transcripts" (transcripties) van de interviews welke op video zijn opgenomen. Al het materiaal wat is gefilmd maar niet in de documentaire wordt gebruikt is hier ook terug te vinden in de vorm van transcripts. Van de documentaire zelf is ook een transcript beschikbaar.

De Frontline documentaire *Ambush in Mogadishu* van de Amerikaanse zender PBS geeft net een iets ander beeld, omdat deze niet direct is gebaseerd op het boek van Mark Bowden. Voor de documentaire is er advies gevraagd aan andere mensen die bekend waren met de geschiedenis van het vuurgevecht in Mogadishu. De adviseur van de documentaire, Dr. Kenneth Allard, heeft zelf een boek geschreven over de gebeurtenissen in Mogadishu, en is ook geïnterviewd voor deze documentaire.⁴⁵ De beschrijving van het gevecht komt redelijk overeen met de beschrijvingen in de andere documentaires en Mark Bowden's boek, maar er wordt ook veel aandacht besteed aan de politieke oorzaken welke leidden tot het gevecht. Zo worden er een aantal dingen genoemd die niet in de andere documentaires aan bod komen. In de documentaire wordt dieper ingegaan op hoe de Clinton regering deels verantwoordelijk was voor de gemaakte fouten. De Clinton regering van die tijd zou het leger in Mogadishu niet goed op de hoogte hebben gehouden van pogingen tot onderhandelen met Mohamed Farrah Aidid.

Deze documentaire was oorspronkelijk uitgezonden in 1998, en was evenals de documentaire van *The History Channel* deels een aanklacht aan het adres van de Clinton regering.

De voice-over van de documentaire laat hier geen twijfel over bestaan:

Narrator: This is a story of how decisions made at the highest level in Washington became a test of courage on the streets of Somalia.⁴⁶

44 *Ambush in Mogadishu*. PBS - Frontline. Laatst geraadpleegd 17 april 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/>>

45 Allard, Kenneth. *Somalia Operations: Lessons Learned*. University Press of the Pacific (April 2002).

46 *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts*. PBS - Frontline. Laatst geraadpleegd 20 april 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

Interessant is hoe er in de documentaire een link wordt gelegd tussen de politieke fouten van de Clinton regering met betrekking tot het gevecht in Mogadishu, en de terroristische leider Osama Bin Laden. In de documentaire wordt Osama Bin Laden aangewezen als een mogelijke medeplichtige bij het organiseren van verzet in Mogadishu in 1993. Ook blijkt uit de documentaire dat in 1998 Osama Bin Laden en twee van zijn handlangers aangeklaagd werden in verband met aanslagen op verschillende Amerikaanse ambassades in Afrika. Osama Bin Laden was in 1998 dus al bekend bij het grote publiek, ruim voor de aanslagen van 11 september 2001, maar nu is er dus ook een verband tussen Osama Bin Laden, het incident in Mogadishu in 1993 en de fouten van de Clinton regering.

In de documentaire wordt kort gespeculeerd over een verband met Osama Bin Laden en het incident in Mogadishu, en er wordt beweerd dat Mohamed Farrah Aidid bevriend was met Osama Bin Laden:

Narrator: Years later, evidence would surface that at this moment Aidid's forces were getting help from the Al Qaeda terror network led by Osama Bin Laden.

In 1993, bin Laden was living nearby, in the Sudan. He and other Islamic extremists were reportedly deeply upset by the US military presence in Somalia and determined to do something about it.

Five years later, based on evidence developed in its investigation of the 1998 bombings of the American embassies in Africa, the Justice department would indict bin Laden and Al Qaeda's military commander, Mohammed Atef for providing support to the Somali fighters.⁴⁷

Bin Laden beweerde later in verschillende interviews dat zijn mannen bij het gevecht betrokken waren geweest:

Narrator: The charge that Al Qaeda members were involved in Somalia was confirmed by bin Laden himself in several public statements.

John Miller: Describe the situation when your men took down the American forces in Somalia.

Narrator: In this 1998 interview, he said "Our young men ...went to Somalia and prepared themselves carefully for a long war." Despite those statements and the US indictments, many observers discount bin Laden's impact on what happened in Mogadishu.

⁴⁷ *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts.* PBS - Frontline. Laatst geraadpleegd 20 april 2007.
<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

De beweringen door Bin Laden over zijn betrokkenheid worden in de documentaire echter direct weer ontkracht door Dr. Kenneth Allard, adviseur voor de documentaire:

Dr. Kenneth Allard. Colonel, US Army (RET): I think this was a local conflict.. From the evidence I've seen, or not seen much more to the point, I think he is simply claiming credit for something, that in retrospect, he really didn't have very much to do with.⁴⁸

Interessant is dat de documentaire na de aanslagen van 11 september 2001 is aangepast, en opnieuw is uitgezonden. Dit blijkt wanneer men het interview met Dr. Kenneth Allard naleest op de site van PBS. Bovenstaande opmerking is namelijk uit een interview van 2001. Op de site wordt aangegeven dat “het originele interview uit 1998” ook beschikbaar is om na te lezen.⁴⁹

Het grote verschil tussen het interview van 1998 en 2001 is dat in het interview van 2001 er meer wordt ingegaan op wat men heeft kunnen leren van het incident in Somalië en hoe dat in 2001 en de jaren erna in de praktijk gebracht had moeten worden. In het oude interview werden er veel meer vragen gesteld aangaande de politieke beslissingen door de Clinton regering na het schietgevecht in Mogadishu. In het nieuwe interview gaat het voornamelijk over het opsporen van Osama Bin Laden, zijn betrokkenheid in Mogadishu en over de campagne in Afghanistan. Ook wordt er verwezen naar de aanslagen op het WTC op 26 februari 1993 en een mogelijk verband tussen leden van Al-Qaeda en de aanslagen in 1993. De aanslagen van 11 september 2001 worden echter niet specifiek genoemd.

Zo blijkt dus dat deze documentaire uit 1998 na de aanslagen van 2001 opnieuw gemonteerd is en uitgezonden. Dit blijkt ook uit het feit dat delen van de tekst van zowel het nieuwe interview van 2001 als het oude uit 1998 met Dr. Kenneth Allard inderdaad voorkomen in het transcript van het programma zelf welke op de site te vinden is. Daarnaast valt in de beelden van de documentaire op dat Dr. Kenneth Allard in verschillende shots verschillende dassen draagt.

Op de site wordt tevens bij het transcript van het programma aangegeven dat de “airdate” van deze documentaire 1 november 2001 is, terwijl onderaan de pagina het copyright 1998 wordt opgegeven.⁵⁰

De aanslagen waren dus nog vers in het geheugen van het Amerikaanse volk. Destijds was het zeker interessant en nieuwswaardig als men een verband met Osama Bin Laden kon aantonen. Men kon

48 *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts*. PBS – Frontline. Laatste geraadpleegd 18 april 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

49 *Ambush in Mogadishu: interviews: colonel kenneth allard*. PBS – Frontline. Laatste geraadpleegd 19 april 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/interviews/allard.html>>

50 *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts*. PBS – Frontline. Laatste geraadpleegd 21 april 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

op zijn minst proberen om hem de schuld te geven. Om deze reden is de documentaire waarschijnlijk opnieuw gemonteerd. Daarnaast sluimert in het combineren van de verschillende interviews een nieuwe boodschap in de documentaire: De fouten die de Clinton regering heeft gemaakt hebben geleid tot de aanslagen door Osama Bin Laden, en dus ook die van 11 september 2001.

De documentaire *Ambush in Mogadishu* is ook nog om een andere reden interessant. Wanneer men zowel de documentaire als de film heeft gezien, blijkt er een relatie met de film ***Black Hawk Down*** te zijn. Dit wordt ook besproken in een recensie van het script in mei 2001. Hier wordt een link gelegd tussen het script voor de film en deze documentaire:

“Also, the PBS program **Frontline** produced a great documentary in 1998 entitled “Ambush in Mogadishu” that includes interviews with some of the Rangers who survived the battle. That documentary has obviously influenced this draft of the screenplay but more on that later.”⁵¹

Volgens degene die het script bespreekt had de documentaire van PBS invloed op deze versie van het script. Dit zou verklaren waarom de opvallende tekst: “It's about the man next to you” zowel in de film voorkomt als in deze documentaire. Deze tekst werd ook in de trailers voor de film gebruikt. De tekst laat zien dat het voor de soldaten ook om broederschap draaide, een punt wat ook op andere manieren in de documentaires naar voren komt.

2.2: Dramatiek in de documentaires

In de documentaires wordt veel ingespeeld op het sentiment en het patriottisme van de Amerikaanse kijker. In de documentaire *Ambush in Mogadishu* van PBS worden twee van de geïnterviewde soldaten duidelijk emotioneel. De camera blijft draaien, tot het punt dat de geïnterviewde geen woorden meer heeft en de tranen in de ogen staan. Zo wordt duidelijk dat het incident diepe wonden heeft achtergelaten bij de veteranen:

Spec. Mike Kurth: “I mean, I had no idea that all those guys were killed. I mean, I'd heard one casualty, the pilot, and that was it. You know, I'm thinking- you know, you have people who are wounded, but I'm thinking everybody made it out okay. And then that just sunk. I couldn't believe it. I just- I couldn't believe it that they were gone.”

“I mean, both Pilla and Joyce- I mean, we did everything together, and they weren't there anymore. But I mean, I just couldn't- I mean, he told me, and I just couldn't believe it. I just- I just wanted to go back home. I just wanted to go home. I didn't- didn't want to be there. I

51 Stax. *The Stax Report: Script Review of Black Hawk Down*. IGN. 18 mei 2001. Laatst geraadpleegd 21 april 2007. <<http://movies.ign.com/articles/200/200237p1.html>>

didn't want to do anything anymore.”⁵²

Toch is de documentaire in het algemeen zeer discreet met het tonen van geëmotioneerde veteranen. De momenten dat de soldaten geen woorden meer hebben steken af tegen de bijna feitelijke uiteenzetting van de rest van de documentaire. Het leed van de veteranen verhoogt de dramatiek van de documentaire, en verhoogt de emotionele betrokkenheid van de kijker.

Op een zelfde manier wordt het credo van de Rangers onderstreept:

Narrator: “Fifty minutes later, flying low over the target area, a Blackhawk helicopter is shot down by a rocket-propelled grenade.”

“1620 hours. The Blackhawk has crashed in a rat's nest of narrow alleys five blocks away from the Olympic Hotel. It is the Rangers' code never to abandon a fallen comrade.”

PFC David Floyd, Air Assault Force: “I know that if I go down in combat that these guys are going to bring my body out at all costs, and they know the same. If they go down, I will bring their body out at all costs. You know, all of us will.”

Spec. Mike Kurth, Air Assault Force: “I knew if the Somalis got there first, it was just- just going to be ugly. And you didn't want- you didn't want fellow soldiers to go through that. It's one thing to die in battle. It's another thing to be defaced and mutilated by savages.”⁵³

Het credo van de Rangers is dat men een gevallen soldaat nooit zal achterlaten. In bovenstaande scène wordt duidelijk dat de soldaten het meer dan logisch vinden dat als je je leven hebt gegeven voor je land en je medesoldaten, je het dan ook verdiend hebt om een waardige begrafenis te krijgen in eigen land. Het is al erg om om te komen in de strijd, maar om dan nog eens verminkt en onteerd te worden als dode, dat is nog veel erger.

Hier wordt duidelijk dat er een soort gevoel van saamhorigheid is onder de soldaten, zelfs in de dood. Dit komt zeer dramatisch over. De verhoogde dramatiek zou zeker onder Amerikaanse kijkers een gevoelige snaar kunnen raken. Broederschap onder soldaten vertaalt ook goed naar broederschap onder Amerikanen.

Daarnaast verhoogt het voorkomen van bepaalde uitspraken in zowel de documentaires als de film de geloofwaardigheid van de film. Toch geven de documentaires een veel genuanceerder beeld en laten duidelijk zien wat de gevolgen waren van het gevecht.

52 *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts*. PBS – Frontline. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.
<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

53 *Ambush in Mogadishu.: tapes & transcripts*. PBS – Frontline. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.
<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/etc/script.html>>

2.3: Inzicht Impact “Battle of the Black Sea”

Wat blijkt uit de documentaires is dat de verschillende beschrijvingen van de “Battle of the Black Sea” grotendeels overeenkomen met Mark Bowden's boek. De documentaires praten elkaar niet alleen maar na, dit blijkt uit het programma *Frontline: Ambush in Mogadishu*, welke andere mensen heeft gevraagd om te adviseren bij het maken van de documentaire.

Wat in de documentaires goed naar voren komt is wat voor impact het incident in Somalië had op de Amerikaanse politiek met betrekking tot het ingrijpen in gewapende conflicten in het buitenland. Het is een beleid wat jaren later na de aanslagen van 11 september 2001 weer zeer actueel zou worden. Opvallend is dat alle documentaires het eens zijn over de medeverantwoordelijkheid van de Clinton regering voor het mislukken van de campagne in Mogadishu.

De documentaires laten zien dat de reactie van Amerika met betrekking tot Somalië tweeledig is: Aan de ene kant werd het incident, hoewel schokkend, slechts kort besproken in de media. Na een week werd er in de kranten nauwelijks nog over geschreven. Een mogelijke coup in Rusland nam de voorpagina's in beslag. Aan de andere kant had het grote politieke gevolgen, en invloed op toekomstige humanitaire missies waar Amerika al dan niet aan zou deelnemen.

Men was niet bereid, en voorbereid op mogelijke doden. Het Amerikaanse volk vond de doden in Somalië een te hoge prijs voor een dergelijke missie, vooral na de relatief ongevaarlijke en succesvolle missies in Irak. Veel Amerikanen dachten dat het nog steeds om een vredesmissie ging, wat aanvankelijk ook zo was. De onfortuinlijke afloop van de missie in Mogadishu was in de Amerikaanse media dan ook een schokkende gebeurtenis. De beelden op CNN van een dode Amerikaanse soldaat die door de straten van Mogadishu werd gesleept hadden grote politieke gevolgen. Een interessant detail wat in de documentaire “*The True Story of Black Hawk Down*” wordt genoemd is dat Colin Powell heeft gezegd dat een aantal van 18 doden ten tijde van de Vietnam oorlog nog niet eens een persconferentie hadden gehaald, nu wel.

Na deze missie had het Amerikaanse leger veel frustraties omdat het beschermen van de eigen troepen opeens heel hoog op de prioriteitenlijst stond bij volgende missies. Veel militairen hadden het gevoel dat hun handen gebonden waren:

“There was no longer any support for the U.S. to engage Somalis in combat as far as the U.S. public was concerned. The impact of Americans being dragged through the streets, a large number of Americans killed and wounded without any real explanation by the White House, in advance, of why we were there. The fact that the mission was no longer a humanitarian mission. That we were somehow engaged in a war and why this war was worthwhile meant that there was no support whatsoever for any sort of active operation,

other than self defense military operations in Somalia.”⁵⁴

De missie in Somalië was voor Washington een afgesloten hoofdstuk, en in de kranten werd er nauwelijks nog bericht over de situatie in Mogadishu. Pas jaren later, vanaf het moment dat Mark Bowden begon met het schrijven van zijn artikelen in 1997 en de documentaires gemaakt werden, kwam Somalië weer in het media.

2.4: De makers over de film: Interviews en kritische vragen

2.4.1: Mark Bowden over de film

In de documentaires wordt een vrij breed non-fictie verslag gegeven van de gebeurtenissen in Somalië. De film geeft duidelijk een veel eenzijdiger beeld van de gebeurtenissen door alleen het gevecht in de straten in beeld te brengen, en niet in te gaan op de politieke oorzaken en gevolgen. Ook Mark Bowden blijkt het niet helemaal eens te zijn met de filmversie van zijn boek. Ondanks dat Mark Bowden zelf heeft meegewerkt aan de film en daarom niet snel kritiek zal geven op het eindproduct, doet hij vermoeden dat hij het zelf ook niet helemaal eens is met de visie van de filmmakers. De film is immers minder genuanceerd dan zijn boek en de documentaires.

Dat Mark Bowden het niet eens is met de uiteindelijke film zal hij zelf nooit letterlijk toegeven. Hij steunt de film, heeft er veel tijd in gestoken, maar hij heeft wel laten blijken dat hij het niet representatief vindt voor de inhoud van het boek. Op een forum voor zijn boek *Guests of the Ayatollah*, waar tevens een documentaire miniserie van gemaakt is, geeft hij zijn mening over de film:

“I enjoyed the BHD movie, but wished it had commented on the politics behind it. One deleted scene does - the soldiers hear they are being pulled out and wonder why, what had they been fighting for? Do you think it should have commented on the politics?”.

“The movie is primarily the creative work of director Ridley Scott, and was written by screenwriter Ken Nolan. I think they did a great job.”⁵⁵

Mark Bowden geeft een duidelijk antwoord: De film ***Black Hawk Down*** is primair een creatief werk van regisseur Ridley Scott, en geschreven door scriptschrijver Ken Nolan.

Op deze manier neemt Mark Bowden enigszins afstand van de accuraatheid van de film. Hij geeft nog wel mee dat hij vindt dat ze het goed hebben gedaan. Maar dat neemt niet weg dat er inderdaad heel veel achtergrond informatie van het boek niet voorkomt in de film. Waarschijnlijk is dit de voornaamste reden dat Mark Bowden zich in dat opzicht wil distantiëren van de film.

⁵⁴ *Ambush in Mogadishu.: interviews: ambassador robert oakley.* PBS – Frontline. Laatst geraadpleegd 24 april 2007. <<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/interviews/oakley.html>>

⁵⁵ *Black Hawk Down.* Mark Bowden's Guest of the Ayatollah blog. 7 juni 2006. Laatst geraadpleegd 23 april 2007. <<http://iran.theatlantic.com/blog/index.php/?archives/34-Black-Hawk-Down.html>>

Bovengenoemde opmerking werd gemaakt in augustus 2006, op een blog voor het boek *Guests of the Ayatollah*. Op het blog konden vragen worden gesteld aan Mark Bowden, op een zelfde manier als in de Q&A rondes op de *Black Hawk Down* site van de *Philadelphia Inquirer*.

Niet alleen deze opmerking van Mark Bowden doet vermoeden dat hij het niet helemaal eens was met het in de film gepresenteerde verhaal. De titel van de *History Channel* documentaire *The True Story of Black Hawk Down*, insinueert dat er een discrepantie is tussen dat wat in de film ***Black Hawk Down*** wordt uitgebeeld, en dat wat er echt is gebeurd. In deze documentaire komt Mark Bowden ook aan het woord. De documentaire is geproduceerd in 2002, dus na het uitkomen van de film. Toch blijft het slechts bij de titel van de documentaire. Nergens in de documentaire wordt een negatieve opmerking gemaakt over de film. Sterker nog, behalve in de titel, wordt er helemaal nergens in de documentaire gerefereerd naar de film. Het lijkt er eerder op dat de documentaire is bedoeld als begeleidende uitleg bij het boek en de film. Tevens zullen de makers zelf hebben gedacht dat ze misschien nog wat mee konden pakken van het succes van de film die op dat moment in de bioscopen draaide. Bij het aanprijzen van de documentaire wordt namelijk wel verwezen naar de film:

“The movie was critically acclaimed, and Bowden's minute-by-minute narrative praised as one of the most gripping accounts of combat ever written. The documentary *The True Story of Black Hawk Down* takes this same approach with Bowden as guide, combining actual footage of the battle, and interviews with key survivors of the battle.”⁵⁶

Wat ook opvalt is dat deze documentaire geproduceerd is in 2002, maar dat er nergens een verwijzing is naar Bin Laden of naar de aanslagen van 11 september 2001. Dit is opvallend omdat Mark Bowden in het audiocommentaar van de DVD uitgave van ***Black Hawk Down*** aangeeft dat hij op het laatste moment een stuk tekst had geschreven voor de aftiteling van de film met betrekking tot de aanslagen. Hierin stelde hij dat het zo plotseling terugtrekken van de troepen naar aanleiding van de schokkende beelden op tv, de reden is geweest dat terroristische organisaties niet meer bang waren voor de Amerikanen, en dat de reactie van Amerika op dit incident onder andere leidde tot de aanslagen van 11 september 2001.⁵⁷ De tekst kwam echter niet voor in de uiteindelijke versie die in de bioscopen te zien was.

Als Mark Bowden deze theorie naar voren had willen brengen dan waren zowel de documentaire *The True Story of Black Hawk Down* en de film daar een ideaal platform voor geweest. Dit is

56 CBC Newsworld : Passionate Eye Showcase : Documentary. Laatst geraadpleegd 27 april 2007.

<http://www.cbc.ca/passionateeyesunday/feature_011202.html>

57 ***Black Hawk Down***. 3 disc Special Edition. Audiocommentaar 2 met Ken Nolan & Mark Bowden. Disc 1. Columbia Tristar/Sony. 2004.

aanvankelijk ook wat Mark Bowden had willen beweren. In een artikel in de Los Angeles Times gaat Mark Bowden hier nog verder op in:

“Even the Sept. 11 attacks were connected, in that the Clinton administration had not forcefully enough gone after Osama bin Laden and Al Qaeda after the 1999 bombings of U.S. embassies in Kenya and Tanzania.”⁵⁸

Immers, Amerika had zich niet moeten laten afschrikken. Ze hadden er niet moeten zijn om mee te beginnen, of ze hadden na dit incident nog meer inzet moeten tonen om te laten zien dat men dit niet met Amerikanen kan doen. In zijn boek en in de documentaires komt deze mening naar voren.

De redenen waarom Mark Bowden begon met het reconstrueren van het verhaal, geeft hij in zijn boek en verschillende interviews. Aanvankelijk begon Mark Bowden met de artikelen, omdat hij gevraagd was door zijn krant de *Philadelphia Inquirer*, iets over de eerste ambtstermijn van president Clinton te schrijven (Bowden 499). Mark Bowden was op zoek naar een kritische invalshoek en ging zich verdiepen in het verhaal rond Mogadishu. Tijdens zijn onderzoek en in de jaren na het uitkomen van zijn boek raakte Mark Bowden steeds meer overtuigd van de gevolgen van de beslissingen van de Clinton regering. Mark Bowden stelt in zijn boek nergens stellig dat alle misstappen direct te wijten zijn aan de Clinton regering, maar het is wel een sentiment dat veel is opgepikt in verschillende recensies en ook enigszins in de documentaires naar voren komt. Mark Bowden begon immers met het reconstrueren van zijn verhaal over Mogadishu omdat hij een *kritisch* stuk wilde schrijven over het ambtstermijn van President Clinton. Wanneer men op eenzelfde wijze verder redeneert, en er vanuit gaat dat de Clinton regering verantwoordelijk was voor het incident in Mogadishu, dan is uiteindelijk de Clinton regering ook nog deels verantwoordelijk voor de aanslagen van 11 september 2001.

In de film werd besloten deze boodschap niet kenbaar gemaakt. De producenten vonden het niet nodig, de kijkers zouden hun eigen conclusies trekken.⁵⁹ Verschillende kijkers hadden bij “test screenings” van de film *Black Hawk Down*, welke gebruikt werden om de ontvangst van de film te voorspellen en eventueel nog aan te passen, aangegeven dat ze de tekst “not appropriate”, oftewel ongepast vonden. Mark Bowden vertelt in het audiocommentaar van *Black Hawk Down* dat hij zich later ook zelf had bedacht. Het was een te kritische noot en zou een “negatieve” impact hebben op de ontvangst van de film. In het audiocommentaar van de film zegt Mark Bowden dat hij

58 Bowden, Mark. “First Person: More Than The Heat Of Battle.” *Los Angeles Times*. Dec. 18, 2001, Calendar sec.: 1. Laatst geraadpleegd 28 april 2007.

<<http://groups.yahoo.com/group/decani/message/63128>>

59 *Discussion with Ridley Scott and Jerry Bruckheimer*. Scotttranscription. 25 februari 2002. Laatst geraadpleegd 21 mei 2007.

<<http://www.americancinematheque.com/archive1999/2002/scotttranscription.htm>>

uiteindelijk zelf óók vond dat dit er uit moest. De film handelt over de ervaringen van de soldaten, niet over de politieke gevolgen.

2.4.2: Rascisme en eenzijdigheid

In veel recensies wordt de film als eenzijdig bestempeld. In een recensie door Elvis Mitchell van de New York Times wordt bijvoorbeeld gewezen op wat hij ziet als een racistische ondertoon:

”the lack of characterization converts the Somalis into a pack of snarling dark-skinned beasts, gleefully pulling the Americans from their downed aircraft and stripping them...it reeks of glumly staged racism.”⁶⁰

Mark Bowden is het hier niet mee eens. Ondanks dat Mark Bowden de film een creatief product noemt, is hij wel meer dan twee jaar zeer betrokken geweest bij het maken van de film. Hij verdedigt de film en indirect zijn boek dan ook op verschillende vlakken. Volgens Mark Bowden is het simpelweg een feit dat er onder de Rangers en Delta soldaten weinig zwarte soldaten voorkomen. Er is niet met opzet voor gekozen om een groot deel van de rollen door blanken te laten spelen, dit was simpelweg de verdeling onder de leden van de Delta en Ranger soldaten.

“Bowden expresses dismay about negative reviews in the New York Times and Entertainment Weekly and criticism that the movie is racist and jingoist -- charges that never surfaced in reviews of the book. "No one has ever leveled the charge of racism, not even the Somalis I interviewed in Mogadishu" he says. "It's a judgment based solely on a superficial viewing of the film. The Somalis are black. Almost all the American soldiers are white. Case closed”⁶¹

Ook op het audiocommentaar van de DVD uitgave herhaalt Mark Bowden dit. Toch is duidelijk dat de dood van verschillende personages in de film zeer eenzijdig in beeld is gebracht. Bij het vallen van het eerste slachtoffer aan de kant van de Rangers wordt de muziek stop gezet en het geheel in slow motion uitgebeeld. Wanneer Somalische personen worden omgebracht, wordt hier nauwelijks aandacht aan besteed. Sterker nog, in dezelfde scène waar de eerste dode valt aan de Amerikaanse kant, knallen de Somalische strijders door toedoen van Amerikaans snelvuur uit elkaar, en vullen de bloedspetters het beeld. Hier wordt totaal geen aandacht aan geschonken. In meerdere recensies wordt hier kritiek op gegeven:

“Their (de Rangers) deaths are so tragic that several minutes are spent on their horror. The

60 *Black Hawk Down*. Moviecrazed. DVD & Video. Laatst geraadpleegd 9 mei 2007.

<http://www.moviecrazed.com/video/black_hawk_down.htm>

61 Arnold, Gary. *Ridley Scott's Black Hawk Down exemplifies state-of-the-art war simulation*. Insight on the News. War stories: 18 februari 2002. Laatst geraadpleegd 8 mei 2007.

<http://findarticles.com/p/articles/mi_m1571/is_6_18/ai_83144713>

amount of film spent on a Somali death is just enough to show them hitting the ground. Granted, the number of casualties was grossly mismatched, but I couldn't escape the notion of black men as cannon fodder.”⁶²

Tevens is er geen enkele poging om de strijd van de kant van de Somaliërs te laten zien. Voor Somalië was het incident natuurlijk ook vreselijk traumatisch. Volgens ruwe schattingen was het dodental aan de Somalische kant in de buurt van de duizend, om nog maar niet te spreken van het aantal gewonden. Hoe de Somaliërs dachten over de aanval van de Amerikanen, of wat voor emoties loskwamen bij het zien van de gruwelijke slachtoffers onder de Somaliërs, wordt op geen enkele wijze uitgebeeld in *Black Hawk Down*.

Dit zijn voorbeelden van redenen waarom de film in verschillende recensies als eenzijdig en racistisch werd bestempeld. In Amerika werd door antiracistische en Somalische organisaties gedemonstreerd tegen de film. Ook een van de acteurs van de film sprak zich negatief uit over wat er in de bioscoop te zien was.⁶³

De makers van de film zijn het hier echter niet mee eens. Zij beweren dat ze zoveel mogelijk bij de reconstructie van het boek zijn gebleven.

Opvallend is wel dat naar aanleiding van de film *Black Hawk Down* regisseur Ridley Scott beschuldigd werd van het maken van een sterk racistische film, terwijl zijn volgende grote film, *Kingdom of Heaven*, positief ontvangen werd in dat opzicht. *Kingdom of Heaven* zou volgens een Amerikaanse Islamitische organisatie een “gebalanceerd” en genuanceerd beeld geven wanneer men spreekt over de representatie van christenen en moslims.⁶⁴ In *Kingdom of Heaven* wordt inderdaad relatief veel meer getoond en verteld over de point of view van de kant van de moslims. De vraag is of dit een reactie was op de kritiek dat *Black Hawk Down* een racistische film zou zijn, en er dus voorzichtiger met dit punt omgesprongen is.

Regisseur Ridley Scott is in interviews meerdere malen aangesproken op het feit dat we in de film *Black Hawk Down* slechts een kant van het verhaal te zien krijgen. In een Q&A op 14 december 2001 bij de BAFTA gaat Ridley Scott in op een vraag over het voorkomen van de Somalische bevolking als slechts kanonnenvoer:

62 Swatch, Tejpal Singh. Blackhawk Down: All craft, with no substance. *The Peak* 4, vol 110 -- February 4, 2002. e.Peak. Arts. 4 februari 2002. Laatst geraadpleegd 9 mei 2007. <<http://www.peak.sfu.ca/the-peak/2002-1/issue4/ar-bhd1.html>>

63 Brune, Adrian. “Protesting Black Hawk Down.” *The Nation*. 21 februari 2002. Laatst geraadpleegd 8 mei 2007. <<http://www.thenation.com/doc/20020304/brune20020221>>

64 Hassen, Farrah. “A Review of Ridley Scott's "Kingdom of Heaven"”. Counterpunch. ed. Cockburn, Alexander & St. Clair, Jeffrey. 14 mei 2005. Laatst geraadpleegd 8 mei 2007. <<http://www.counterpunch.org/hassen05142005.html>>

Gespreksleider:

“This is a rather spikey question, about the use of the Somali people in the film as “Canon Fodder”, to use these gentleman's words. Was there ever any discussion or thought about maybe showing their point of view more? Ridley?”

Ridley Scott:

“I think actually we've got three fairly smart Somalians in there. We've got Atto, who represents one end of the scale, we've got a good officer in there in Mo'alim, we've got a really good and smart intelligent negotiator in Firimbi. You see a very militant group, who just because they ain't wearing khaki, are as efficient in many respects as the army, as the other side.”⁶⁵

Het antwoord van Ridley Scott hier lijkt enigszins ontwijkend. In plaats van antwoord te geven op de vraag waarom de Somaliërs als schietschijven dienen, antwoord Ridley met dat hij vindt dat er wel degelijk slimme Somaliërs in de film voorkomen. Dat was echter niet de vraag. Ridley antwoord op de vraag alsof de vraag was waarom er alleen maar domme Somaliërs in de film voorkomen. Vervolgens begint hij zich te verdedigen door te zeggen dat er wel slimme Somaliërs in de film voorkomen. De personages die hij noemt zijn echter allemaal militia mensen van de Habr Gidr clan. Nergens in de film wordt een genuanceerd beeld gegeven van de Somaliërs door middel van de point of view van Somaliërs die niet direct met de Amerikanen of de Habr Gidr clan te maken heeft, iets wat in het boek wel veel voorkomt.

Opvallend genoeg gaat juist veteraan Tom Matthews hier verder op in met een enigszins genuanceerd antwoord:

Tom Matthews:

“First of all we were sent in there because the warring clans there massacred 24 UN peace-keepers. They were there to keep peace, and the people on the ground had recovered enough from the famine and starvation, that they moved up in their local politics and power. That's why we went in. I will tell you that individual soldiers placed themselves in tremendous, tremendous risk positions, to try to minimize casualties. What you don't see up there is what they didn't do. What you don't see up there is when they held their fire, what you don't see up there is when they exposed themselves and risked themselves, what you don't see up there is when... and not everyone in Somalia was bad, don't get that impression, you saw that it was..., it was very clan..., it was very localized, and it was about power. Many people there

65 *Black Hawk Down*. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

were just victims of starvation and power. And that was what that was about.”⁶⁶

Volgens Matthews waren de Amerikaanse soldaten daar om de mensen te helpen, niet om ze af te slachten, en hebben ze zich zo goed mogelijk geprobeerd te gedragen voor zover dat kan in een vuurgevecht. Toch is dit niet een duidelijk of direct antwoord op de vraag. Tom Matthews geeft zelf aan dat je in de film niet ziet wanneer soldaten probeerden Somaliërs te beschermen, en dat is ook gelijk een groot punt waar veel recensenten juist kritiek op hebben. Jonathan Markovitz zegt hierover in zijn artikel “Reel Terror Post 9/11” dat juist het ontbreken van het point of view van de Somalische kant, of scènes waaruit duidelijk wordt *waarom* de Somaliërs die dag zo ontzettend fel vochten, de positie van de meest dominante versie van de missie zo problematisch maakt (Markovitz 2004, 216).

2.4.3: Tragedie of Spektakel?

De film ***Black Hawk Down*** is geproduceerd en gemarket als een oorlogsfilm, maar ook als actiefilm. Veel critici stellen vraagtekens bij de versie van het verhaal welke op het scherm gepresenteerd wordt.

In een vragenronde bij de BAFTA wordt Ridley Scott ook de vraag gesteld hoe hij van een tragedie een spektakel heeft gemaakt.

Gespreksleider:

“How did you approach the dilemma of making a spectacle out of a tragedy?”

Ridley Scott:

“I stuck to the facts; clearly if you illustrate them accurately they're a spectacle. It was as simple as that.”⁶⁷

Met dit antwoord beweert Ridley Scott dat hij zo nauwkeurig mogelijk heeft geprobeerd om het verhaal weer te geven. Wanneer men puur naar de feiten kijkt, klopt het dat veel van wat op het scherm te zien is, grotendeels waar gebeurd is. Toch is er een groot verschil tussen de representatie van het verhaal in het boek en dat in de film. In het boek is er veel meer achtergrondinformatie dan in de film. Wanneer men over het boek van Mark Bowden spreekt kan men inderdaad zeggen dat men dicht bij de feiten is gebleven, maar de film is teveel een compilatie van personages en gebeurtenissen van een veel grotere schaal dat het te makkelijk is om de film te omschrijven als een feitelijke vertelling. De achtergronden missen, en deze worden aangevuld in de documentaires en het boek.

66 ***Black Hawk Down***. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

67 ***Black Hawk Down***. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

Ook Mark Bowden geeft zijn mening over het maken van een film over een waargebeurd vuurgevecht.

Gespreksleider:

“This is a moral question. How do you feel about making a film out of war?”

Mark Bowden:

“Well I'll answer it first. I wrote the book for a lot of reasons. I felt that it was a terrible important incident, in modern... certainly modern American History if not World History. I felt that for the sake of the soldiers who fought and died there, that it was terribly important that people remembered what happened there, and that we learn something from it. And if in the process of telling that story, it's exciting and dramatic and it makes you want to keep reading until the last page, well than I've done a good job. Because I don't think anybody learns something that they don't read. And I'm thrilled that this film has been made, because I think it's gonna make that many more people, exponentially more people, aware of what happened, and maybe get them to read the book, and learn from it because I think it was an important event.”⁶⁸

Mark Bowden stelt dat hij het belangrijk vond dat mensen wisten wat er gebeurd is in Mogadishu. Wat opvalt aan deze opmerking is dat Mark Bowden eigenlijk vooral ingaat op waarom hij het boek heeft geschreven. Voor Mark Bowden is de film interessant omdat het misschien mensen stimuleert om zich verder te verdiepen in het verhaal, en dus misschien het boek zullen lezen.

Ook op het audiocommentaar van de DVD zegt Mark Bowden duidelijk dat hij blij is met de film, omdat het in feite een enorme reclame campagne is voor zijn boek. Aan de andere kant benadrukt Mark Bowden keer op keer dat hij het inderdaad belangrijk vindt dat mensen weten wat er gebeurd is.

In het boek geeft Mark Bowden nog een veel duidelijkere reden waarom hij het verhaal van “*The Battle of the Black Sea*” wilde vertellen. Aan het eind van de epiloog van het boek vertelt hij hoe de soldaten thuis werden ontvangen: Het land gaf er niet om, of was het alweer vergeten (Bowden 1999, 503).

68 *Black Hawk Down*. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

2.5: Het Leger, Politiek en de Film

2.5.1: Tragedie wordt succes

Ook de militaire top vond het niet nodig om het incident uitgebreid publiekelijk af te ronden. Buiten de kringen van de elite eenheden werd “*The Battle of the Black Sea*” in 1993 namelijk gezien als een mislukking. (Bowden 1999, 483). Washington wilde het incident zo snel mogelijk vergeten.

Veel van de veteranen van het gevecht vonden dat hun missie ten onrechte werd veroordeeld. Ondanks de slachtoffers was de missie in hun ogen namelijk een succes. Wat hen echt frustreerde was dat de dag erna de campagne werd afgeblazen. De film werd dan ook door verschillende mensen binnen het leger gezien als een kans om hun gelijk te halen:

“I think the [US] army wanted this film to be made because of the misconception that it was a fiasco,” said Ridley Scott.

“From their point of view, it wasn't a fiasco. They went in there and did what they wanted to do. What they were most furious about was that then they were withdrawn.”⁶⁹

Jaren later zou het boek van Mark Bowden het leger een kans geven om de missie van die dag toch als een succes te bestempelen. Het boek werd veel gelezen onder soldaten en officieren en er was duidelijk interesse om te helpen bij het bewerkstelligen van een filmversie van het boek.

Jerry Bruckheimer geeft in verschillende interviews aan hoe enthousiast en bereid het leger was om te helpen bij de productie:

“They were very cooperative. Most of the people in the military are big fans of Mark's book. It's on their recommended reading list. We made a number of trips to the Pentagon, and got support from the highest levels.”⁷⁰

“The head of the Joint Chiefs of Staff, General Sheldon, is an admirer of the book, so when we went to Washington to meet with [former] Secretary of Defense William Cohen, they were very enthusiastic about the project.”⁷¹

Niet alleen was er veel enthousiasme binnen het leger over het project, ze zouden ook veel inspraak krijgen in het uiteindelijke script. Dit was een voorwaarde van het leger nadat Ridley Scott had

69 Fryer, Jonathan. “Jingoism jibe over Black Hawk Down.” *BBC News | AFRICA* | 21 januari 2002. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.
<<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/1773466.stm>>

70 *Black Hawk Down*. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

71 *Production*. Black Hawk Down - Military.com Special Feature. ©2001 Military Advantage, Inc. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.
<<http://www.military.com/ContentFiles/BHDmoviePR>>

gevraagd om echte Black Hawk's te gebruiken. Op het audiocommentaar geven zowel Ridley Scott als Jerry Bruckheimer aan dat het leger meerdere keren het scenario heeft kunnen goedkeuren. Pas nadat het script door het leger was "goedgekeurd" werden de helikopters naar de opnames gestuurd. Dat niet alleen:

"The Department of Defense (DoD) public affairs office has thrown its support behind the making and release of *Black Hawk Down*, a film about the 1993 raid in Somalia that left 18 US soldiers dead," writes PR trade publication PR Week. The DoD provided boot-camp training to actors, technical advisors, eight helicopters, and more than 100 soldiers. According to PR Week, the DoD package cost \$2.2 million. Pentagon public affairs officers also have discussed the movie with the media and arranged for screenings on military bases. "As a government agency, we don't endorse products or services. But when there is something in the public interest, we support that," an army public affairs specialist told PR Week. The film was released earlier than planned to capitalize on the "US mood following the September 11 attacks."⁷²

Een van de acteurs in de film, Danny Hoch, laat in een interview ook weten dat ze voor de film speciale training zijn ondergaan:

"It's nuts, man. This is really like a big budget film with what they're spending on everybody's training. They want to make sure that everybody knows what they're doing. I mean last week I was running around with a real M-16 in my hand on like the Georgia/Alabama border, learning how to clean and shoot my guns and tie #&in' knots and \$%&*."⁷³

Het leger was bereid om 2,2 miljoen dollar aan materiaal en manschappen uit te lenen voor het maken van de film, naast het trainen van de acteurs. Hieruit blijkt de waarde die het leger hechte aan het maken van de uiteindelijke film. Op het audiocommentaar geeft Jerry Bruckheimer hier zelf nog extra informatie over. Hier bevestigt hij de steun die het leger heeft gegeven, en gaat verder in op wat voor moeilijkheden er waren om een leger van meer dan 100 soldaten en materieel naar Marokko te sturen, waar de opnames plaatsvonden, een land wat verder weinig militaire banden heeft met Amerika. Dit was echter niet de eerste keer dat Jerry Bruckheimer met het leger samenwerkte. Ook films als *Top Gun* (1986), *Crimson Tide* (1995), *The Rock* (1996), *Armageddon* (1998) en *Pearl Harbour* (2001) heeft Jerry Bruckheimer gemaakt in samenwerking met het leger.

72 "Pentagon Helps Out With "Black Hawk Down"". *Center for Media and Democracy*. 21 januari 2002. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.
<<http://www.prwatch.org/node/989>>

73 D., Spence. *Blanco Hoch Down*. IGN. 12 July 2001. Laatst geraadpleegd 20 mei 2007.
<<http://movies.ign.com/articles/301/301335p1.html>>

Ook organisatie *Military.com*, een site voor soldaten en veteranen, heeft een gehele website opgezet welke is gewijd aan de film. De site is zeer uitgebreid, en bevat veel achtergrond informatie over de aanloop naar het incident, uitspraken van de acteurs en de makers, een verslag van de training van de acteurs en wat voor wapens er bijvoorbeeld in de film voorkomen. Op de website zijn ook trailers van de film te bekijken.⁷⁴

2.5.2: Tijd voor Pro-Oorlog films

In een artikel van Jonathan Markovitz, "Reel Terror Post 9/11", gaat Horowitz in op het eerder uitkomen van de film. De première datum werd van maart 2002 naar december 2001 verplaatst (Markovitz 2004, 211). De première datum van de film was al meerdere keren verzet. In een eerste recensie van het script van mei 2001 wordt genoemd dat de première al was verplaatst van november van 2001 naar maart 2002.⁷⁵ Na de aanslagen van 11 september 2001 werd besloten om de film eventueel nog verder naar achter te verschuiven. De studio's wilden rekening houden met het publiek wat nu waarschijnlijk wel genoeg zou hebben van al dat geweld. Jack Valenti, toenmalig directeur van de Motion Picture Association of America, was het daar niet mee eens. In een toespraak verwees hij naar de actiefilm *Collateral Damage* met Arnold Schwarzenegger: "Schwarzenegger verslaat de terroristen, dus is de film goed." De *Filmkrant* heeft het met betrekking tot deze uitspraak over een "patriottisch propagandaoffensief" van de kant van Valenti. De studio's reageerden daar positief op, en er werd aan het Institute for Creative Technology een denktank verbonden die zich zou bezig houden met scenario's over de strijd tegen het terrorisme. Dit instituut is op zijn beurt weer twee jaar eerder door het Amerikaanse leger opgericht.⁷⁶

2.5.3: Realisme

Jonathan Markovitz gaat in zijn artikel in op de gevolgen van 11 september 2001 voor films, en hoe deze geproduceerd zijn of ontvangen werden door het publiek. In dit artikel gaat hij onder andere diep in op de films *The Sum of All Fears* (2002), en *Black Hawk Down* (2001), beiden films welke met medewerking van het leger zijn gemaakt. *The Sum of All Fears* handelt over een mogelijke nucleaire aanval in Baltimore door rechtsextremisten. De film was net als *Black Hawk Down* al voor 11 september 2001 in productie. Het verhaal is gebaseerd op het gelijknamige boek van Tom

74 *Black Hawk Down Leave No Man Behind – presented by Military.com*. Military.com Special Feature. ©2001 Military Advantage, Inc. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.
<<http://www.military.com/ContentFiles/BHDindex>>

75 Stax. *The Stax Report: Script Review of Black Hawk Down*. IGN. 18 mei 2001. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.
<<http://movies.ign.com/articles/200/200237p1.html>>

76 Burg, Jos van der. *Hollywood na 11-9/Black Hawk Down* - de Filmkrant net-versie van maart 2002, nr 231. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.
<<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk231/hollywoo.html>>

Clancy. In het boek werd de aanslag gepleegd door moslimextremisten, maar de producenten waren van mening dat moslimextremisten niet de middelen zouden hebben om een dergelijk wapen in te zetten. Zowel *Black Hawk Down* als *The Sum of All Fears* deden het zeer goed in de bioscopen. Jonathan Markovitz is van mening dat het juist de medewerking van het leger bij de film *Black Hawk Down* een bepaalde mate van realisme met zich meebrengt:

“As with *The Sum of All Fears*, most critics viewed the tremendous amount of military involvement and government support for the film as evidence of the film's realism rather than of its value of propaganda.” (Markovitz 2004, 211)

Ook Mark Bowden stelt dat juist de medewerking van het leger de film zo authentiek maakt:

“What viewers will see in the film is without question the most authentic depiction of modern soldiering ever filmed.”⁷⁷

Jonathan Markovitz voegt daar aan toe dat afgezien van de medewerking van het leger, ook juist de aanslagen zelf de films zo realistisch maakt voor het publiek. Wat er in de films wordt getoond zou niet alleen kunnen gebeuren, maar in het geval van *Black Hawk Down* is het ook daadwerkelijk gebeurd, en de aanslag met een nucleaire bom in Baltimore in *The Sum of All Fears* doet kijkers tegelijkertijd denken aan 11 september 2001. Daarnaast was Somalië op dat moment weer in het nieuws als een van de volgende landen waar Amerika mogelijk zou binnenvallen op zoek naar Taliban strijders (Markovitz 2004, 210).

Toch heeft dit realisme het publiek er niet van weerhouden om de film in groten getale te gaan zien, en er dus van te genieten als van elke andere actiefilm.

Jonathan Markovitz verhaalt ook over de première in Washington op 28 december 2001, die werd bijgewoond door Donald Rumsfeld, 800 militaire officieren en Vice President Dick Cheney:

“Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz agreed with his boss that it was a “powerful film” and added, “I think it's good for this time. It reminds people what it's all about” (Markovitz 2004, 211)

2.6: Marketing

2.6.1: Première *Black Hawk Down* na 11 september 2001

De opnames van de film waren in juli 2001 afgerond.⁷⁸ Mark Bowden vertelt in zijn artikel “First

⁷⁷ Bowden, Mark. “First Person: More Than The Heat Of Battle.” *Los Angeles Times*. Dec. 18, 2001, Calendar sec.: 1. Laatst geraadpleegd 28 april 2007.

<<http://groups.yahoo.com/group/decani/message/63128>>

⁷⁸ Schmitz, Greg Dean. *Black Hawk Down - Greg's Preview*. Yahoo! Movies. Eerste post 10 februari 2000. Laatst

Person: More Than The Heat Of Battle”, dat hij de eerste ruwe versie zag op 3 oktober, ironisch genoeg precies 8 jaar nadat het incident had plaatsgevonden.⁷⁹

“I saw the film for the first time on Oct. 3, coincidentally on the eighth anniversary of the battle. Scott, Bruckheimer, executive producers Chad Oman and Mike Stenson and I sat with Joe Roth and other Revolution Studios executives in their screening room. At the end, Roth stood up and said, in so many words, "I think we ought to bring this out sooner rather than later.””

Duidelijk is dat de studio de film naar voren wilde plaatsen. Ook de tekst die Mark Bowden aanvankelijk voor het eind van de film had geschreven met betrekking tot de aanslagen van 11 september 2001 werd aangepast. Nergens wordt specifiek gezegd dat dit was om in te spelen op de recente aanslagen. Op dat moment speelde in Washington wel de vraag hoe verder te gaan na de campagne in Afghanistan. Somalië stond op dat moment namelijk ook op het lijstje van landen die eventueel Taliban strijders zouden herbergen (Markovitz 2004, 211). Als “preventieve” maatregel werd wel alvast al het geldverkeer tussen Amerika en Somalië stopgezet, een maatregel die de nog onstabiele en herstellende economie van Somalië grote schade berokkende (Markovitz 2004, 212).

Wat wel door de studio wordt vermeld is dat de film naar voren is geschoven om nog mee te kunnen dingen voor de Oscars van dat jaar, maar in verschillende recensies wordt dit aangehaald als een op zijn minst twijfelachtig punt.

Op een site waar de ontwikkeling en voortgang van de productie van de film in chronologische volgorde is bijgehouden door een fan, wordt ook gespeculeerd dat de film naar voren is geplaatst juist vanwege het politieke klimaat:

“10/29/01 - With the situation in Afghanistan looking likely to escalate soon, Sony has pushed this up several weeks to January 18th, taking on Fox's Behind Enemy Lines (which I expect to move). My guess is that since the films have similar premises, Sony doesn't want Fox to have "firsties" on the box office, figuring they have the bigger, higher-profile product that would win in a date tussle.”

“Of course, another possibility, and there's still time for this to happen, is that Fox could move Behind Enemy Lines up a bit... maybe December?”

update 3 juni 2003. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

<<http://movies.yahoo.com/movie/preview/1808403188>>

79 Bowden, Mark. “First Person: More Than The Heat Of Battle.” *Los Angeles Times*. Dec. 18, 2001, Calendar sec.: 1. Laatst geraadpleegd 28 april 2007.

<<http://groups.yahoo.com/group/decani/message/63128>>

“10/31/01 - Doing a great deal to explain where that 1/18 date came from, Sony has announced that they're going to open this in New York and Los Angeles on December 28th, as an Academy Award-qualifier, after test screenings were very well received.”⁸⁰

De film wordt dus eerst van maart naar januari verplaatst waarbij gelijk een link met de “situatie in Afghanistan” wordt gelegd. Twee dagen later kondigt de studio aan dat ze de film naar december verplaatsen.

2.6.2: Trailers en Posters

Op dezelfde site waar de chronologie van de productie wordt bijgehouden, is ook te lezen dat de trailers na de aanslagen van 11 september 2001 niet zijn aangepast. Wanneer men op diverse sites kijkt die de trailers op verschillende data geplaatst hebben (zowel voor als na 11 september 2001) is er inderdaad geen verschil op te merken.

“10/02/01 - That teaser trailer is now online over at Apple. Its imagery is eerie following September 11th, complete with a line like "a nation enraged" (though they're referring to Somalia), and the image in the beginning of a Muslim soldier praying before strapping on a rifle. I was not expecting Sony to continue using this teaser, actually, and am a little surprised to see they still are. Of course, there's also a great deal in it that resonates well with the post-tragedy sentiment too (like the respect for our military and the importance of teamwork in an emergency).”⁸¹

Ook de posters zijn niet aangepast om gebruik te maken van het pro-Amerikaanse sentiment dat er heerste na 11 september 2001. Op de DVD uitgave zijn verschillende posters te vinden welke waren ingediend voor de promotie van de film. Twee daarvan zijn het geworden, waarvan een voornamelijk in Amerika is gebruikt, en deze lijken op het eerste gezicht niet te verwijzen naar de recente gebeurtenissen. Een groot aantal van de voorstellen die het niet zijn geworden zijn echter posters met veel rood wit blauw, of met een prominente plek voor de Amerikaanse vlag op de poster. Producent Jerry Bruckheimer vertelt op 25 februari 2002 tijdens een Q&A sessie in de American Cinémathèque dat hij persoonlijk heeft overzien welke posters het zouden kunnen worden. Hij was op zoek naar een “Strong singular image... unique... you haven't seen this before”. Uiteindelijk werd het een poster met een eenzame Josh Hartnett onder het stof en zand met de ondertitel “Leave No Man Behind”. De andere poster is een vage foto van rennende soldaten in een

80 Schmitz, Greg Dean. *Black Hawk Down - Greg's Preview*. Yahoo! Movies. Eerste post 10 februari 2000. Laatste update 3 juni 2003. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

<<http://movies.yahoo.com/movie/preview/1808403188>>

81 Schmitz, Greg Dean. *Black Hawk Down - Greg's Preview*. Yahoo! Movies. Eerste post 10 februari 2000. Laatste update 3 juni 2003. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

<<http://movies.yahoo.com/movie/preview/1808403188>>

zandkleurige omgeving met dezelfde ondertitel.

De tekst “Leave no man behind” wordt ook in de trailers gebruikt. Het is het credo van de Rangers, die hun gevallen kameraden nooit zullen achterlaten, en geeft een extra dramatische lading aan de beelden. In de film wordt ook geïnsinueerd dat hetzelfde credo de reden was dat de Rangers niet weg konden bij de eerste crashsite, waar een van de overleden piloten, Cliff Wolcott, met zijn onderlichaam vast zat als gevolg van het vervormen van de neus van de helikopter bij de crash. Mark Bowden zegt in zijn boek heel duidelijk dat dit niet de reden is waarom de Rangers zich niet eerder richting de legerbasis konden verplaatsen. De Rangers konden simpelweg geen kant op, want er was spervuur van alle richtingen. De ondertitel “Leave No Man Behind” is dus enigszins misleidend, aangezien de Rangers weinig keus hadden dan te wachten op versterking (Bowden 1999, 494).

2.7: Patriottisme en Heldendom

Toch zijn de trailers niet aangepast, en zijn de zeer patriottisch aandoende teksten dus niet specifiek gebruikt om in te spelen op patriottische gevoelens na 11 september 2001. De film is dus al zeer patriottisch van zichzelf. Ook het boek begint in de eerste hoofdstukken met zeer patriottische sentimenten. Hier worden de overdenkingen van de soldaten zelf beschreven. Aan het begin van de missie lezen we de gedachten van Delta Paul Howe:

“Victory was for those willing to fight and die. Intellectuals could theorize until they sucked their thumbs right off their hands, but in the real world, power still flowed from the barrel of a gun. If you wanted the starving masses in Somalia to eat, then you had to outmuscle men like Aidid, for whom starvation *worked*... ..the only way to finally open the roads to the big-eyed babies was to show up with more guns. And in this real world, nobody had more or bigger guns than America (Bowden 1999, 59).”

Uit deze uitspraak blijkt dat Paul Howe vindt dat oorlog een noodzakelijk kwaad is. “De man met de meeste wapens en macht wint, en dat is de VS”. Dit komt zeer patriottisch en promilitair over. Niet iedereen deelt deze mening. Gaandeweg verandert in het boek dit idee bij veel van de personages, wanneer ze de ernst van de situatie waarin ze zich bevinden beginnen door te krijgen en hun kameraden worden verwond of zelfs gedood. Gaandeweg beginnen een aantal personen zich af te vragen waarom ze in dit land in deze situatie terecht moesten komen.

In het boek komen dus pro-Amerikaanse en patriottische sentimenten naar voren, maar dit valt in het niet wanneer men dit vergelijkt met verschillende teksten in de film. Een aantal teksten welke

gebruikt zijn in de trailers voor film laten dit zien:

- "Leave no man behind!"
- "It's about the man next to you"
- "Don't let that man crawl!!"
- "Nobody asks to be a hero, sometimes it just turns out that way".

Deze teksten doen zeer dramatisch en gebroederlijk aan. Uit de laatste zin blijkt dat er toch een soort van gevoel van overwinning en triomf naar voren komt in de film. Aan de andere kant is de zin heel dubbel, aangezien hoofdrolspeler Josh Hartnet deze tekst zegt tegen een dode soldaat. Deze tekst wordt in een van de afsluitende scènes uitgesproken. Toch lijkt het een soort van heldenverering. De dode soldaat heeft zijn leven gegeven voor een goed doel, en is uiteindelijk om die reden een held.

Zoals eerder gezegd zagen veel mensen binnen het militaire apparaat de film als een kans om dat wat in hogere militaire kringen en binnen de politiek als een mislukte missie werd gezien, naar het publiek toe toch als een succes te presenteren. Tijdens de Q&A op 14 december 2001 bij de BAFTA wordt ingegaan op het uitbeelden van heldenmoed en patriottisme, en wordt duidelijk wat voor belang daar aan gehecht wordt door de veteranen van het gevecht.

Tom Matthews, technisch adviseur voor de film en veteraan van het gevecht:

"The Bottom line from my perspective was to try to keep true to the mission, true to the valor, heroism, dedication and patriotism that those soldiers exhibited that day, and it was a tremendous effort by every single individual that was on the ground. And I would also like to say that I think that Ridley and Jerry and Mark's effort here and the actors you see up here did a phenomenal job portraying a very dirty situation, urban combat, direct fire missions, block by block, house by house. A phenomenal effort and I think it speaks for itself."⁸²

Hier wordt duidelijk dat het representeren van heldendom en patriottisme een belangrijk aspect was voor de overlevenden van het gevecht. Voor veel soldaten was de film dan ook een eerbetoon aan de wijze waarop zij zich staande hebben gehouden en aan hun gevallen kameraden.

De patriottische boodschap van de film past zeer goed binnen de oplopende sentimenten en verhoogde vaderlandsliefde na 11 september 2001. Na de aanslagen van 11 september 2001 werd meer nadruk gelegd op het Amerikaanse patriottisme, en was in de media, zelfs in de nieuwsitems,

82 *Black Hawk Down*. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

de Amerikaanse vlag, symbool voor Amerikaanse vaderlandsliefde, veelvuldig in beeld. De vaderlandsliefde werd zo benadrukt. In een kritisch artikel op een Nederlandse socialistische site worden interessante cijfers gegeven over de verkoop van de Amerikaanse vlag, en het gevoel van patriottisme ten tijde van de aanslagen:

“Het opzwepen van patriottisme is een kunst die al heel lang gebruikt wordt door de heersende elite wereldwijd en zeker in de VS. De aanval op Amerikaans grondgebied en de angst voor hun veiligheid dreef de Amerikaanse bevolking in de armen van Bush.”

“Op 11 september zelf werden er door Wall Mart reeds 116.000 Amerikaanse vlaggen verkocht, op 12 september waren het er 250.000. Bush heeft van die unieke periode van Amerikaans chauvinisme gebruik gemaakt om met relatief weinig protest een aantal democratische rechten terug te schroeven via de Patriot Act en zijn sociaal-economische politiek dwingend op te leggen aan zijn eigen bevolking.”⁸³

In dit artikel wordt ook de Patriot Act genoemd. In deze speciale aanpassing van de Amerikaanse grondwet, staat dat de Amerikaanse regering zonder gebruik te hoeven maken van gerechtelijke toestemming inzage heeft in alle persoonlijke gegevens van haar burgers. Daarnaast mogen Amerikanen ook zonder proces opgesloten worden.⁸⁴ Ironisch is de titel van de nieuw aangenomen wet. Deze impliceert dat wanneer je het niet eens bent met de Patriot Act, een wet die instanties toestemming geeft om je persoonlijke gegevens te bekijken, je geen patriot bent. Zo wordt simpelweg door de titel van de nieuwe wet, het de oppositie van een dergelijke wet al zeer moeilijk gemaakt om er tegen in te gaan. Het zou onpatriottisch zijn om tegen de Patriot Act in te gaan:

“The idea that critics of U.S. Foreign policy are also de facto supporters of terrorism fits in well in a political climate in which a series of reporters have been fired for not displaying appropriate levels of patriotic fervor, and White House spokesman Ari Fleischer, reacting to mildly critical comments from talk show host Bill Maher, could declare to a national audience that “Americans... need to watch what they say, watch what they do, and... this is not a time for remarks like that; there never is”.”

(Markovitz 2004, 205)

De patriottische gevoelens waren in de maanden na de aanslagen dus zo hoog, dat er een wet als de Patriot Act kon worden aangenomen. Zonder dat veel Amerikanen het doorhadden werden ze ernstig in hun persoonlijke vrijheden aangetast. Verschillende critici vinden dat films als **Black**

83 *5 jaar na de aanslagen van 11 september*. Offensief - voor strijd, solidariteit en socialisme! 11 september 2006. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

<http://www.offensief.demon.nl/archives/2006/09/entry_33.html>

84 *USA PATRIOT Act*. American Civil Liberties Union. Safe and Free: Resources. 14 november 2003. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

<<http://www.aclu.org/safefree/resources/17343res20031114.html>>

Hawk Down door ze eerder uit te brengen makkelijk inspeelden op dit publieke en politieke klimaat.

“Viewed as another example of the classic gung-ho “America saves the day” patriotic war movie (though in places it proves far more intelligent than the long list of efforts in this field ranging from say Top Gun to Behind Enemy Lines), BHD serves as little more than post September the 11th morale boosting propaganda.”⁸⁵

Zelfs Ridley Scott geeft in een interview van 8 januari 2002 al aan dat de film ook mede door de post 11 september 2001 sentimenten succesvol was.

“Scott admits that the film's reception may have something to do with America's changed outlook since Sept. 11. “[The film is] a celebration of what these guys do. It's anti-war and pro-army. You never think of these guys until you've got a problem. Sept. 11 is really about paying attention.”⁸⁶

Hier gaat Ridley Scott ook in op de manier hoe na 11 september 2001 anders wordt gekeken naar de manier waarop het leger wordt neergezet in de film. Hij beweert dat de film toch een antioorlogsfilm is.

Toch wordt in de trailers en in de film een zeer “geromantiseerd” beeld gegeven van dienen in het leger. Amerikaanse soldaten zijn heldhaftig, komen voor elkaar op, en zijn de beste in de wereld.

2.8: Beeldenstorm: gelijkenissen in media aandacht 11 september 2001 en 3 oktober 1993

Duidelijk wordt dat de trailers een nieuwe betekenis lijken te hebben na 11 september 2001, ook al zijn ze niet aangepast na de aanslagen. De beelden doen sterk denken aan de beelden ten tijde van de aanslagen. Ook in recensies over **Black Hawk Down** worden vergelijkingen gemaakt tussen de beelden van 11 september 2001 en de film.

“The shadow of September 11 will not always hang over the movies, but as I watched Ridley Scott’s Black Hawk Down it seemed to be everywhere: an ominous column of smoke rising from a city skyline; people watching helplessly via video screens as a catastrophe unfolds before their eyes in real time; enemies striking an unexpected and terrible blow that seems to be as bad as anything can possibly be — followed by a second, equally terrible blow. Two helicopters down in the streets of Mogadishu; two towers down in the streets of Manhattan.”⁸⁷

85 Huggins, Nik. *Black Hawk Down Movie Review (DVD Movie/Film)*. Futuremovies. Laatst geraadpleegd 9 mei 2007. <<http://www.futuremovies.co.uk/review.asp?ID=32>>

86 Anderson, Jeffrey M. *Interview with Ridley Scott: Walking the Walk, Talking the 'Hawk'*. Combustible Celluloid. 8 januari 2002. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007. <<http://www.combustiblecelluloid.com/interviews/ridleyscott.shtml>>

87 Greydanus, Steven D. *Black Hawk Down (2001)*. Decent Films Guide. Laatst geraadpleegd 12 mei 2007.

De rook van de neergestorte helikopters in de film deden dus sterk denken aan de brandende torens van het World Trade Center. Dat niet alleen, de personages rennen, bedekt met stof, modder en zand, door een stad die in puin ligt, letterlijk en figuurlijk. Ook deze beelden doen denken aan de beelden van mensen die door de straten van New York renden en welke onder het fijne stof zaten van de as en het verpulverde cement van de twee ingestorte torens. De beelden van het naar binnen vliegen van de vliegtuigen in de torens zijn indrukwekkend en schokkend. Ook de beelden van het lijk van een Amerikaanse soldaat die door de straten van Mogadishu wordt gesleept bekliven op een zelfde manier. Eenmaal gezien vergeet men de beelden niet snel.

Wanneer men mensen vraagt of men weet van het incident in Mogadishu in 1993, blijken veel mensen dit niet meer te herinneren. Wanneer men vraagt of ze nog weten dat er een dode Amerikaanse soldaat door de straten werd gesleept door een grote menigte, dan blijken veel mensen dit nog wel te herinneren. Dit is iets wat opgemerkt wordt op de DVD uitgave van de film in de interviews met de cast en crew. Ook Jerry Bruckheimer, de producent van de film vertelt in het audiocommentaar dat hij zich niet zozeer kan herinneren wat Amerika in Mogadishu aan het doen was, maar wel dat er Amerikaanse soldaten door de straten werden gesleept. Naar aanleiding van de te produceren film heeft ook hij zich verder verdiept in het verhaal van *Black Hawk Down*, en weet zo op het audiocommentaar een redelijk gedetailleerd verslag te geven van wat eigenlijk vooraf ging aan het verhaal dat in de film beschreven wordt.

De oorzaken en gevolgen zijn bij de meeste mensen niet bekend, maar de beelden van de dode Amerikaanse soldaat herinneren de meeste mensen nog, en staan in het collectieve geheugen gegrift van het Amerikaanse volk.

De beelden die op de Amerikaanse TV zijn uitgezonden, en continue werden herhaald, liggen daar deels aan ten grondslag. Ook de documentaires die over het incident zijn gemaakt, hebben deze gebeurtenis in het Amerikaanse geheugen verankerd.

De beelden van beide incidenten zijn continue herhaald in verschillende media. De kijker werd er mee overspoeld.

Zo zijn er verschillende gelijkenissen te vinden in de media aandacht die er was voor zowel de film *Black Hawk Down* als de aanslagen van 11 september 2001.

2.9: Conclusie

In dit hoofdstuk zien we dat de film *Black Hawk Down* op verschillende manieren direct en indirect te associëren is met 11 september 2001. Zo worden de documentaires bijvoorbeeld gebruikt om kritiek te geven op het politieke beleid wat tot zulke aanslagen zou kunnen leiden. Mark

Bowden refereert er aan in zijn uitspraken dat hij van mening is dat het terugtrekken na het vuurgevecht in Mogadishu uiteindelijk leidde tot de aanslagen in 11 september 2001. Hiermee wordt tevens President Clinton uiteindelijk de verantwoordelijkheid voor de aanslagen van 11 september 2001 in de schoenen geschoven. De documentaires worden na 11 september 2001 uitgezonden en zijn opnieuw actueel door zowel het uitkomen van de film *Black Hawk Down* als door een mogelijke campagne in Somalië. Eén van de documentaires is aangepast na de aanslagen. De politieke fouten van de vorige regering worden hierin uitvergroot.

Duidelijk is dat zowel in de documentaires als de film dramatiek gebruikt wordt om de kijker te raken, en om een gevoel van medeleven en sympathie in de kijker te bewerkstelligen. In de documentaires worden de geïnterviewden tot een punt gedreven waarbij de tranen naar boven komen. Ook saamhorigheid wordt gebruikt als dramatisch middel. De dramatiek en broederschap spelen in op het overheersende gevoel van patriottisme na de aanslagen, hoewel de documentaires niet bewust specifiek waren gemaakt met de aanslagen in het achterhoofd. Twee van de documentaires waren namelijk al gemaakt jaren voor de aanslagen plaatsvonden.

In het geval van *Black Hawk Down* en de aanslagen van 11 september 2001 heeft het samenvallen van het in de media voorkomen van zulke traumatische momenten ook een ander effect: Beide incidenten versterken elkaar.

De aanslagen van 11 september 2001 waren een zeer traumatische gebeurtenis welke uitgebreid in de media is behandeld. Op het nieuws waren de brandende en uiteindelijk instortende torens veelvuldig in beeld. Ook de beelden van de dode soldaten in Mogadishu staan in het Amerikaans collectieve geheugen gegrift. Gelijkenissen tussen hoe de “*The Battle of the Black Sea*” en 11 september 2001 in het nieuws gebracht worden komen naar voren. In de media werden de beelden continue herhaald en werd de verslaggeving groot uitgesponnen. Dramatiek is een stijlmiddel dat in documentaires en zelfs in het nieuws gebruikt wordt om gevoelens (al dan niet specifiek) aan te wakkeren.

Patriottische sentimenten laaien op na de aanslagen. De film en de documentaires passen goed in het politieke klimaat. Wel is er kritiek op de films. De film wordt beschuldigd van eenzijdigheid, racisme en het verdraaien van de feiten. Zelfs Mark Bowden is het niet op alle vlakken eens met de film, maar verdedigt de film desondanks. Wanneer we naar hoofdstuk 1 en twee kijken, blijkt uit de film en de documentaires dat wanneer men een stuk tekst omzet in beelden, de veelvuldigheid waarmee men dit kan doen tevens een grote hoeveelheid mogelijke interpretaties oplevert. Zo kan men met beelden aansturen op een andere betekenis dan oorspronkelijk bedoeld werd in een tekst. Zo kan het dat veel van de feiten uit Mark Bowden's boek in de film wel uitgebeeld worden, maar

een meer dramatische of eenzijdige betekenis krijgen dan aanvankelijk bedoeld.

Ook de invloed van het leger op de film is groot, en zullen duidelijk invloed hebben gehad op de verandering van een nederlaag in een overwinning.

Niet alleen het politieke klimaat en de verhoogde dramatiek maken de films en documentaires actueel. Bij verschillende films na 11 september 2001 lijkt het er op dat er onder het publiek veel meer een realisatie is dat sommige fictionele dingen op het scherm inderdaad echt zouden kunnen gebeuren. Zo ook bij *The Sum of All Fears*. Bij *Black Hawk Down* ligt dit op een nog hoger niveau. Het *zou* niet alleen kunnen gebeuren, het *is* ook nog eens gebeurd. Ook hieruit blijkt dat de presentatie van beelden van 11 september 2001 en *Black Hawk Down* in de media elkaar versterken.

Vershillende films worden door belangrijke mensen binnen de industrie naar voren geschoven of aangepast omdat deze goed kunnen inspelen op gevoelens onder het publiek. Er moet worden ingespeeld op angsten, en meer dan ooit is het belangrijk dat de slechterik er van langs krijgt. Jack Valenti onderstreept dit. Jonathan Markovitz levert belangrijke informatie aangaande de presentatie van *Black Hawk Down* in zijn artikel "Reel Terror Post 9/11", en onderstreept de relevantie van het bestaan van bovenstaande ideeën en sentimenten in de media. Onbedoeld versterken beelden in de film *Black Hawk Down* de relatie met 11 september 2001. Ook in de trailers komen patriottische sentimenten naar voren. De trailers zijn niet aangepast na de aanslagen. Het is iets wat binnen Amerika leeft. Dramatiek doet het goed in de media.

Voor het leger en de politiek was de film zeer gunstig. Er wordt volgens velen een positief beeld gegeven van de kunde en kracht van het Amerikaanse leger, en speelt in op het feit dat ingrijpen in Somalië weer actueel is binnen de politiek. Tevens wordt een succes gemaakt van wat velen zagen als een mislukte missie.

Zo zien we dat het politieke klimaat, verhoogde emoties, het weer actueel worden van ingrijpen in Somalië en het overgaan tot oorlog in Afghanistan, na 11 september 2001 allen te associëren zijn met het beeld wat in de film *Black Hawk Down* naar voren komt. Amerika moet zichzelf kunnen verdedigen, en moet in andere landen kunnen ingrijpen, om incidenten als in Mogadishu in 1993, en de aanslagen van 2001, te kunnen voorkomen. Zo wordt *Black Hawk Down* van een actiefilm gebeurd op ware feiten, zowel een waarschuwing als een validatie voor ingrijpen en oorlogvoeren in andere landen. De grote militaire en politieke steun achter de film versterkt dit idee nog eens. Voor heel veel politici en pleiters voor oorlog kwam de film precies op het goede moment. In

kritische recensies is Ridley Scotts film bestempeld als “recruitment film” voor het leger.⁸⁸
Onbedoeld is zijn film ook een propaganda film geworden na de aanslagen van 11 september 2001.

In het volgende hoofdstuk zal ik verder ingaan op de term “Beeldenstorm”. Daarbij zal ik vergelijkingen aanhalen tussen het representeren van beelden van 11 september 2001 en de beelden van de dode Amerikaanse soldaten in Mogadishu op 3 oktober 1993.

88 Baldwin, Ricky. *Black Hawk Rising*. Somalia. Laatst geraadpleegd 21 mei 2007.
<<http://www.zmag.org/ZMag/articles/april02baldwin.htm>>

Hoofdstuk 3: Ontvangst, Visuele en Symbolische overeenkomsten en het Cultureel geheugen.

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de ontvangst van de film *Black Hawk Down* in relatie tot 11 september 2001. Hiervoor zal ik kijken naar zowel de ontvangst in Amerika als in Nederland. Hoe wordt de film ontvangen zo kort na de aanslagen?

Veel redenen waarom de film met 11 september 2001 geassocieerd kan worden zijn al in het tweede hoofdstuk naar voren gekomen. In dit hoofdstuk zal ik kijken hoe er in kritieken over de film aan deze associatie gerefereerd, en hoe deze associatie op cultureel vlak gemaakt wordt.

Verder zal ik kijken hoe het kan dat een film een nederlaag een overwinning kan doen lijken, en hoe dit het discours van de film verandert.

Tevens zal ik ingaan op de term “Beeldenstorm”, een term die betrekking heeft op sterk symbolische en visuele overeenkomsten tussen zowel de aanslagen van 11 september 2001 als de media aandacht rond “*The Battle of the Black Sea*” en de film *Black Hawk Down*.

3.1: Ontvangst in Amerika en Nederland

Wanneer men kijkt naar de ontvangst van de film *Black Hawk Down* kan gesteld worden dat de film redelijk succesvol was. De film kostte 90 miljoen dollar om te produceren, en bracht binnen 5 maanden 108 miljoen dollar op in Amerika alleen al.⁸⁹ Ook het overgrote deel van de recensies (met name in Amerika) zijn positief. Voor dit onderzoek zijn meer dan 40 verschillende recensies geraadpleegd op het Internet, van individuen, maar ook van film sites als *Aintitcool*⁹⁰, *Rotten Tomatoes*⁹¹, het Nederlandse *Movie2Movie*,⁹² en *BBC Films*⁹³. Uit verzamelde krantenknipsels die beschikbaar zijn in het Filmmuseum, evenals filmvakbladen als *Première* en *Variety*, blijkt dat de film veelal positief werd ontvangen. Ook zijn er een aantal negatieve reacties. De *New York Times*⁹⁴ en de *Filmkrant*⁹⁵ zijn minder positief.

89 *Black Hawk Down (2001)*. Box office / business for *Black Hawk Down*. imdb.com Laatste geraadpleegd 18 juni 2007.

<<http://www.imdb.com/title/tt0265086/business>>

90 Knowles, Harry. *BLACKHAWK DOWN Review*. Ain't It Cool News: The best in movie, TV, DVD, and comic book news. 18 december 2001. Laatste geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.aintitcool.com/display.cgi?id=11050>>

91 *Black Hawk Down*. Rotten Tomatoes. Reviews. Laatste geraadpleegd 18 juni 2007.

<http://www.rottentomatoes.com/m/black_hawk_down/>

92 *Black Hawk Down (2000) Recensie*. Movie 2 Movie. Laatste geraadpleegd 13 juni 2007.

<<http://www.movie2movie.nl/index.php?item=190&film=4730&letter>>

93 Russel, Jamie. *Black Hawk Down*. BBC - Films - review. 17 januari 2002. Laatste geraadpleegd 18 juni 2007.

<http://www.bbc.co.uk/films/2002/01/03/black_hawk_down_2002_review.shtml>

94 Mitchell, Elvis. Review - Movies. *New York Times*. Laatste geraadpleegd 18 juni 2007.

<<http://movies2.nytimes.com/mem/movies/review.html?res=9903E3D61031F93BA15751C1A9679C8B63>>

95 Burg, Jos van der. *Hollywood na 11-9/Black Hawk Down* - de Filmkrant net-versie van maart 2002, nr 231. 20 dec

Wanneer men kijkt naar sites als *Internet Movie Database*, *Rotten Tomatoes* en *Metacritics*, blijkt de film over het algemeen goed ontvangen te zijn. *Internet Movie Database* en *Rotten Tomatoes* zijn beiden grote sites waar de gebruikers een cijfer of hun mening kunnen geven over de film, en zo wordt een algemene waardering voor de film uitgerekend. *Metacritics* is een site waar men aan de hand van recensies op het Internet een waarde probeert te geven, in percentages, aan films, muziek en boeken.⁹⁶ Op *Metacritics* wordt de beoordeling dus niet bepaald door de stemmen van gebruikers, maar wordt de ontvangst van de film bepaald door het toekennen van een cijfer aan een groot aantal recensies die beschikbaar zijn over de film. Daarmee kan dan in percentages aangegeven worden hoe de film ontvangen is. Volgens *Metacritics* is 70% van de recensies over de film positief.

Duidelijk wordt uit de verschillende recensies en besprekingen van de film dat zowel in Amerika als in Nederland positieve en negatieve recensies zijn geschreven. Uit het merendeel van de recensies is geen duidelijk negatievere ontvangst in Nederland op te maken. Op de filmsite *Movie2Movie* wordt zowel een negatieve als een positieve recensie gegeven:

Positieve recensie op movie 2 movie. Waardering, 3,5 van 5.

“Gelukkig is dit geen Amerikaans wapengekletter of vlagvertoon geworden, maar een onthutsend verslag van die lange uren dat de soldaten vochten voor hun leven.”

Negatieve recensie op movie 2 movie. Waardering 1 van 5.

“Black Hawk Down' is met behulp van het Amerikaanse leger gemaakt en dat proef je er meteen van af. De film van regisseur Ridley Scott is doorspekt met patriottisme en een verdraaid gevoel voor melodrama. Al vanaf het eerste ogenblik is het duidelijk wie de helden zijn in deze film: juist ja, de USA. Op zich geen punt natuurlijk, er zijn al talloze films gemaakt waarin de mannen van Uncle Sam de helden waren. Maar 'Black Hawk Down' maakt het wel heel bont.”⁹⁷

De positieve recensies focussen vooral op de actie en de nauwkeurigheid waarmee het verhaal visueel is uitgebeeld, de negatievere recensies gaan meer in op de boodschap van de film en de politieke implicaties. In de Nederlandse recensies wordt ook vrijer gesproken over dat de film mogelijk gebruikt wordt als propaganda voor de “war on terrorism”. Het is immers makkelijker om

2006. Laatst geraadpleegd 18 juni 2007.

<<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk231/hollywoo.html>>

96 *Black Hawk Down (2001)*. Reviews. Metacritics.com. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007.

<<http://www.metacritic.com/video/titles/blackhawkdown#critics>>

97 *Black Hawk Down (2000) Recensie*. Movie 2 Movie. Laatst geraadpleegd 13 juni 2007.

<<http://www.movie2movie.nl/index.php?item=190&film=4730&letter>>

kritisch te zijn op het beleid van de regering van een ander land. Maar ook in Amerika wordt er kritisch gekeken naar de film. Bovenstaand voorbeeld van een kritische Amerikaanse recensie, waarin de film en de mogelijke politieke verwijzingen naar 11 september 2001 worden uitgelegd aan de hand van zogenaamde “subtexts”, heeft bijvoorbeeld de titel “‘Black Hawk Down’ - Hollywood Drags Bloody Corpse Of Truth Across Movie Screens...”.⁹⁸ De recensent is het duidelijk niet eens met het verhaal wat gepresenteerd wordt in de film *Black Hawk Down*.

De Nederlandse recensies zijn soms ook duidelijk kritisch ten opzichte van de politieke boodschap van de film:

“Maar natuurlijk zijn daar ook de heroïsche soldaten, die als typische oorlogshelden boven zichzelf uitstijgen. En juist daar wringt het.

We zien namelijk geen beelden van een naakte Amerikaan die door de straten van Mogadishu wordt gesleurd. Of Rangers die vrouwen en kinderen gijzelen om zich het vage lijf te redden, zoals de ware geschiedenis ons leert. Het lijkt wel alsof van een nederlaag een overwinning moet worden gemaakt, omdat het Pentagon een vinger in de pap had. Echter, je kunt toch amper van helden spreken en ze als zodanig opvoeren wanneer je bij de aftiteling wordt geconfronteerd met het dodental aan Somalische kant: ongeveer 1000...”⁹⁹

Uiteindelijk zijn er dus geen grote verschillen te vinden tussen de ontvangst in Amerika en Nederland onder het grote publiek. De Nederlandse en Amerikaanse recensies doen niet voor elkaar onder in het ophemelen of afkraken van de film. Ook wordt in zowel Nederlandse als Amerikaanse recensies de film verbonden met een mogelijke patriottische insteek, het niet vertellen van het gehele verhaal en de nadruk op de heldendaden van de Amerikaanse soldaten:

“Following on swiftly from the release of *Behind Enemy Lines*, here's another noisy, gung-ho modern war movie. However, the fact that this film is based on the disastrous 1993 “Battle of Mogadishu” in Somalia does not temper its flag-waving, pro-American militarism. The film's poster tagline “Leave no man behind” disguises what was a strategic American mess as chest-beating melodrama — in reality, 18 Americans were killed, as were hundreds of Somalis during a 15-hour firefight.”¹⁰⁰

In deze recensie wordt het patriottische gehalte van de film aangestipt. De film wordt een “chest-

98 Chin, Larry. 'Black Hawk Down' - Hollywood Drags Bloody Corpse Of Truth Across Movie Screens... Rense.com. 8 februari 2002. Laatste geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.rense.com/general18/blackhawk.htm>>

99 *Filmrecensies over Black Hawk Down (2002)*. Filmkeuze.nl - uw eerste keuze voor filminformatie.

<<http://www.filmkeuze.nl/cgi-bin/loader/?cgi-bin/pm/frec-6a920c.html>>

100 Collins, Andrew. *Black Hawk Down (2001)*. Radio Times | Film review. Laatste geraadpleegd 11 juni 2007.

<http://www.radiotimes.com/servlet_film/com.icl.beeb.rtfilms.client.simpleSearchServlet?frn=36987&searchTypeSelect=5>

beating melodrama” genoemd. Hier wordt gesteld dat de inhoud van de film duidelijk draait om het opvijzelen van de Amerikaanse moraal, door op melodramatische wijze dat uit te lichten wat een positief gevoel over het verhaal kan opwekken.

3.2: Vraag om uitleg in recensies: “Why do they hate us so much?”

Toch wordt in verschillende recensies niet zomaar geaccepteerd dat de achtergronden van het incident wordt genegeerd. In recensies van de film *Black Hawk Down* komt de vraag “Why do they hate us so much?” vaak terug:

“I also wish it had helped me understand why the Somalis fought so hard. Or, as many of us asked after Sept. 11: Why do "they" hate us so much? This was a humanitarian mission, after all. Alas, by showing us everything from the American point of view, *Black Hawk Down* sends us into battle as ill-prepared as Sam Shepard's General Garrison, who seems to have lost command and control almost before the operation began. The movie reveals, at the end, that Garrison accepted full responsibility for the debacle. But did he bear full responsibility? Was it all his fault? The filmmakers don't say.”¹⁰¹

Duidelijk wordt dat in de recensies ook de vraag blijft waarom de Somaliërs zo hard terugvochten. Doordat alleen de Amerikaanse kant van het verhaal verteld wordt, blijft de kijker met vragen zitten. Volgens critici laat de film na 30 minuten alle mogelijke nuances varen:

“Why do they hate us? The film doesn't much care. But fate doesn't seem on our side either, as the first *Black Hawk* chopper is downed and the planned 30-minute mission unravels into an 18-hour Sisyphean ordeal ending with 19 Americans and a thousand Somalis killed. Much of that is rendered in this film as the greatest video game ever played, with black-skinned targets bearing Kalashnikovs and RPGs popping up in front of American gunsights and getting blasted — points taken off, no doubt, for shooting innocent civilians. As the original goals of the mission disintegrate and survival becomes paramount, the reptile brain of flight and fight take over, for the filmmakers as well as for the embattled soldiers.”¹⁰²

In de recensie wordt de film vergeleken met een video spel, een opmerking die in meerdere kritische recensies wordt gegeven. De ironie wil dat er, zoals wel vaker met grote multimediale releases, inderdaad ook een spel is gemaakt welke losjes is gebaseerd op de film.¹⁰³

In kritischere recensies worden mogelijke verklaringen gegeven aan de hand van de eenzijdige

101 Williams, Kent. *Black Hawk Down*. Isthmus | The Daily Page. 31 mei 2002. Laatst geraadpleegd 10 juni 2007. <<http://www.thedaily page.com/isthmus/article.php?article=3496>>

102 Keough, Peter. *Old gory: The adrenaline rises in Black Hawk Down*. The Phoenix.com. Movies Other. 17 januari 2002. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007. <<http://72.166.46.24/boston/movies/documents/02119095.htm>>

103 *Delta Force: Black Hawk Down*. Official Web Site. Novalogic.com. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007. <<http://www.novalogic.com/games/DFBHD/>>

representatie van het verhaal:

“What viewers see is "brave and innocent young American boys" getting shot at and killed for "no reason" by "crazy black Islamists" that the Americans are "just trying to help." (Subtext one: America is good, and it is impossible to understand why "they hate us." Subtext two: "Those damned ungrateful foreigners." Subtext three: "Those damned blacks." Subtext four: "Kill Arabs.")”¹⁰⁴

Hier wordt kritiek gegeven op het simpele en eenzijdige beeld dat de film geeft. Tevens wordt volgens de recensie in de film negatieve gevoelens aangesproken. Het zou volgens de film onbegrijpelijk zijn dat men Amerika aanvalt. Buitenlanders, Zwarten en Arabieren brengen het er volgens deze lezing van de film slecht van af. De zogenaamde subteksten geven een zeer cynische uitleg van de film, wat niet helemaal representatief is voor de ontvangst onder het gewone publiek. In deze specifieke recensie worden ook mogelijke kritische subteksten van de film met betrekking tot veranderingen in het politieke beleid na 11 september 2001 aangedragen:

“What viewers will remember is a line spoken by one of the "brave soldiers" about how, in the heat of combat, "politics goes out the window." (Subtext one: there is no need for thought; shoot first, talk later. Subtext two: it is right to abandon one's sanity, morality and ethics when faced with chaos. Subtext three: when the Twin Towers went down on 9/11, America was right in embracing radical militarism and extreme violence, throwing all else "out the window.")

In the currently lethal political climate, in which testosterone rage, mob mentality, and love of war pass for normal behavior (while reason, critical thinking, and tolerance are considered treasonous), "Black Hawk Down" will appeal to the most violent elements of American society. Many who have seen the film report leaving the theater feeling angry, itching to "kick some ass." In short, the film is dangerous. And those who "love" it are dangerous.”¹⁰⁵

De film wordt vergeleken met het agressieve politieke klimaat na de aanslagen van 11 september 2001, en uitgelegd als een vorm van propaganda voor het beleid wat al in gang is gezet ten tijde van het uitkomen van de film. De uitleg van de film is dus een zeer kritische aanklacht tegen de politiek die gevoerd wordt na 11 september 2001. De film voldoet volgens de recensent dus aan de politieke normen en waarden net na de aanslagen.

104Chin, Larry. 'Black Hawk Down' - Hollywood Drags Bloody Corpse Of Truth Across Movie Screens... Rense.com. 8 februari 2002. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007.

<http://www.rense.com/general18/blackhawk.htm>

105Chin, Larry. 'Black Hawk Down' - Hollywood Drags Bloody Corpse Of Truth Across Movie Screens... Rense.com. 8 februari 2002. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007.

<http://www.rense.com/general18/blackhawk.htm>

In een recensie op de website van de BBC wordt eveneens kritiek gegeven op de boodschap van de film, en hoe in de film de politieke aspecten van het incident worden behandeld:

“The problem is that its subject - American soldiers fighting Somali Muslims - is too close to the current world situation to suit a no-brains action story. In a belated attempt to mould the film to suit the post-September 11th climate, the film makers have added a series of opening and closing titles that desperately try to say something about the Battle of Mogadishu's wider significance, but these simply seem hastily written and ill advised. "Black Hawk Down" doesn't so much lose sight of the political factors behind the action, as never actually notice them until after the event - making it less a film about the American experience in Somalia than a patriotic airbrushing of what was actually America's worst day of combat since Vietnam.

“The only parallel it really wants us to draw with the contemporary international situation is a facile message about the US of A as an ass-kicking superpower - and that's why it gets top marks for the action; zero marks for the message.”¹⁰⁶

Volgens de recensent is de boodschap van de film te oppervlakkig, en wordt er teveel weggelaten, maar voldoet het zeker als actiefilm. De situatie in de film ligt echter te dicht bij de werkelijkheid: Amerikaanse soldaten zijn in gevecht met Islamitische Somaliërs. Vlak na de aanslagen van 11 september 2001 vroegen veel Amerikanen zich af wie de “Ander” was, de onbekende buitenlandse macht of groepering die de aanslagen beraamd had (Schneider 2004, 35). De Amerikanen wilden meer weten van de beweegredenen van deze “Ander”. Op het laatste moment is geprobeerd om de film te voorzien van meer achtergrond informatie, om het publiek duidelijk te maken waarom ze er waren. Dit voegt volgens de recensent weinig toe, en wordt een duidelijke politieke boodschap grotendeels achterwege gelaten ten gunste van de “entertainment value”. In de film *Black Hawk Down* wordt het verhaal van de kant van de “Ander”, of wel de Somalische point of view, allesbehalve weggelaten.

3.3: Achtergronden en representatie van de “Ander” in de film *Black Hawk Down*

In de nasleep van de aanslagen kwam de positie van “de Ander”, in dit geval terroristische groeperingen, ten opzichte van het Amerikaans politiek beleid naar voren. De vraag die herhaaldelijk gesteld werd is “why do they hate us?”/“waarom haten ze ons zo?”. In verschillende recensies over *Black Hawk Down* wordt deze vraag ook gesteld.

Na de aanslagen werd deze vraag belangrijker voor het publiek. Ook na het incident in Mogadishu

¹⁰⁶Russel, Jamie. *Black Hawk Down*. BBC - Films - review. 17 januari 2002. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007. <http://www.bbc.co.uk/films/2002/01/03/black_hawk_down_2002_review.shtml>

op 3 oktober 1993, werd deze vraag gesteld: Waarom worden dode Amerikanen door de straten gesleept terwijl we in Somalië waren voor een humanitaire missie? Na beide incidenten vroegen Amerikaanse burgers zich dus af wat er voor zorgde dat dit kon gebeuren.

In het geval van Mogadishu is een duidelijke oorzaak te noemen voor de reactie van de bevolking. Door verschillende militaire missies in Mogadishu, waarbij door de Amerikanen grof geweld werd gebruikt tegen de Habr Gidr Clan en haar militaire tak, ontstond angst en onvrede onder de Somalische bevolking. In oktober 1993 waren de spanningen in Mogadishu zo hoog opgelopen dat het waarschijnlijk was dat de situatie uit de hand zou lopen. Veel gewone Amerikaanse burgers waren niet op de hoogte van de militaire missies die het leger uitvoerden in Mogadishu, en de beelden van de dode Amerikaanse soldaat waren voor velen dan ook onbegrijpelijk.

Helaas wordt in de film *Black Hawk Down* hier niet op ingegaan en krijgt de kijker dus geen redelijke verklaring voor de gebeurtenissen van die dag. Blijkbaar vinden Amerikanen het zelf ook aannemelijk dat hun soldaten zonder verklaring worden aangevallen. Toch realiseren critici zich dat er in de film een sterk eenzijdig beeld wordt gegeven van de Somalische bevolking.¹⁰⁷

Met betrekking tot 11 september 2001 is er niet één simpele verklaring te geven waarom op die dag twee vliegtuigen het World Trade Center ingevlogen werden. Duidelijk is wel dat jaren van buitenlandse politiek extremistische groeperingen tegen Amerika hebben gekeerd. Voor de meeste Amerikaanse burgers is dat beleid nooit bekend geweest. Ten tijde van de koude oorlog werd de Mujahideen in de Russische oorlog in Afghanistan gesteund door Amerika, in de vorm van wapens en geld.¹⁰⁸ Ook werden moslim extremisten in verschillende landen gerekruteerd in de strijd tegen Rusland. Osama Bin Laden was een van de eerste vrijwilligers die zich aansloot bij de Mujahideen.¹⁰⁹ De Central Intelligence Agency werkte met Osama Bin Laden samen zoveel mogelijk mensen te recrutereren in de strijd tegen de Russische overheersers in Afghanistan.¹¹⁰ Toen Rusland uiteindelijk vertrok uit Afghanistan, bleef enige hulp van de kant van Amerika bij het herbouwen van het land uit. Teleurgesteld, ontevreden en vooral arm door jaren vechten werden de Mujahideen aan hun lot overgelaten. Amerika had alleen interesse in het verstoren van de macht van de Sovjet Unie. Osama Bin Laden voelde zich bedrogen en keerde zich tegen Amerika. Nieuwe

107Manning, Andrew. *Black Hawk Down (2001)*. Radio Free Movie Review. 1 februari 2002. Laatst geraadpleegd 18 april 2007.

<<http://movies.radiofree.com/reviews/blackhaw.shtml>>

108Steve Coll, Washington Post, July 19, 1992.

109Gasper, Phil. *Afghanistan, the CIA, bin Laden, and the Taliban*. Third World Traveler.com. November-December 2001. Laatst geraadpleegd 10 juni 2007.

<http://www.thirdworldtraveler.com/Afghanistan/Afghanistan_CIA_Taliban.html>

110Chossudovsky, Michel. *Who Is Osama Bin Laden?* University of Ottawa. Centre for Research on Globalisation (CRG), Montréal. 12 September 2001. Laatst geraadpleegd 18 juni 2007.

<<http://www.globalresearch.ca/articles/CHO109C.html>>

groeperingen gingen vechten om de macht, en de Taliban, de groepering waar Osama Bin Laden mee verbonden was, begon een greep te krijgen op de machtsverdeling in Afghanistan. Voor veel Amerikanen is dit echter nooit bekend geweest.

Osama Bin Laden kwam wel in 1998 in Amerika in het nieuws, nadat hij veroordeeld werd voor aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania.¹¹¹ Dat was voor veel Amerikanen de eerste keer dat ze van Osama Bin Laden en de Taliban hoorden in de media.

Ook was er een interview met Osama Bin Laden waarin hij beweerde dat hij steun had geleverd tijdens “*The Battle of the Black Sea*”, het schietincident dat in ***Black Hawk Down*** wordt uitgebeeld. Rond die tijd zou hij een aantal leden van zijn groepering naar Mogadishu gestuurd hebben om er mensen op te leiden voor een mogelijk gevecht tegen de Amerikanen.¹¹²

In de film ***Black Hawk Down*** wordt nauwelijks ingegaan op de oorzaken en gevolgen van dit gevecht. Goede redenen waarom de bevolking terugvloog, welke wel worden aangevoerd in het boek en de documentaires, worden niet gegeven. De “Ander” wordt in de film gerepresenteerd door een viertal stereotype personages. De belangrijkste boodschap in de film van de Somalische kant wordt door het personage van wapenhandelaar Osman Atto uitgesproken: “this is our war”. Hiermee wordt bedoeld op de onderlinge gevechten tussen verschillende groeperingen binnen Somalië. In feite wordt met de uitspraak bedoeld: “bemoei je met je eigen zaken”. Een grove versimpeling van een lokaal conflict waardoor er eigenlijk ook voor de kijker een reden wordt weggenomen om in te gaan op de oorzaken van de tegenstand van die dag. Als het ware wordt de reden van het terugvechten van Mogadishu samengevat tot het volgende: Amerika wilde helpen, maar Mogadishu stelde dit niet op prijs, en dus werd er teruggevochten. Zo hoeven de filmmakers niet meer in te gaan op het hoe en waarom van “*The Battle of the Black Sea*”. Men gaat alleen in op die aspecten van het verhaal die iets positiefs zeggen over de interventie door de Amerikanen. Ook de dramatische elementen van het verhaal ondergaan een zelfde “selectie”. Door te focussen op aspecten in het verhaal die iets positiefs zeggen over de hoofdpersonen, of over hun handelen, kan van een tragedie zo een overwinning gemaakt worden. Deze vorm van melodrama noemt men “Melodrama of Defeat”.

111 *Hunting bin laden: who is bin laden?*: interview with osama bin laden (in may 1998). PBS. Laatst geraadpleegd 10 juni 2007.

<<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html>>

112 *Bin Laden tied to Mogadishu massacre*. WorldNetDaily.com. 20 september 2001. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007.

<http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=24595>

3.4: Melodrama of Defeat

De film *Black Hawk Down* past in een rij films die na de aanslagen zijn uitgekomen, en bewust inspelen op de patriottische gevoelens onder het Amerikaanse publiek, al dan niet met de aanslagen van 11 september 2001 in het achterhoofd. Daarnaast is de film een “Melodrama of Defeat”. James L. Smith voert deze term aan in zijn werk “*Melodrama*”. Externe factoren bepalen de vorm van het drama, bijvoorbeeld een groep, een man of een ideologie. Deze externe factoren maken het de hoofdpersoon moeilijk:

“It is the total dependence upon external adversaries which finally separates melodrama from all other serious dramatic forms" - external enemies such as "an evil man, a social group, a hostile ideology, a natural force, an accident or chance, an obdurate fate or malign deity”

(Smith 1973).

In het geval van een Melodrama of Defeat zijn tragische of schokkende gebeurtenissen de externe factoren die het de hoofdpersoon moeilijk maakt. De hoofdpersoon kan deze situatie of gebeurtenis overkomen door gebruik te maken van (meestal positieve) aspecten binnen zichzelf of om hem heen om de externe factoren die hem tegenwerken te overwinnen. In de film *Black Hawk Down* wordt van een negatief voorval (een groep soldaten zit klem in een gevaarlijke stad omdat twee van de ondersteunende helikopters zijn neergestort) een positief verhaal gemaakt door de nadruk te leggen op heroïek, patriottisme of broederschap. Dit zijn tevens de middelen om de gevaarlijke en ernstige situatie te overwinnen. Andere voorbeelden van dit soort films zijn *World Trade Center* (2006), *The Sum of All Fears* (2002) en *United 93* (2006). In deze films wordt een tragisch gegeven omgezet in een enigszins dramatisch verhaal, en wordt door te focussen op bepaalde punten binnen die tragedie getracht de kijker een positief gevoel te geven over het geheel.

De titel van de film *United 93* is exemplarisch voor de manier waarop door te focussen op één aspect, men een positief doch dramatisch verhaal kan vertellen. Vlucht 93 van United Airlines wordt gekaapt. De inzittenden van vlucht 93 verenigen zich in de film voor een groter goed. Ze willen de terroristen stoppen, en Amerika beschermen. De overeenkomst tussen de benaming van de specifieke vlucht en de luchtvaartmaatschappij, en het feit dat de film focust op het verenigde verzet tegen de terroristen, levert zowel een tragisch als heroïsch uitgangspunt op.¹¹³

In de film *World Trade Center* wordt op eenzelfde wijze de aandacht verlegd van de tragedie naar

¹¹³Ockhuysen, Ronald. *Werkelijk gebeurd [recensie] United 93 van Paul Greengrass*. Cinema.nl: 29 juli 2006. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<http://www.cinema.nl/cinema/magazines/news/index.jsp;jsessionid=A773D0E44AB354CC94A43D60C290971F?portals=3142294&magazines=5268514&news=28919814>

een gevoel van doorzetten in moeilijke tijden en broederschap. In de film worden de twee hoofdpersonages bedolven onder puin van het ingestorte WTC. Beiden blijven echter in leven en liggen zo dicht bij elkaar dat ze met elkaar kunnen praten. Al pratende houden ze elkaar op de been, hopen dat ze worden uitgegraven. Zo wordt de film een boodschap over volhouden in een tijd van tegenslagen. Het feit dat de twee mannen een verschillende huidskleur hebben, onderstreept ook nog eens de hoop op broederschap tussen verschillende rassen in deze moeilijke tijden.¹¹⁴

Wat in de film *Black Hawk Down* maakt de film een “Melodrama of Defeat”?

De film opent met teksten en beelden die de kijker moeten overtuigen dat de redenen waarom Amerika in Mogadishu aanwezig was, geheel gerechtvaardigd waren, en dat ze er alleen waren om de lokale bevolking te helpen.¹¹⁵ Het weglaten van een duidelijke uitleg waarom Amerika er was en wat er mis ging geeft een onvolledig beeld. De tekst neigt door het weglaten van de volledige waarheid naar een verdraaiing van die waarheid. Net na de aanslagen mocht het niet zo lijken alsof Amerika om de verkeerde redenen ergens met een militaire macht aanwezig was. De makers zouden niet willen dat net na de aanslagen van 11 september 2001 de film beweert dat Amerika dit over zich af heeft geroepen, door in de film toe te geven dat er misschien fouten zijn gemaakt. De ironie is dat dit onder de gewone Amerikaanse kijkers de verbazing over het incident alleen maar vergroot: “We waren er immers voor een vredesmissie! Waarom zijn we aangevallen?”. Hier komt de vraag “why do they hate us so much?” vandaan.

Toch heeft de focus op het verhaal van de soldaten tijdens het gevecht, en de manier waarop een melodramatische vertelling wordt gemaakt van een tragedie, het “gewenste” effect. Harry Knowles, oprichter van de invloedrijke filmsite *AintItCool.com* over de film *Black Hawk Down*:

“How does it honor the memory of those that fought and those that died there in Somalia? Well, while it doesn't clearly establish any of the reasons why any of the soldiers were there or who they were or why the Somalis were so pissed at the Americans... It does show the American Special Forces as being tough as hell, heroic in the heat of battle and cool under fire.”¹¹⁶

Harry Knowles omschrijft de soldaten als heldhaftig, sterk en berekenend. Zo interpreteert hij de

114Ockhuysen, Ronald. *De kracht van de gewone man [recensie] World Trade Center van Oliver Stone*. Cinema.nl. 21 september 2006. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.cinema.nl/cinema/magazines/news/index.jsp;jsessionid=62C9DB4A55EC18FCBDDA66A077BAC5BA?portals=3142294&magazines=5268514&news=30289468>>

115Russel, Jamie. *Black Hawk Down*. BBC - Films - review. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007.

<http://www.bbc.co.uk/films/2002/01/03/black_hawk_down_2002_review.shtml>

116Knowles, Harry. *BLACKHAWK DOWN Review*. Ain't It Cool News: The best in movie, TV, DVD, and comic book news. 18 december 2001. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.aintitcool.com/display.cgi?id=11050>>

beelden van de filmmakers. Volgens Harry Knowles worden op deze wijze de helden geëerd.

3.5: Melodrama of Defeat en invloed leger maakt *Black Hawk Down* tot propaganda?

In Amerika is de film in politieke kringen heel goed ontvangen. Dat was ook te verwachten, aangezien het Pentagon had meegewerkt aan de film door verschillende Black Hawk's te leveren. In het tweede hoofdstuk was te lezen dat de Minister van Defensie en verschillende hooggeplaatste officieren bij de première aanwezig waren en zich er positief over uitspraken (Markovitz 2004, 211).

In Nederland was de première van de film niet verbonden aan een bestuurlijke instantie. Niet met de regering en ook niet met het leger. Tevens is de politieke cultuur in Nederland zodanig dat je kritiek kan uiten op politiek beleid zonder dat je als onpatriottisch, of in het geval van Amerika, on-, of anti-Amerikaans of antimilitair wordt gezien. Maar ook in Amerika wordt in verschillende recensies over de film gesproken als oorlog propaganda:

“Not all reviews of this movie have been positive, but no one has accused it of failing to capture the horrors of modern urban warfare. It has been accused of being confused, devoid of character development, mindlessly glorifying the American soldier, and pandering to the audience by offering up a kind of warfare pornography. The Village Voice even accused it of being a racist film for not placing more blacks on the American side than participated in the actual battle.”¹¹⁷

Bovenstaand citaat is uit een recensie van de film die over het algemeen positief is. In deze quote wordt wel benoemd hoe in sommige besprekingen de film wordt omschreven. De film wordt vooral beschuldigd van het glorificeren van de Amerikaanse soldaat. Dit is niet geheel vreemd, gezien de medewerking van het leger. Op de Nederlandse site *Cinema.nl* wordt ingegaan op het verband tussen de film *Black Hawk Down* als propaganda voor het leger, en op het verplaatsen van de première datum:

“Lee Van Arsdale, een onlangs afgezwaaide kolonel bij de Special Forces die erbij was in Mogadishu, was als adviseur aan *Black Hawk Down* verbonden. De kolonel was destijds verbijsterd dat de actie in de media een 'debacle' en een 'fiasco' werden genoemd, en zag de film als een kans 'een misverstand uit de weg te ruimen'. 'Uit militair oogpunt was het een succesvolle missie', aldus Van Arsdale.

117Deimel, Lionel E. *Reflection on movie Black Hawk Down*. Deimel.org. 28 januari 2002. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<http://deimel.org/commentary/black_hawk.htm>

De première van *Black Hawk Down* werd op instigatie van het hoofd marketing van de studio vervroegd. Hij voorzag dat het publiek na 11 september 2001 behoefte zou hebben aan een ode aan heldenmoed, kameraadschap, doorzettingsvermogen en opofferingsgezindheid. De cijfers geven hem gelijk.”¹¹⁸

In dezelfde recensie komt ook naar voren dat net na de aanslagen vanuit het leger en de politiek vraag was naar films die konden helpen om de burgers een goed gevoel te geven over de kunde van het leger. Tevens moesten films het publiek klaar maken voor militaire acties in het buitenland.

Black Hawk Down paste heel goed in dat plaatje:

“De film doet denken aan de nazi-film *Kolberg*, waarin de bevolking in een dorpje in Pruisen zich in 1806 liever doodvecht dan zich overgeeft aan Napoleon. De film presenteert de uiteindelijke nederlaag als een morele overwinning. *Black Hawk down* doet hetzelfde. Doorvechten en nooit overgeven, is het motto. "Je moet niet nadenken", zegt een van de Amerikaanse militairen tegen een twijfelende medestrijder. De film verwacht van ons hetzelfde. We wachten op Bruckheimers film waarin de Amerikanen alsnog de oorlog in Vietnam winnen.”¹¹⁹

Het feit dat de film ***Black Hawk Down*** een “Melodrama of Defeat” genoemd kan worden, maakt de film niet bijzonder. Er zijn meerdere films die op een bepaalde manier van een negatieve gebeurtenis een overwinning kunnen maken. De invloed van het leger op het maken van de film is op zich ook niet bijzonder. Er zijn meerdere films gemaakt met samenwerking van het leger. Wat de propagandistische, patriottische en heroïsche aspecten van de film uitvergroot is het feit dat de film zo kort na de aanslagen van 11 september 2001 is uitgebracht. Daardoor wordt de film ook onderdeel van de politieke discussie over het wel of niet ingrijpen in gebieden van oorlog. Daardoor kan de film aangevoerd worden als voorbeeld waarom men militaire campagnes zou moeten voeren in Irak en Afghanistan. In het volgende deel van dit onderzoek zal ik ingaan op wat het effect is geweest van de aanslagen van 11 september 2001 op het “cultureel geheugen”. Daarna zal ik ingaan op de effecten en gevolgen van het representeren van het verhaal van “*The Battle of the Black Sea*” als een “Melodrama of Defeat”, en wat voor invloed dit heeft op het “cultureel geheugen”.

3.6: 11 september, ***Black Hawk Down*** en het Cultureel Geheugen

In het boek *Stof en As: De neerslag van 11 september in kunst en populaire cultuur*, wordt vanuit

¹¹⁸Ekker, Jan Pieter. *Pentagon herschrijft geschiedenis via Hollywood [recensie] Black Hawk Down van Ridley Scott*. Cinema.nl. 28 februari 2002. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.cinema.nl/cinema/magazines/news/index.jsp?jsessionid=8B1F5F40F4FBE5314C98470AB2AFD743?portals=3142294&magazines=5268514&news=5424328>>

¹¹⁹Burg, Jos van der. *Hollywood na 11-9/Black Hawk Down* - de Filmkrant net-versie van maart 2002, nr 231. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk231/hollywoo.html>>

cultuurwetenschappelijk oogpunt onderzocht wat de impact was van 11 september 2001 op kunst en populaire cultuur. Tevens wordt ingegaan op het “cultureel geheugen”. Het culturele geheugen “is het geheugen dat mensen delen, maar dat (nog) niet geformaliseerd is in de officiële historische handboeken. Het culturele geheugen speelt zich af op de grens tussen het individuele en het collectieve.” (Plate en Smelik 2006, 12)

Met andere woorden, het culturele geheugen is dat wat wij als maatschappij en cultuur in onze herinneringen hebben opgeslagen, maar wat nog niet is opgetekend in de officiële geschiedschrijving. Om een goed beeld te kunnen vormen van een gebeurtenis moet je er van een afstand naar kunnen kijken, meerdere point of views over kunnen verzamelen en tegenover elkaar kunnen zetten, om het geheel te overzien. Wat in het culturele geheugen is opgeslagen, komt tot uiting in de media. Mensen uiten immers hun overdenkingen en meningen ook in die media:

“Herinneren is een culturele daad. Deze daad, in romans, films, popmuziek en stripboeken of wat dan ook, is een voorstelling, een verbeelding, en ook altijd een interpretatie. Het is een handeling die onvermijdelijk verweekeld is in kwesties van macht en heerschappij.”

(Plate en Smelik 2006, 14)

Interessant is de opmerking dat herinneren ook een kwestie is van macht en heerschappij. Hiermee wordt bedoeld op het feit dat men twist om gelijk te halen, of de waarheid te achterhalen. Is bijvoorbeeld een gepresenteerde “waarheid” wel de werkelijke waarheid? Kan het zijn dat verdraaiing van de waarheid, of het onderbelichten van het gehele verhaal een doel dient? Dit zijn aspecten die allen betrekking hebben tot de geschiedschrijving.

Om grote culturele en maatschappelijke gebeurtenissen wordt in de media getwist om welke versie van het verhaal de waarheid is. Dit geldt voor de moord op President Kennedy, de landing op de maan, de begrafenis van Prinses Diana, maar ook voor de aanslagen van 11 september 2001 en “*The Battle of the Black Sea*”. Dit zijn voorbeelden van gebeurtenissen die in het culturele geheugen gegrift staan. Ingrijpende gebeurtenissen laten hun sporen dus achter. Zo ook de aanslagen van 11 september 2001, beargumenteert Anneke Smelik:

“11 september 2001 zorgde voor een trauma. Al gebeurde het aan de andere kant van de oceaan, ook voor ons in Europa is 11 september een traumatische gebeurtenis geweest.”

(Plate en Smelik 2006, 16)

Dit trauma werd opgenomen in het culturele geheugen door de eindeloze stroom beelden van de verslaggeving van de aanslagen. Voor veel mensen was net na de aanslagen onduidelijk of het werkelijk gebeurd was:

“Op 11 september 2001 was ik bepaald niet de enige televisiekijker die bij de beelden van de ineens stortende Twin Towers aan een Hollywoodfilm moest denken.

Konden we aanvankelijk de beelden niet zien zonder het referentiekader van een speelfilm in te schakelen, inmiddels werkt dat andersom: we kunnen geen rampenfilm bekijken zonder te denken aan 11 september” (Smelik 2006, 20)

Hoogleraar Visuele cultuur Anneke Smelik, legt in haar artikel “*Het themapark van een ramp op televisie en film*” een duidelijk verband tussen de beeldcultuur en 11 september 2001. Anneke Smelik toont in haar betoog aan dat fictieve beelden en de werkelijkheid elkaar beïnvloeden. Andersom is hetzelfde waar. Er is sprake van een glijdende grens tussen feit en fictie. Mensen die in de buurt van het WTC woonden ten tijde van de aanslagen geven aan dat ze eerder naar de TV gingen kijken voor het laatste nieuws, dan uit het raam kijken wat er gebeurde (Schneider 2004, 30).

Ook bij het bekijken van een film als *Black Hawk Down*, zou de kijker herinnerd worden aan 11 september 2001. Maar het wel of niet beseffen van de realiteit van een situatie is ook op een andere manier aangetast.

In het boek *Black Hawk Down: A story of Modern War* van Mark Bowden geven de soldaten aan dat ze tijdens het gevecht in Mogadishu zich in een film waanden (Bowden 2002, 503). Het culturele geheugen wordt op haar beurt dus ook beïnvloed door de media en fictie, en zo wordt soms onduidelijk wat we als echt en onecht moeten beschouwen (Smelik 2006, 21). De media zijn daarnaast ook nog eens onderhevig aan creatieve input van talloze mensen. Een beeld is niet alleen een beeld. Bij het vastleggen van een beeld wordt al invloed uitgeoefend op de uiteindelijke receptie van dat beeld:

“Media zoals fotografie, film en televisie dragen de belofte in zich dat zij de toeschouwer de werkelijkheid kunnen brengen. De media dringen als het ware een rechtstreekse beleving van de werkelijkheid op. Maar dat is onmogelijk. Het is een valse belofte, want er bestaat niet zoiets als een onbemiddeld beeld van de werkelijkheid. Elk beeld is bemiddeld.

Zoals het woord al zegt, een medium is een middel, een intermediair, een drager. In dit geval bemiddelen de film- of programmamakers met behulp van audiovisuele technologie de relatie tussen kijker en werkelijkheid. Bij complexe media zoals film en televisie komen daar heel veel makers bij kijken. Een filmcrew bestaat uit honderden personen: zit maar eens de ellenlange credits aan het eind van de gemiddelde avonturenfilm uit.”

(Smelik 2006, 22)

Het beeld wordt niet alleen gemedieerd, de boodschap wordt ook nog eens bepaald door macht en

kapitaal. Hoe kan iets het best gebracht worden? Welke beelden zijn interessant? Welke beelden leveren spanning, sensatie en bovendien geld op? (Smelik 2006, 24)

Dat wat telkens wordt herhaald onthoudt men. De beelden die vaak herhaald zijn, worden onderdeel van het culturele geheugen. Grote gebeurtenissen worden in het nieuws en de media uitvergroot door de beelden keer op keer af te draaien. De belangrijkste elementen worden achter elkaar gezet, tijd wordt gecomprimeerd. Voor het nieuws worden de beelden van het inslaan van de vliegtuigen tot het instorten van de torens weggemonteerd. Zo kan men de beelden in een kortere tijdsspanne vaker achter elkaar afdraaien. De beelden van de aanslagen van 11 september 2001, evenals de beelden van de dode soldaten in Mogadishu zijn herhaald en herhaald en herhaald.

“Weinig beelden zijn zo vaak herhaald als de aanval op de WTC-torens. De eindeloze herhaling ontnemt de werkelijkheidswaarde aan het beeld.”
(Smelik 2006, 23)

Door het telkens achter elkaar afdraaien van de beelden verdwijnt het “real time” effect. De beelden zijn niet langer gebonden aan het hier en nu van de werkelijkheid. Dit is ook niet meer het belangrijkste effect van de beelden. De beelden zelf staan op zichzelf als getuige van een schokkende gebeurtenis. Echter, in de Amerikaanse populaire cultuur grossiert juist Hollywood in de fantasie dat een nachtmerrie Amerika zal treffen (Smelik 2006, 23). Dat het ook echt gebeurt is echter niet de bedoeling.

“Gezien deze context is het dus niet gek dat televisiekijkers er moeite mee hadden om de ramp in New York als echt te ervaren. Het gaat er hier niet om dat kijkers niet meer het onderscheid zouden kunnen maken tussen echt en onecht (ze zijn niet gek), maar wel dat de mediacultuur steeds dieper beïnvloedt hoe we de werkelijkheid zien. Wat we op televisie zien, plaatsen we in bekende kaders en conventies. De beelden van de 11e september deden ons denken aan het genre van de rampenfilm, omdat we die beelden al kenden. Zoals een ramp een teveel aan werkelijkheid is voor diegenen die erbij betrokken zijn (en daarom een trauma wordt), zo vormen de beelden van de ramp ook een teveel aan werkelijkheid voor de televisiekijker. We zijn het niet meer gewend.”(Smelik 2006, 25-26)

Het feit dat net na de aanslagen Hollywood werd gevraagd om te helpen bij het opvijzelen van het Amerikaans moraal door middel van patriotische films, geeft duidelijk aan dat de politiek ook invloed heeft op de mediacultuur.¹²⁰

¹²⁰Burg, Jos van der. *Hollywood na 11-9/Black Hawk Down* - de Filmkrant net-versie van maart 2002, nr 231. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.
<<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk231/hollywoo.html>>

De beelden van de dode soldaten die door Mogadishu gesleept werden, zijn ook in het culturele geheugen opgeslagen. Veel mensen weten niet wat er in Mogadishu speelde in 1993, maar de beelden van de dode soldaten worden vaak wel herinnerd.

De film *Black Hawk Down* kwam op precies het goede moment in de bioscopen om de politieke koers van Washington na 11 september 2001 te ondersteunen: De film geeft vertrouwen in de kunde van de Amerikaanse soldaten, net op het moment dat Washington begint aan militaire campagnes in Irak en Afghanistan. De film past in een rij “Melodrama of Defeat” films die na 11 september 2001 uitkomen. Tevens wordt Amerika herinnerd aan een andere traumatische situatie en de bijbehorende beelden. De traumatische beelden van zowel de dode soldaten die door Mogadishu gesleept werden, en de beelden van de vliegtuigen die het WTC binnenvliegen, worden door het samenvallen van de aanslagen en het uitkomen van de film aan elkaar verbonden. Men wordt net na het ene trauma herinnerd aan het andere. De beelden versterken elkaar, en geeft de Amerikaanse politiek een reden om in te grijpen in buitenlandse conflicten. Amerika moet zich kunnen verdedigen tegen dit soort bedreigingen.

3.7: Presentatie in de media, verandering van symboliek: “Beeldenstorm”

In het tweede hoofdstuk ben ik ingegaan op de visuele vergelijkingen tussen de film *Black Hawk Down* en de aanslagen van 11 september 2001. Zo zijn er visuele overeenkomsten tussen de beelden van de Amerikaanse soldaten in Mogadishu die onder het zand zitten, en Amerikaanse burgers die bedekt onder fijn stof en as door de straten van New York rennen. Ook wordt in recensies gerefereerd aan de visuele overeenkomsten tussen de brandende banden en helikopters in de stad Mogadishu in *Black Hawk Down*, en de brandende torens van New York op 11 september 2001.¹²¹ In dit deel wil ik ingaan op de term “Beeldenstorm”, een term die ik wil gebruiken om sterke visuele en symbolische overeenkomsten uit te leggen tussen de film *Black Hawk Down*, de aanslagen van 11 september 2001 en de verslaggeving daarvan.

Wat wordt bedoeld met Beeldenstorm? Om dat te beantwoorden zullen we eerst kijken naar de achterliggende geschiedenis van de betekenis van dit woord. De Beeldenstorm was een episode in de Nederlandse en Europese geschiedenis waarin een groot aantal Katholieke kerken werden bestormd en de inhoud vernield. Dit was naar aanleiding van onenigheid tussen het opkomende Calvinisme en Protestantisme tegenover het Rooms Katholicisme. In het jaar 1566 werd Nederland getroffen. Tussen de tiende van augustus en het begin van oktober van dat jaar werden “...in honderden kerken, kapellen, abdijen en kloosters altaren, beelden en retabels, doopvonten,

¹²¹Greydanus, Steven D. *Black Hawk Down (2001)*. Decent Films Guide. Laast geraadpleegd 12 mei 2007. <<http://www.decentfilms.com/sections/reviews/blackhawkdown.html>>

koorgestoelten, predikstoelen en orgels vernield, kelken en cibories vertrap en schilderijen, kerkelijke gewaden en boeken verscheurt.”¹²²

De Beeldenstorm woedde de jaren daarvoor al in andere Europese landen en in 1566 sloegen dus ook in Nederland de Beeldenstormers toe. De oorzaak van de onenigheid was dat de aanhangers van het Calvinisme en het Protestantisme zeer gekant waren tegen het vereren van heiligen. Ten tijde van de Beeldenstorm werden daarom alle voorwerpen en kunstwerken die gezien konden worden als een vorm van heiligen verering of die dit fenomeen uitbeeldden, in veel kerken vernietigd.¹²³

Een vergelijking met de beeldenstorm in de 16e eeuw en de aanslagen van 11 september 2001 is niet een die voor de hand ligt. Echter, wat blijkt, is dat in het boek “Film and Television After 9/11” in verschillende artikelen ook wordt verwezen naar het vernietigen van gezichtsbepalende en belangrijke, in dit geval maatschappelijke en geopolitieke, symbolen. Het gaat hier in dit geval niet om het vernietigen van religieuze afbeeldingen, maar wel om kenmerkende symbolen van een van de grootste westerse mogendheden.

Het aanvallen en proberen te vernietigen van het enorme status symbool van de Amerikaanse Financiële kunde, invloed en macht in de vorm van de Twin Towers, en de Amerikaanse Militaire macht in de vorm van het Pentagon werden op 11 september 2001 vernietigd of op zijn minst ernstig beschadigd. Hierbij vielen duizenden doden. Zelfs het Witte Huis in Washington was een mogelijk doelwit, ware het niet dat het vliegtuig dat op weg was naar de zetel van de Amerikaanse bestuurlijke macht onderweg neerstortte in Pennsylvania, mogelijk door toedoen van de passagiers.¹²⁴

De eerste overeenkomsten tussen de Beeldenstorm en de aanslagen van 11 september 2001 zijn dus dat er sterk visuele symbolen worden vernietigd. Zowel de vernietigde Twin Towers, het Pentagon, en de religieuze uitbeeldingen van heiligen in de 16e eeuw waren ontworpen om aanschouwd te worden en te beïndrukken. Het zijn tekenen van een bepaalde autoriteit, waarbij de autoriteit wordt vergroot door de kunde en de omvang van dat wat dient om het symbool of het verhaal over te brengen. De voorwerpen en gebouwen zijn niet alleen functioneel, ze zijn ook gemaakt om naar te kijken.

122Karsmaker, Paul. *Beeldenstorm in de Nederlanden*. Geschiedenis.nl. 1 januari 2005. Laatst geraadpleegd 4 juni 2007.

http://www.geschiedenis.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=237&Itemid=16

123Karsmaker, Paul. *Beeldenstorm in de Nederlanden*. Geschiedenis.nl. 1 januari 2005. Laatst geraadpleegd 4 juni 2007.

http://www.geschiedenis.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=237&Itemid=16&limit=1&limitstart=1

124'America is grateful' to Flight 93 heroes. CNN.com. 11 september 2002. Laatst geraadpleegd 8 juni 2007.

<http://archives.cnn.com/2002/US/09/11/ar911.memorial.pennsylvania/index.html>

Na de aanslagen van 11 september 2001 veranderde voor veel mensen de manier waarop men de Twin Towers herinnerden en hoe men naar ze keek. Voor veel mensen werd de visuele betekenis van de aangevallen architectonische werken pas na de aanslagen duidelijk, of werd er een nieuwe betekenis aan gegeven. Ook door de berichtgeving op het nieuws, waarin beelden van de aanslagen keer op keer herhaald werden, kregen de inmiddels verdwenen torens een nieuwe betekenis.

In zijn artikel “Architectural Nostalgia” legt Steven Jay Schneider een verband tussen het telkens opnieuw willen bekijken van de beelden van de aanslagen in New York en het blijken van de symbolische waarde van de twee torens:

“More than anything else, I found the video footage of the towers coming down on the morning of 9/11 simultaneously - and somewhat paradoxically - captivating and devastating. Frankly awesome to behold, the footage was at the same time nearly unwatchable for me, chiefly because of the sheer magnitude of the human death and misery that I knew must be entailed by the falling buildings. I now believe that it was during the twenty-three-minute interval between 10:05 A.M. And 10:28 A.M., the time of the south tower's collapse through the time of the north's towers collapse, that the World Trade Center first became wholly anthropomorphized in the hearts and minds of American citizens, and that any preexisting symbolic import it might have had underwent a radical change.”

(Schneider 2004, 34)

Steven Jay Schneider is een inwoner van New York, vlak bij Manhattan, waar de aanslagen plaatsvonden. Wat blijkt in zijn artikel is dat afgezien van de symbolische waarde die Steven Jay Schneider aanhaalt in zijn stuk, er bij hem persoonlijk ook een sterk visuele behoefte bevredigd moest worden. De beelden waren zo indrukwekkend, dat ze moeilijk te geloven waren. De manier waarop de aanslagen gepleegd zijn waren ook voor veel mensen zo ondenkbaar dat dit weer het ongeloof versterkte. Dit versterkte weer de wens om keer op keer visuele bevestiging te krijgen van wat er nou precies gebeurd was. De wens om te kijken naar de aanslag op de torens, op een trots symbool van de Amerikaanse Financiële markt en van de stad New York, werd groter:

“I wanted to watch – needed to watch – the planes hit the towers, over and over again. I obsessively sought out visual reconfirmation that what I was witnessing was not one of the most spectacular effects ever conceived and recorded on camera but far and away the deadliest and most destructive terrorist attack on American soil in this country's long history. Was this obsession indicative of a guilty pleasure on my part, unacknowledged as such at the time? Or was it an understandable, if now wholly rational, response to events that had to

be seen to be believed? I'm not sure of the answer to this, and in any case I don't know that these options are exclusive of one another.”

(Schneider 2004, 32)

Het telkens weer zien van de beelden van de aanslagen vergroot elke symbolische waarde die de torens al hadden. Inmiddels staan de Twin Towers zelf symbool voor de aanslagen die er op gepleegd zijn. Wanneer men een beeld van de Twin Towers ziet wordt men immers ook herinnerd aan het feit dat ze er niet meer staan, mits men van de aanslagen weet. Dat niet alleen. Zo zijn er honderden nieuwe betekenissen toe te kennen aan het beeld van de Twin Towers (Schneider 2004, 33). Deze betekenis kan voor iedereen anders zijn. Denk aan familie van de slachtoffers, het aantal doden, de dag waarop de aanslagen plaats vonden. Na de aanslagen bleek de grote symbolische waarde van de Twin Towers. In zijn artikel “Architectural Nostalgia” haalt Steven Jay Schneider een quote aan van Benjamin Halligan:

“The buildings seemed (or now seemed to be) emblematic of a repository for that which was repressed: namely, a geopolitical perspective denied to North American consumers of news media. September 11 saw the unleashing of that denied perspective, specifically, that “information” that U.S. Foreign policy could somehow bounce back onto U.S. Soil.”

(Halligan 2001)

Met deze quote wil Steven Jay Schneider het symbolische belang van de torens aangeven, en hoe deze stond voor het buitenhouden van de geopolitieke on-Amerikaanse Ander. Hij benadrukt dat hij zelf vindt dat in retrospect de torens een symbool waren voor het idee dat zelfs “de Ander” niet de middelen en mogelijkheden hadden om Amerika serieuze schade te berokkenen (Schneider 2004, 35).

In dit licht zou men kunnen spreken van een vorm van Beeldenstorm: verschillende symbolen binnen de Amerikaanse maatschappij zijn aangevallen of naar beneden gehaald, in dit geval door een fundamentalistische religieuze groepering. Echter, als gevolg van de aanslagen krijgt de beeltenis van de Twin Towers meerdere nieuwe betekenissen.

Het symbolische belang van de torens blijkt ook uit de reacties van de filmindustrie na de aanslagen van 11 september 2001. Veel van de films die in de bioscoop draaiden en die beelden bevatten van de Twin Towers, werden teruggehaald en bewerkt. De torens werden er digitaal uit verwijderd, of andere shots werden in de plaats gemonteerd. Zo hoefde de kijker niet afgeleid of herinnerd te worden aan de tragedie van de recente aanslagen. Tevens zou in ditzelfde licht de kijker uit zijn escapisme gehaald kunnen worden door deze beelden, en zouden de narratieve structuur en de

kracht van de illusie ondermijnd worden doordat de kijker herinnerd wordt aan de zeer realistische gedachte van aanslagen en mogelijke gevolgen ervan (Schneider 2004, 37).

Toch is niet iedereen het met deze mening eens. Steven Jay Schneider sluit zijn artikel af met de uitleg dat juist het verwijderen van de Twin Towers uit films als *Zoolander* en *Serendipity* een vorm van capitulatie is (Schneider 2004, 39). Dit onderstreept hij met een citaat van Katherine Heintzelman, executive editor voor het filmblad *Premiere*:

“Why erase any trace of their existence from these films? The goal of terrorism is to disrupt people's lives, to get them to act in a manner in which they would not react before.... The terrorists leveled the Twin Towers to strike fear into Americans (and, thus, in their allies), to destroy hope. Erasing the World Trade Center from *Zoolander* strikes me as the most inappropriate of responses. Where defiance is called for, instead we see capitulation. For New York – for the world – in real life, the towers are gone. Why, in the world of images, would Ben Stiller and co. want to finish the job the terrorists started?”

(Schneller 2001)

Katherine Heintzelman maakt het punt dat door het toegeven dat de Twin Towers niet meer bestaan, men toegeeft dat een grote symbolische macht is vernietigd. Daarnaast wordt door het verwijderen van de afbeeldingen van de Twin Towers ook de dood van velen die op het moment van de aanslagen in of rondom de torens werkzaam waren als het ware genegeerd.

Het verwijderen van de Twin Towers uit films had dus voor veel mensen het tegenovergestelde effect dan dat wat men wilde bereiken. Het verwijderen van de Twin Towers, een beeld dat grondig is verbonden met het culturele geheugen van veel New Yorkers, viel veel mensen op. Juist het opvallen van het feit dat de Twin Towers uit de film verwijderd waren, bracht veel mensen uit de film, en maakte de films daarom minder realistisch (Schneider 2004, 37). Juist het verwijderen van de Twin Towers herinnerde veel mensen aan de aanslagen van 11 september 2001.

3.8: Melodrama of Defeat en Cultureel geheugen: Herschrijven van de geschiedenis?

Wat heeft de symbolische waarde van de aanslagen van 11 september 2001 te maken met de film *Black Hawk Down*? Bij het uitleggen van de term Beeldenstorm met betrekking tot de aanslagen van 11 september 2001, werd genoemd dat de Twin Towers een bepaalde symbolische waarde hebben. Deze symbolische waarde zorgt ervoor dat de Twin Towers in het cultureel geheugen opgeslagen zijn. Alle New Yorkers kennen ze. Het cultureel geheugen is ook wat er voor zorgde dat men na de aanslagen beseftte dat de torens er niet meer stonden. De aanslagen waren voor veel Amerikanen een traumatische gebeurtenis, en gingen in de media gepaard met beelden die niet snel

vergeten werden. Het verwijderen van de Twin Towers uit films die na de aanslagen in de bioscopen uitkwamen deed veel mensen beseffen dat de torens er niet meer stonden. Aanvankelijk was het verwijderen van de beelden bedoeld om de kijkers niet te herinneren aan de aanslagen van 11 september 2001. Het effect was echter omgekeerd. Juist het verwijderen van de torens deed de mensen denken aan de aanslagen. Het verwijderen van de Twin Towers benadrukte het feit dat de torens er niet meer waren.

In de film ***Black Hawk Down*** wordt ook bewust geprobeerd om een associatie met een traumatische gebeurtenis te voorkomen. De oorzaken en gevolgen van het incident in Mogadishu zijn niet bij iedereen bekend. Toch zijn de beelden die herinneren aan het incident opgeslagen in het cultureel geheugen. Wanneer men iemand vraagt of ze iets weten van het incident in Mogadishu, kan niet iedereen zich dit herinneren. Wanneer men vraagt of men de beelden herinnert van twee dode Amerikaanse soldaten die door een grote menigte door stoffige straten gesleept worden, herinneren veel mensen zich dit wel. In de film ***Black Hawk Down*** komen de emblematische beelden van de dode Amerikaanse soldaten niet voor. Dit zou ook in strijd zijn met de bewerking van het verhaal tot een Melodrama of Defeat. De film zou een te negatief aspect van het schietincident belichten, en de makers waren er, net als bij de aanslagen van 11 september 2001, van overtuigd dat de mensen daar liever niet aan herinnerd wilden worden:

“It is noticeable that although Scott uses images suggestive of military videos taken from spy planes and helicopters... ..he does not show the mutilation of the soldier or attempt to reproduce the imagery of news footage.

Instead Scott shows us alternative images of US soldiers who, although wounded, are heroic until the very moment they are killed. He is attempting to create a new memory that will overcome the widespread hostility to American soldiers being killed on imperialist missions abroad.”¹²⁵

De film ***Black Hawk Down*** en de reactie van de filmindustrie na 11 september 2001 hebben dus gemeen dat ze proberen prikkeling van het cultureel geheugen bij de kijkers te voorkomen. Ze willen het publiek niet herinneren aan de tragedische gebeurtenissen van 11 september 2001 en 3 oktober 1993. ***Black Hawk Down*** is een melodrama of defeat, en er wordt in de film dus al actief geprobeerd om de perceptie van een bepaald waargebeurd gegeven aan te passen. Daarnaast wordt in de film dus ook bewust gekozen om de film ***Black Hawk Down*** en de gebeurtenissen waar deze op gebaseerd is, niet te associëren met de beelden van de dode Amerikaanse soldaten. Door het niet

¹²⁵Talbot, Ann. *Black Hawk Down: naked propaganda masquerading as entertainment*. World Socialist Web Site. Arts Review, Film Reviews. 19 februari 2002. Laatst geraadpleegd 17 juni 2007.
<http://www.wsws.org/articles/2002/feb2002/hawk-f19.shtml>

tonen of weglaten van beelden die een traumatische herinnering kunnen oproepen, ontstaat in het geval van de film *Black Hawk Down* een nieuwe lezing van de gebeurtenissen op 3 oktober 1993.

3.9: Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we het belang kunnen zien van de werking van symboliek en de werking van het culturele geheugen. Zowel in films als op tv krijgen de WTC torens een nieuwe betekenis. In de film *Black Hawk Down* krijgen de gebeurtenissen van 3 oktober 1993 een nieuwe betekenis. Hoe mensen de torens zien verandert na de aanslagen. Het symbolische belang van de torens wordt uitvergroot door de wijze waarop de filmindustrie aanvankelijk met beelden van de Twin Towers in uitgebrachte films omgaat. Het verwijderen van de torens roept veel vragen op, en doet denken aan een vorm van capitulatie aan het plan van de terroristen.

Ook het weglaten van informatie over de oorzaken van “*The Battle of the Black Sea*” is een soort van aanpassing van het beeld dat in het cultureel geheugen is opgenomen. Niet alles wordt verteld in de film verteld, en de uiteindelijke boodschap van het beeld van de slag van “*The Battle of the Black Sea*” die in Mark Bowdens boek wordt gegeven begint te verschillen met het beeld wat in de film *Black Hawk Down* naar voren komt. Door het weglaten van belangrijke achtergrondinformatie wordt de geschiedenis voor het grote publiek aangepast. Toch kan niet alles zo zwart wit neergezet worden in de film. Net na de aanslagen ligt de situatie in de film te dicht bij de situatie in de werkelijkheid: Amerikaanse soldaten zijn in gevecht met Islamitische Somaliërs. De oorzaken en gevolgen van het schietgevecht die in het boek worden behandeld, worden in de uiteindelijke film niet besproken. Door middel van in postproductie toegevoegde tekst aan het begin van het verhaal proberen de filmmakers de redenen waarom Amerika in Somalië was te verantwoorden.¹²⁶ Het publiek wordt een redelijk summier reden gegeven waarom de Amerikanen in Somalië waren, en waarom ze er moesten ingrijpen: Een krijgshoofd gebruikte voedsel als wapen, om mensen te verhongeren. In feite was op dat moment de hongersnood al een tijd voorbij, en probeerde Amerika de grootste krijgshoofd gevangen te nemen. Dit leidde tot gevechten, en de situatie die in de film wordt uitgebeeld.

De representatie van de “Ander” in de media met betrekking tot de aanslagen en in de film *Black Hawk Down*, blijkt oppervlakkig en simpel. Oorzaken en gevolgen die jaren spelen, welke mensen als Osama Bin Laden tegen Amerika doen keren, worden nauwelijks genoemd in de media. In de film *Black Hawk Down* worden redenen weggelaten. Zo wordt het beeld dat Amerika heeft van haar vijanden in stand gehouden: het zijn onberekenbare monsters.

Oorzaken en gevolgen tellen niet mee wanneer men de “Ander” uitbeeld. Dat Amerika zich met

¹²⁶Russel, Jamie. *Black Hawk Down*. BBC - Films - review. 17 januari 2002. Laatst geraadpleegd 11 juni 2007. <http://www.bbc.co.uk/films/2002/01/03/black_hawk_down_2002_review.shtml>

gevaarlijke individuen inlaat en zich met gevaarlijke situaties bemoeit wordt achterwege gelaten.

De vraag waarom men Amerika “zo haat” blijft op deze manier onbeantwoord.

Veel liever wordt er aandacht besteed aan het uitbeelden van heroïsche situaties en het goedpraten van traumatische situaties. *Black Hawk Down* past na 11 september 2001 in een rij films die het Amerikaanse volk weer een goed gevoel moet geven over haar volk, haar politiek en haar leger.

De film wordt als het ware door de studio ingezet voor de politiek en het leger. De studio denkt dat ze er goed mee doen en hun steentje bijdragen aan het opkrikken van het Amerikaans Moraal.

Daarom komt de film zo kort na de aanslagen uit. Daarom wordt de film ook eerder met de aanslagen geassocieerd.

De impact van 11 september 2001 op het cultureel geheugen, is zodanig dat sinds die dag bepaalde situaties in film en televisie doen denken aan 11 september 2001. De associatie met de film *Black Hawk Down* is dan ook snel gemaakt. In het cultureel geheugen zijn beelden van de dode Amerikaanse soldaten en de vliegtuigen die in het WTC inslaan opgenomen. Beiden refereren in die zin aan elkaar als traumatische ervaringen in dat cultureel geheugen. Zo is 3 oktober 1993 naast 11 september 2001 een andere dag dat Amerika werd geschokt door een voor velen onbegrijpelijke tragedie.

Het feit dat de film werd uitgebracht na 11 september 2001 maakt de associatie met de aanslagen des te groter. Was de film op een ander tijdstip uitgebracht, bijvoorbeeld voor de aanslagen, dan was de film slechts een voorbeeld geweest van een van de vele oorlogsfilms waarin Amerikaanse moed wordt uitgebeeld. Nu wordt de film geassocieerd met de politiek en de militaire acties na 11 september 2001.

Conclusie: Black Hawk Down als propaganda film?

In dit onderzoek hebben we de ontwikkeling, evolutie en ontvangst in verschillende media kunnen volgen van het verhaal van “*The Battle of the Black Sea*”. Mark Bowden begon met een serie artikelen die in 1997 in de krant en op de website verschenen van de *Philadelphia Inquirer*. De serie artikelen was populair, en werd door velen gevolgd. Verschillende kranten namen de publicatie over en het verhaal van Mark Bowden kreeg nationale bekendheid. Anderhalf jaar later verscheen er het boek over de gebeurtenissen van 3 oktober 1993, getiteld: *Black Hawk Down: A story of Modern War*. Het boek was een succes. In politieke en militaire kringen werd er positief over het boek gesproken. Eindelijk wordt het verhaal van de missie in 1993 duidelijk en eerlijk behandeld. In 1993 werd de missie gezien als een mislukking, en wilde de politiek er niets van weten. Nu werd er eindelijk dieper ingegaan op de gebeurtenissen en oorzaken van die dag.

Het succes van het boek wordt ook in Hollywood opgemerkt. Regisseur Simon West raadt producer Jerry Bruckheimer aan om het boek te kopen, met het idee om er een film van te maken.¹²⁷

De film wordt gemaakt. In 1999 wordt begonnen aan de eerste versie van het script. Schrijver Mark Bowden mag de eerste versie schrijven, maar het werk wordt al snel overgenomen door Ken Nolan. Dit zou voor Ken Nolan de eerste grote productie zijn waar hij aan mee mag werken. Het schrijven van het script duurt in totaal bijna 2 jaar en gaat door tot halverwege de opnames van de film. Ook Steve Zaillian wordt gevraagd om een aantal dialogen wat aan te scherpen.¹²⁸

In de film worden in principe geen grote onwaarheden uitgebeeld. Wel worden verhaallijnen ingekort of samengevoegd. Ook wordt veel weggelaten, voornamelijk de Somalische kant van het verhaal. Het verhaal wordt geregisseerd door Ridley Scott en geproduceerd door Jerry Bruckheimer, beiden met een eigen visie op het verhaal.

Net voor de film uitkomt wordt de wereld geschokt en wordt Amerika aangevallen op eigen grond. Twee vliegtuigen vliegen het World Trade Center binnen. Al snel blijkt dat de terroristische organisatie Al-Qaeda, geleid door Osama Bin Laden, verantwoordelijk is voor de aanslagen. Washington kondigt een oorlog aan tegen het terrorisme. Osama Bin Laden, Al-Qaeda, en de Taliban, een Afghaanse groepering welke in verband wordt gebracht met Al-Qaeda en Osama Bin Laden, staan bovenaan het lijstje. Een campagne in Afghanistan en Irak worden aangekondigd.

¹²⁷Ask the Author: Q&A Round 19, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Kevin. Burnsville, MN”. Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask19.asp>>

¹²⁸Stax. *The Stax Report: Script Review of Black Hawk Down*. IGN. 18 mei 2001. Laatst geraadpleegd 8 maart 2007.

<<http://movies.ign.com/articles/200/200237p1.html>>

De film *Black Hawk Down* is bijna af op de dag van de aanslagen. Geschokt door de gebeurtenissen haalt Hollywood verschillende films terug uit de bioscoop waar veel geweld, terrorisme of het WTC in voorkomt. Al snel wordt duidelijk dat er vraag is, voornamelijk vanuit de politiek, naar films die Amerika een goed gevoel geven over het Amerikaanse leger, en een goed gevoel geeft over de noodzaak tot interventie. *Black Hawk Down* wordt op 28 december 2001 uitgebracht in de bioscopen, eerder dan gepland. De film wordt in verschillende recensies geassocieerd met de gebeurtenissen van 11 september 2001.

Het onderzoek samengevat

In de loop van dit onderzoek hebben we kunnen zien hoe een verhaal verschillende stadia doorloopt om tot een film te komen. Onderweg zijn er enorm veel aspecten en mensen in de productie van zowel het boek als de film die invloed hebben op het uiteindelijke verhaal. Voor het boek is veel onderzoek gedaan, en zijn veel mensen geraadpleegd en getuigenissen tegen elkaar afgezet om zo tot een zo nauwkeurig mogelijke reconstructie te komen. Recensenten zijn onder de indruk van de accuraatheid van het boek.¹²⁹

Bij het maken van de film zijn er aan datzelfde verhaal aanpassingen geweest om tegemoet te komen aan productie beperkingen, tijdsduur van de film, de verwachtingen en aandacht van de kijker, de boodschap van de filmmakers en de producenten. Oorzaken en gevolgen worden weggelaten, personages worden samengevoegd, en grote delen van de point of view van de Somalische kant van het verhaal halen de film niet. De representatie van het verhaal in de film is niet zozeer verdraaid, maar laat bijzonder veel achtergrond informatie weg. Fouten die gemaakt zijn worden nauwelijks genoemd. In die zin geeft de film toch duidelijk een ander beeld van de werkelijkheid, dan wanneer men deze vergelijkt met de artikelen en het boek.

De film doet het goed in Amerika en in Nederland. Er is wel een verschil in ontvangst. In Nederland wordt er makkelijker uitgehaald naar de boodschap van de film dan in Amerika. Maar ook in Amerika zijn negatieve recensies. Het verschil in ontvangst is miniem wanneer men kijkt naar de recensies van de film. Feit is wel dat het een Amerikaans trauma is geweest. Voor Nederland heeft de situatie in Mogadishu veel minder gespeeld. Amerika stuurde haar eigen troepen er heen, Nederland had niets met de missie van doen. In 1997 begon Bowden in Amerika met het plaatsen van zijn artikelen over "*The Battle of the Black Sea*". Zo begon het onderwerp in Amerika weer te

¹²⁹Finnegan, William. "A Million Enemies: A reporter reconstructs the deadly battle between American forces and Somali street fighters in 1993." *The New York Times on the Web*. 14 maart 1999. Laatste geraadpleegd 14 juni 2007. <<http://www.nytimes.com/books/99/03/14/reviews/990314.14finnegt.html>>

leven, en werd het weer actueel. Tevens komen er twee documentaires uit, waarvan duidelijk geïnspireerd op het boek. In 2002, na de aanslagen, volgt een derde documentaire, en wordt een van de eerdere documentaires aangepast. In Nederland zou het verhaal voor het eerst pas weer bekend worden wanneer het boek in Nederland uitkwam in 1999. Maar ook dan zou slechts een handjevol mensen het boek opmerken. Pas met het uitkomen van de film *Black Hawk Down* begint ook in Nederland de geschiedenis van het verhaal in Mogadishu in 1993 bekend te worden. Ook in Nederland waren de beelden van de dode soldaten in Mogadishu bekend. Veel mensen kennen de beelden, maar slechts weinigen, zowel in Amerika en Nederland, weet wat er aan die beelden vooraf ging, of wat de gevolgen waren.

De film *Black Hawk Down* wordt uitgebracht vlak na de aanslagen van 11 september 2001. De associatie met het politieke beleid na 11 september 2001 en de film wordt snel gemaakt. Zowel in Amerikaanse als Nederlandse recensies over de film wordt aan “post-9/11” politiek gerefereerd. Ondanks dat er duidelijk een verschil is in tijd tussen wanneer het verhaal van Mogadishu zich afspeelde en vijf jaar later weer bekend begon te worden in Amerika, en de aanslagen van 11 september 2001, is er toch een associatie tussen de twee traumatische gebeurtenissen. Dit komt omdat de film slechts een aantal maanden na de aanslagen in de bioscopen kwam. De beelden van 11 september 2001 stonden nog vers in het geheugen, en nu was er een film, evenals verschillende documentaires die inging op de oorzaken van een voor Amerikanen eveneens traumatisch beeld, die van dode soldaten die door de straten van Mogadishu werden gesleept.

Aspecten als broederschap, heroïek, patriottisme in de film wekken onbedoeld associaties op met het cultureel en politiek klimaat van Amerika na 11 september 2001. Aanvankelijk was de film, weliswaar gebaseerd op een waargebeurd verhaal, bedoeld als actiefilm. De film is een “Melodrama of Defeat”. Van een “misser” wordt een “succes” gemaakt. Volgens de politiek en het leger wordt een fout rechtgezet. Het leger heeft veel invloed gehad op de productie. Beide feiten zijn op zich niet bijzonder. Er zijn meer films gemaakt die focussen op positieve aspecten binnen een tragedie. Ook zijn er meerdere films gemaakt met de medewerking van het leger. Patriottisme en heroïek wordt in dat soort films vaker benadrukt. Niemand die aan de productie heeft meegewerkt had kunnen weten van de aanslagen van 11 september 2001, en er zijn dus niet opzettelijk verwijzingen naar de aanslagen in de film gestopt.

Door het uitkomen van de film zo kort na de aanslagen wordt de film onderdeel van de discussie over wel of niet ingrijpen in onstabiele gebieden. De film wordt aangevoerd als voorbeeld voor interventie, en doet denken aan de militaire campagnes in Afghanistan en Irak.

In het onderzoek is te zien dat er visuele en symbolische associaties bestaan tussen de film ***Black Hawk Down*** en 11 september 2001. De betekenis van de inhoud van het incident van “*The Battle of the Black Sea*” verschilt met dat wat wordt uitgebeeld in de film ***Black Hawk Down***.

Visuele en symbolische associaties hebben invloed op de ontvangst van de film net na de aanslagen. Ook de representatie van de “Ander” in de film ***Black Hawk Down*** past in het politieke plaatje na de aanslagen van 11 september 2001. De gezichtloze daders of vijanden zijn in beide gevallen Islamitisch. De kijker kan bij de film ***Black Hawk Down*** “genieten” van het afschieten van een gezichtloze vijand.

De impact van de visuele en symbolische gelijkenissen op het cultureel geheugen is belangrijk voor de associatie tussen de film ***Black Hawk Down***, de gebeurtenissen in Mogadishu en 11 september 2001. Na het zien van de beelden van de aanslagen, worden ook rampenfilms met de aanslagen zelf geassocieerd.

Concluderend

Wat is nu uiteindelijk de uitkomst van dit onderzoek?

Mijn vraagstelling was de volgende:

Hoe verandert de interpretatie van een film in het licht van een ingrijpende politieke gebeurtenis?

Het antwoord:

De ontvangst van een film is afhankelijk van de context waarin deze wordt uitgebracht.

Andere Context: de boodschap van de film verandert door grote politieke gebeurtenissen

In dit onderzoek hebben we kunnen zien dat de boodschap van een film verandert wanneer de context waarin de film wordt uitgebracht verandert. Het lijkt een beetje op het Kuleshov effect. In film verandert de betekenis van een beeld afhankelijk van de beelden die er voor of na gemonteerd worden.¹³⁰ Zo verandert ook wat aanvankelijk bedoeld was als een actiefilm, weliswaar gebaseerd op een waargebeurd verhaal, in een film die met de politieke beslissingen na 11 september 2001 wordt geassocieerd.

Black Hawk Down en 11 september 2001 hebben gemeen dat bij beide incidenten mensen zich afvroegen: Hoe kon dit gebeuren? Waarom overkomt ons dit? Wat is er mis gegaan?

Amerika en het leger waren deels verrast door het feit dat ongeorganiseerde ongetrainde en onderbewapende maar zeer vasthoudende strijders van de Habr Gidr clan in Mogadishu zoveel slachtoffers kon maken onder een getraind georganiseerd high-tech Amerikaans peloton. Een

¹³⁰Lev Kuleshov. *Films as director*. Film Reference.com. Laatst geraadpleegd 14 juni 2007.

<<http://www.filmreference.com/Directors-Jo-Ku/Kuleshov-Lev.html>>

ongeloof in het feit dat een slecht getraind volk met duizenden mensen op de been het Amerikaanse Elite soldaten moeilijk kan maken.

Net als dat het voor 11 september 2001 ondenkbaar leek dat iemand met een vliegtuig een gebouw binnen zou vliegen op Amerikaans grondgebied.

In de media worden de beelden keer op keer opnieuw afgespeeld. Wat men ziet lijkt onvoorstelbaar, misschien zelfs onmogelijk of afschuwelijk, maar het is toch echt gebeurd. Het is schokkend en sensationeel. Ook de beelden van de dode soldaten in Mogadishu zijn schokkend.

Dezelfde verbazing en hopeloosheid van de situatie, de realisering dat de dingen niet zijn zoals iedereen dacht dat ze zouden moeten zijn, komt terug zowel in de film *Black Hawk Down* als in de verslaggeving van de aanslagen van 11 september 2001.

Veel Amerikanen wilden wraak na 11 september 2001, net als de soldaten welke in het nauw gedreven waren en vrienden verloren in Mogadishu. In het boek wordt beschreven dat sommige soldaten kort na het gevecht wraak wilden, “payback”.

De verslaggeving net na “*The Battle of the Black Sea*” vanuit Mogadishu was incompleet. Op het moment van het schietgevecht in Mogadishu waren er nauwelijks westerse verslaggevers in Somalië, omdat de gebeurtenissen in Somalië niet meer nieuwswaardig werden geacht.¹³¹ Het enige materiaal wat er beschikbaar was over het incident was de video met de beelden van de dode Amerikaanse soldaten die door de straten gesleept werden, en de informatie die het Witte Huis over het incident gaf. Dit levert in de media een bijzonder eenzijdige kijk op de gebeurtenissen op. Pas met de serie artikelen van Mark Bowden werd het verhaal uitgediept, en worden er meerdere verklaringen gegeven waarom het zo ver heeft kunnen komen. Zoals men in hoofdstuk 1 en 2 heeft kunnen lezen is toch niet alles van wat Mark Bowden heeft kunnen achterhalen in de film terechtgekomen. De aanval op de Amerikaanse soldaten komt in de film daarom over als iets waar de Amerikaanse soldaten niet op voorbereid waren. In verschillende recensies wordt dieper ingegaan op wat voor betekenis en redenen de representatie van de “Ander”, in dit geval de Somaliërs, in de film *Black Hawk Down* heeft.

Door het niet geheel weergeven van het gehele verhaal zowel in de film als in de verslaggeving, en het eenzijdige point of view, namelijk die van de Amerikaanse soldaten, of de Amerikaanse pers (die niet aanwezig was in Mogadishu ten tijde van het incident) wordt er een bepaald beeld geschept

¹³¹“There were no American reporters in Mogadishu when the battle happened. Somalia was dying out as a story, and the actions of Task Force Ranger were considered secret.”

Ask the Author: Q&A Round 4, *Philadelphia Inquirer*, 1997. Antwoord op “Dave Hall. Washington TWP, NJ”.

Laatst geraadpleegd 12 juni 2007.

<<http://inquirer.philly.com/packages/somalia/ask/ask4.asp>>

dat een groot aantal aspecten buiten beschouwing laat welke leidde tot het incident, en zo dus het verhaal een vorm geeft die slechts voor een deel overeenkomt met de werkelijkheid.

Het weglaten van informatie in de film *Black Hawk Down*, en het niet tonen van de beelden van de dode Amerikaanse soldaten, heeft eenzelfde effect als het in films wegmonteren van de beelden van de Twin Towers torens na 11 september 2001. Men probeert te voorkomen dat films worden geassocieerd met tragedische gebeurtenissen die in het culturele geheugen zijn opgeslagen. Hoe onschuldig het ook lijkt, en hoe goed bedoeld het ook is, toch wordt op deze wijze het culturele geheugen aangetast. Door het verwijderen van de associaties met de schokkende beelden van 3 oktober 1993, en het eenzijdig representeren van de situatie, wordt als het ware de geschiedenis herscheven.

Belangrijke informatie aangaande de redenen waarom Amerika in Mogadishu was, afgezien van de hongersnood, die op dat moment al bijna voorbij was, in de film *Black Hawk Down* achterwege gelaten. Officieel waren de Rangers in Somalië om de vrede te handhaven en om mensen voedsel te brengen. Wat niet wordt verteld is dat er ook meerdere militaire missies waren uitgevoerd, en er al meerdere korte schietgevechten waren geweest op zulke missies. Wat we in hoofdstuk twee konden lezen is dat tevens wordt weggelaten dat Amerika weken eerder een het gematigde deel van de leiding van de Habr Gidr clan had omgebracht in een raketaanval. Dit is informatie die wel in het boek van Mark Bowden te lezen was.

Zo wordt de Amerikaanse soldaat een soldaat die altijd onder vuur ligt, maar eigenlijk zelf niets fout kan doen. De Amerikaanse soldaten in de film *Black Hawk Down* wordt symbool voor Amerikaanse heroïek en patriottisme.

Toch kloppen de verhoudingen niet, hoe positief en heroïsch het optreden van de soldaten in de film ook naar voren komt. Amerika was geschokt door de 18 doden in het gevecht. 18 levens waren verloren. Dat niet alleen. Somalië verloor ruim 500, misschien zelfs wel 1000 mensen, met nog eens duizenden gewonden (Bowden 2002, 484). Ook nu kloppen de verhoudingen niet. Bij de aanslagen van 11 september 2001 stierven ruim 3000 Amerikanen. In de daarop volgende campagnes en oorlogen in Afghanistan en Irak waren in december 2006 al eenzelfde aantal Amerikaanse soldaten omgekomen.¹³²

132“U.S. deaths in Iraq, war on terror surpass 9/11 toll.” *CNN.com*. 3 september 2006. Laatst geraadpleegd 14 juni 2007.

<<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/09/03/death.toll/>>

Was de film *Black Hawk Down* vóór 11 september 2001 uitgekomen, dan was het een gewone oorlogsfilm geweest. Doordat de film uitkomt in de periode vlak na de aanslagen, en tevens door het vervroegd uitbrengen van de film, verandert de context. Opgemerkt moet worden dat de film ook zonder de aanslagen van 11 september 2001 een zeer positief beeld van het leger geeft. Het Amerikaanse leger heeft echter veel invloed op films waarin het leger uitgebeeld wordt, en de mate van samenwerking tussen de filmmakers en het leger verschilt niet veel van films als *Top Gun*, *The Sum of All Fears* of *Pearl Harbour*. Het is de context die van *Black Hawk Down* meer maakt dan “slechts” een film die met medewerking van het leger is gemaakt.

Het bewust weglaten van de associatie met de beelden van 3 oktober 1993 uit de film *Black Hawk Down*, neigt naar het bewust aanpassen van een tragisch gegeven in het cultureel geheugen, tot een positief beeld van de kunde van de Amerikaanse strijdkrachten. Maar ook in andere films wordt op eenzelfde wijze met geschiedkundige feiten omgegaan. Het is misschien niet zozeer bewust gedaan om de geschiedenis te herschrijven, maar het beeld wat de film geeft van het incident in Mogadishu op 3 oktober 1993 wordt zo de dominante lezing van de gebeurtenissen van die dag.

Dat is het gevaar van het dramatiseren van waargebeurde feiten in films. Door de grote hoeveelheid stappen die de ontwikkeling van een verhaal tot een film doorloopt, en de grote hoeveelheid mensen die daar aan meewerken, ieder met een eigen visie, is in de uiteindelijke film steeds onduidelijker wat nou feit en wat nou fictie is. Daarnaast zien Amerikaanse kijkers veel liever een film die wat goeds over zichzelf en hun land en landgenoten zegt, dan een film die laat zien wat voor fouten er gemaakt zijn in het verleden. Dit is de reden dat na 3 oktober 1993 weinig mensen over het schietincident in Mogadishu wilde praten. Dit is tevens de reden dat er zo enthousiast gereageerd werd op het boek van Mark Bowden. Mark Bowden herschrijft namelijk niet de geschiedenis, maar zijn boek kan wel gelezen worden als een positieve uitleg van een negatief incident.

Black Hawk Down is niet langer alleen een oorlogsfilm over een waargebeurd incident. Het is ook een instrument om te gebruiken in de discussie over “intervention”, ingrijpen in andere landen, zowel militair als politiek. Tevens wordt de kijker eraan herinnerd dat dit soort situaties die in de periode na 11 september 2001 in films worden uitgebeeld niet alleen heel realistisch lijken, maar dat het in dit geval ook daadwerkelijk gebeurd is.

De film *Black Hawk Down* doet denken aan 11 september 2001 en andersom.

Er zijn geen duidelijke aanknopingspunten met 11 september 2001 in de film, maar dit was ook niet te verwachten, de film was al in postproductie toen de aanslagen gebeurden.

Doordat de makers inspelen op de gebeurtenissen van 11 september 2001, en zoals te lezen is in hoofdstuk twee, de film eerder uitbrengen dan gepland, met premières waar de militaire en politieke top aanwezig is, wordt de film onderdeel van een politiek propaganda offensief.

De vergelijkingen en reacties op de beide incidenten in de VS en de invloed op het cultureel geheugen zijn de belangrijkste redenen dat er een link is te leggen tussen de ontvangst van de film als oorlog propaganda in navolging van 11 september 2001.

De aanslagen en het handelen van de filmmakers zorgen er voor dat onbedoelde associaties met de maatschappelijke, politieke en culturele situaties net na de aanslagen gezien worden als “bedoeld”. De context is de voornaamste reden dat *Black Hawk Down* wordt gezien als een post 9-11 propaganda film, niet de film zelf.

Literatuurlijst

Geraadpleegde werken:

Halligan, Benjamin. "On the Interval Between Reality and Unreality." Part of a virtual symposium entitled "Terror, Disaster, Cinema and Reality." Ed. Adrian Martin and Fiona Villela. *Senses of Cinema*. (17 Nov.-Dec. 2001). Sept. 1, 2002.

<<http://www.sensesofcinema.com/contents/01/17/symposium/halligan.html>>

Bowden, Mark. *Black Hawk Down: A story of Modern War*. Reading, Berkshire: Corgi Books, 2002.

Markovitz, Jonathan. "Reel Terror Post 9/11". *Film and television after 9/11*. Wheeler Winston Dixon ed. Southern Illinois University Press, 2004.

Plate, Liedeke en Smelik, Anneke. "Inleiding: 11 september in kunst en populaire cultuur". *Stof en As: De neerslag van 11 september in kunst en populaire cultuur*. Liedeke Plate en Anneke Smelink (red.) Amsterdam: Van Genneep/De Balie, 2006.

Schneider, Steven Jay. "Architectural Nostalgia". *Film and television after 9/11*. Wheeler Winston Dixon ed. Southern Illinois University Press, 2004.

Schneller, Johanna. "An Argument for Not Snipping the Twin Towers." *Globe and Mail Online*. Oct. 12, 2001. Sept. 2, 2002.

<<http://www.globeandmail.com/series/awards/2001/towers.html>>

Smelik, Anneke. "Het themapark van een ramp op televisie en film". *Stof en As: De neerslag van 11 september in kunst en populaire cultuur*. Liedeke Plate en Anneke Smelink (red.) Amsterdam: Van Genneep/De Balie. 2006.

Smith, James L. *Melodrama*. London, Methuen. 1973.

Elektronische Bronnen:

Black Hawk Down. Dir. Ridley Scott. Perf. Josh Hartnett, Ewan McGregor, Tom Sizemore, Eric Bana. Revolution Studios, 2001.

Black Hawk Down. 3 disc Special Edition. Audiocommentaar 1 met Ridley Scott, Jerry Bruckheimer. Audiocommentaar 2 met Ken Nolan & Mark Bowden. Disc 1. Columbia Tristar/Sony. 2004.

Black Hawk Down. 3 disc Special Edition. Bruckheimer, Jerry. Q&A sessie in de American Cinémathèque. 25 februari 2002. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

Black Hawk Down. 3 disc Special Edition. Scott, Ridley. Bruckheimer, Jerry. Matthews, Tom. Q&A Interview. BAFTA. London. 14 december 2001. Disc 3. Columbia Tristar/Sony. 2004.

Frontline: Ambush in Mogadishu. A Frontline co production with InVision Productions, Ltd. in association with BBC-2 © 1998. PBS Home Video. Uitgebracht op video 6 November, 2001. 60 min. ASIN: B00005R85N.

The True Story of Black Hawk Down. 44 Blue productions in association with wild eye productions for the history channel. 2002 A&E Television Networks. All Rights Reserved. Uitgebracht op video 9 Mei 2002. 92 min. ASIN: B0000687J5.

Dankwoord

Kort nog een dankwoord voor iedereen die me gesteund en geholpen heeft bij het afronden van mijn studie:

Frank Kessler, voor het op het laatste moment toch nog bereid zijn om me te begeleiden, en me te helpen met het uitzoeken van een onderwerp. Tevens voor het geven van vertrouwen in dat wat ik geschreven had.

Andre van der Velden, voor het bereid zijn om tweede lezer te zijn.

Mijn ouders, voor het geduld in de afgelopen jaren, met studie, roeien en al mijn andere bezigheden.

Mijn broertje en zus, voor het veel samen films kijken en af en toe helpen bij verschillende digitale werkstukken, en natuurlijk gewoon broer en zus zijn.

Sanne van Haren Noman voor het overtuigen, vertrouwen en haar relativerend vermogen als het even tegen zat. En natuurlijk de superleuke tijd die we tot nu toe hebben gehad. GC06 & Paris07

Jelmer van der Lucht voor het adviseren en ook becomplimenteren van wat ik hem liet zien.

Vincent Nijman, voor het elkaar aan het werk houden.

Licht 2003, voor een super eerste jaar.

Orca, voor het inloten.

Alle lichte helden met wie ik heb geroeid op Orca: Frank, Victor, Jan Willem, Pieter, Bert.

Alle coaches! Laurens is er na 4 jaar nog steeds bij!

De Nederlandse Lichte Acht waarmee ik 3 dagen voor het inleveren van deze scriptie een wereldbeker medaille heb mogen halen in Amsterdam.

En natuurlijk iedereen die ik hier niet genoemd heb.